

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
Ы.АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

**ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АЯСЫНДА ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ
ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ
БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

Астана, 2023

БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Ғылыми-әдістемелік кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2023 жылғы 12 мамырдағы № 2 хаттама)

Пәнаралық байланыс аясында тілдерді оқытудың заманауи әдістері мен технологияларын қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 64 бет.

Үлгілік оқу бағдарламасында көрсетілген міндеттерді шешуде тілдік және тілдік емес пәндер мұғалімдеріне көмек көрсету үшін пәнаралық байланыс аясында тілдерді оқытудың заманауи әдістері мен технологияларын қолдану бойынша әдістемелік ұсыным әзірленді. Бұл әдістемелік ұсыным пәнаралық байланыс аясында тіл үйренудің заманауи тәсілдерін қарастырады. Қарым-қатынас дағдыларын, интерактивті технологияларды, шынайы материалдарды белсенді пайдалануға және әртүрлі пәндік саладағы оқушылар арасындағы ынтымақтастыққа негізделген әдістер көрсетіледі.

Бұл әдістемелік ұсыным пәнаралық байланыс шеңберінде тілдерді оқытудың инновациялық әдістерін әзірлеуге және қолдануға мүдделі білім беру саласында жұмыс істейтін мұғалімдерге, тәрбиешілерге және басқа да мамандарға арналған.

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру парадигмасы білім алушыларға дүниені жан-жақты және терең түсінуді қалыптастыру үшін әртүрлі пәндік салалардағы білім мен дағдыларды біріктіруді көздейді. Бұл тұрғыдан алғанда пәнаралық байланыс көп өлшемді ойлаудың дамуын және алған білімдерін практикада қолдана білуді қамтамасыз ететін оқу процесінің негізгі элементі.

Қазақстандық жағдайда пәнаралық байланыс көптілді білім беру мәселесін шешу және қазақ тілін шынайы мемлекеттік тіл деңгейіне көтеру тетігі болып табылады. Оның үстіне жаһандану мен ақпараттық технологиялар жетекші рөл атқаратын қазіргі заманда тіл білу қажеттілікке айналып отыр. Тіл тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ойлаудың, білімді меңгерудің негізгі құралы дейтін болсақ, тілдік емес пәнді тілдік пәнмен кіріктіре оқыту арқылы екі бірдей мәселені шешеріміз анық. Ол: білім алушыларға қазақ тілін тиісті деңгейде меңгерту; қазақ және ағылшын тілдерінде сөйлеу тәжірибесін жинақтау; жалпы орта мектептің оқу бағдарламаларындағы тақырыптардың әр түрлі пәндерде қайталануы жою; оқудың жалпы дағдылары мен машықтарын іс жүзінде қолдану; оқу үрдісінің білім беру, тәрбиелеу, дамыту қызметтерінің тұтастығын қамтамасыз ету; қандай болмасын проблеманы тұтастай, жан-жақты, басқа салалармен байланыста қарау түсінігін қалыптастыру; оқушылардың біржақты емес, жан-жақты ойлануларын дамыту; бір пәннен алған білім, білік, дағдыларын екінші немесе үшінші бір пәнде немесе ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысқанда ептілікпен, іскерлікпен қолдану машығын қалыптастыру; шынайы өмірдің күрделі проблемаларын кешенді түрде қарастырудың іргетасы қалау.

Алайда, оқытудың дәстүрлі әдістері пәнаралық байланысқа негізделген сабақ материалдарын меңгерудің жоғары деңгейіне жету үшін жеткілікті тиімді болмауы және оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятпауы мүмкін. Сондықтан білім алушылардың мотивациясы мен ынтасын оятатын, сонымен қатар коммуникативтік, танымдық және басқа да дағдылардың белсенді және практикалық дамуына жағдай жасайтын оқытудың заманауи әдістері мен технологияларын қолдану маңызды. Сол себепті аталған еңбекте сабақты қызғылықты өткізуге қажет деп танылған заманауи оқыту технологиялары мен әдіс-тәсілдері және цифрлық платформалардың бірнеше түрлері ұсынылады.

Бұдан басқа әдістемелік ұсынымда «интеграция» термині, білім беру саласында не интеграцияланатыны, пәнаралық байланыстың мәні, пәнаралық байланысты жүзеге асыру құралдары, кешенді пәнаралық байланыс пен кіріктірілген сабақтың бір-бірінен айырмашылығы, кіріктірілген сабақтардың ерекшеліктері, кіріктірілген сабақтарды жоспарлауда педагог ескеруі талап етілетін мәселелер, пәнаралық байланыс шеңберінде пәндерді оқытудың заманауи технологиялары мен әдіс-тәсілдері және кіріктірілген сабақтарды жоспарлауда кездесетін қиындықтар қарастырылады.

Әдістемелік ұсыным пәнаралық байланыс шеңберінде пәндерді кіріктіре оқытудың инновациялық әдістерін әзірлеуге және қолдануға мүдделі білім беру саласында жұмыс істейтін мұғалімдерге, тәрбиешілерге және басқа да мамандарға арналады.

Қарым-қатынас дағдыларын, интерактивті технологияларды, шынайы материалдарды белсенді пайдалануға және әртүрлі пәндік сала бойынша білім беретін педагогтер мен білім алушылар арасындағы ынтымақтастыққа негізделген өзара әрекеттестік және өзара түсіністік атмосферасын құруға, сонымен қатар білім алушыларға топтық жұмыс, сыни ойлау және дербестік дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін әдіс-тәсілдер көрсетіледі. Олар білім беру процесінің сапасы мен тиімділігін арттыру және білім алушыларға заманауи әлемде сәтті бейімделу үшін қажетті құзыреттерді дамыту мақсатында шабыт, бейімдеу және шығармашылық іске асыру көзі болып табылады.

1 ПӘНДІК ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ

Заманауи білім беру оқушыларда тек білімді ғана емес, сонымен қатар дағдыларды, өз бетінше ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ұмтылады. Осы тұрғыда пәнді кіріктіріп оқытудың өзектілігі арта түсуде. Ол неғұрлым интегралды және практикалық маңызды оқу жағдайларын жасай отырып, әртүрлі пәндердің мазмұнын байланыстыруға мүмкіндік береді. Пәндік кіріктірілген оқыту – әртүрлі пәндердің мазмұнын біртұтас оқу процесіне біріктіретін әдістемелік тәсіл. Бұл оқу құралы пәндік кіріктірілген оқытудың заманауи әдістерін, осы тәсілдерді қолданудың әлемдік тәжірибесін зерттейді, сонымен қатар қазіргі білім беру жағдайында осы педагогикалық тәжірибені пайдаланудың артықшылықтары мен перспективаларын ұсынады.

Пәнді кіріктіріп оқытудың заманауи әдістері оқушылардың оқу материалын терең және тұтас түсінуін дамытуға ықпал ететін тиімді педагогикалық тәсілдерді білдіреді. Олар өз бетінше ойлау дағдыларын қалыптастыруға, проблемаларды шешуге және ынтымақтастыққа қолайлы жағдай жасайды. Осы әдістерді қазіргі білім беру тәжірибесіне енгізу оқу үдерісін байытып, оқушыларды заманауи әлемге сәтті бейімделуге дайындай алады.

Біріктірілген оқу жоспары пәндер арасындағы байланысты ұғымдарға баса назар аударатырып, әртүрлі оқу салаларын біріктіреді. Дифференциацияны қолданғысы келетін мұғалімдер оқу бағдарламасының мазмұнын біріктіруді қолдануды қарастыруы мүмкін, өйткені олар бірге жақсы жұмыс істейді.

Біріктірілген оқу бағдарламасымен оқудың пайдасы көп. Зерттеулер интеграцияны көрсетті:

- Негізгі дағдыларға, мазмұнға және жоғары деңгейдегі ойлауға назар аударады.
- Мазмұнды тереңірек түсінуді қамтамасыз етеді
- Тиісті өмірлік тәжірибелерге белсенді қатысуды ынталандырады
- Әртүрлі оқу пәндері арасындағы байланысты қамтамасыз етеді
- Әртүрлі оқыту стильдерін, теорияларды және көптеген интеллекттерді қабылдайды.

Интеграцияның әртүрлі түрлері бар. Ғылымда интеграцияның үш түрі бар:

1) 1-нұсқа: Тақырыптық (көпсалалы, көпсалалы). Ортақ тақырып таңдалады. Бұл тақырыпты әртүрлі пәндер қозғайды. Әртүрлі пәндер бойынша ортақ тапсырмалар жоқ. Әрбір мұғалім оқу мақсаттары аясында өз қалауын және қалағанын жасай алады (ешқандай шектеулер болмауы керек). Пәнаралық интеграцияның мақсаты оқушыларға пән бойынша неғұрлым тұтас және негізді түсінік беру болып табылады. Тақырыптарды көп қырынан зерттей отырып, оқушылар байланыс орнатып, оқып жатқан нәрселерінің өзектілігін көріп және кеңірек перспективаны дамыта алады. Олар сондай-ақ сыни ойлауды, проблеманы шешу дағдыларын және білімді өмірде қолдану қабілетін дамытады.

Пәнаралық интеграция оқушылар арасындағы ынтымақтастықты ынталандырады, өйткені олар күрделі мәселелерді зерттеу және пәнаралық

шешімдерді табу үшін бірге жұмыс істейді. Бұл олардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін арттырады, пәндер арасында байланыс орнатады және білімдері мен дағдыларын мағыналы түрде қолдана алады.

Жалпы алғанда, пәндердің пәнаралық интеграциясы оқытудың терең деңгейіне ықпал етеді, шығармашылықты дамытады және оқушыларды толық және өзара байланысты білім беру тәжірибесімен қамтамасыз ете отырып, шынайы әлемнің күрделілігін жеңуге дайындайды.

Мысалы, 7-сыныпта тақырып орта ғасырлар. Тарих сабағында оқушылар ортағасырлық Еуропа қалаларымен танысады. Музыка сабағында оқушылар ортағасырлық музыкамен танысады. Математика сабағында мұғалім ортағасырлық өлшем бірліктерімен таныстырады және т.б.

2) 2-нұсқа: Пәнаралық. Жалпы тақырып таңдалады. Бұл тақырыпты әртүрлі пәндер қозғайды. Әртүрлі пәндер бойынша ортақ тапсырмалар бар. Мұғалімдер басқалардың не істеп жатқанын немесе тақырыпқа қаншалықты терең енетінін жақсы біледі. Олар бірге оқу үдерісі мен тапсырмаларды жоспарлайды. Әр пән бойынша білімге негізделген нәтижелер ғана емес, сонымен қатар ұғымдар мен дағдылар маңызды. Негізінен бұл тапсырмалар нақты контекстке негізделмейді (бірақ жай тапсырма: постер немесе карта жасау). Мысалы: 5-сыныпта оқушылар қоректік тізбектерді зерттейді. Сонымен, сурет сабағында оқушылар әртүрлі жануарлар мен өсімдіктердің суретін салады. Жаратылыстану сабағында оқушылар сызбалар арқылы әртүрлі қоректік тізбектерді салады. 6-сыныпта тарих пәнінің оқушылары көне грек тілін, әдебиет сабағында ежелгі грек мифологиясын оқиды, бейнелеу және музыка сабағында да сол тақырыпты оқиды. Олардың ортақ үлкен міндеттері бар.

3) 3-нұсқа: Трансдисциплинарлық

Маңызды, практикалық және өмірлік маңызды нәтиже, әдетте жобаға негізделген оқыту түрінде. Әдетте, оқушылар топпен жұмыс жасайды. Жалпы құзыреттер мен болашақ жұмыс үшін қажетті дағдылар маңызды.

Дегенмен, әртүрлі пәндер бойынша оқу нәтижелері де алынады. Мысалы: 9-сынып оқушылары екі айдың ішінде оқушылар компаниясын құрады, оның өнімдері (мысалы, шоколад) мектеп қауымдастығына Рождестволық жәрмеңкеде сатылады. Жәрмеңке барысында оқушылар өз өнімдерін әртүрлі шет тілдерінде (мысалы, орыс, неміс, ағылшын) және өз тілінде ұсынуы керек. Ол үшін олар жарнаманы әзірлеп, өнімді ілгерілету үшін брошюралар жазуы немесе бейнеролик түсіруі керек (бұл ана және шет тілдері сабақтарында жасалады). Математика сабағында оқушылар бюджет құруды үйренеді (соның ішінде, мысалы, еңбек шығындарын есептеуді үйрену). Өнер және информатика сабақтарымен бірлесіп жұмыс және технология сабақтары өнімнің қаптамасын жобалауға және өндіруге көмектеседі. Сурет сабағында оқушылар өз компаниясының логотиптерін жасайды. Химия сабақтары шоколадпен (какао) тәжірибе жасауда.

Ақпарат пен фактілер оқушының жетістігі үшін маңызды болғанымен, маңыздырақ — бірақ көбінесе тестілеу оны бағаламайтындықтан дамымайды — байланыс орнату мүмкіндігі. Біз есте сақтауға емес, түсінуге үйреткенде, біз

ойын алаңын теңестіреміз және оқушыларды болашақта табысқа жетуге көмектесетін дағдылармен қаруландырамыз. Дағдылар мен білімдерді беру мүмкіндігі ескіруі мүмкін ақпаратқа қарағанда әлдеқайда тиімдірек болады және оған басымдық беру оқушыларға ақпаратты жобада немесе нақты әлемде қалай пайдалануға болатынынан бөлек есте сақтауды жеңілдетеді.

Трансферттік оқыту оқушының тақырып бойынша ынталы болғанында, оқуға ынталы болған кезде, пән бойынша алдын ала білімі болған кезде және жаңа ақпаратты бар ақпаратпен байланыстыруды білгенде орын алады. Содан кейін оқушы сол ақпаратты шығарып, оны жаңа оқуға қолдана алуы керек. Бұл тізбекте көптеген үзілістер болуы мүмкін, бірақ егер біз осы формуланы оқытуда үлгі етіп, оны оқушылар үшін саналы үрдіске айналдырсақ, онда біздің оқушылардың бұл оқуды өту ықтималдығы жоғары болады.

Оқу бағдарламаларын біріктіру – бұл оқушыларға бағытталған тәсіл, онда оқушылар оқушылардың мәселелерін де, негізгі әлеуметтік мәселелерді де қарастыратын оқу процесін жоспарлауда мұғалімдерге қосылуға шақырылады. Осы сұрақтарды зерделеу барысында оқушылар көптеген пәндік салалардағы сәйкес мазмұн мен дағдыларды пайдаланады және демократиялық қоғамдағы барлық азаматтарға қажетті көптеген «жалпы білімдерді» немесе өмірлік дағдыларды игереді.

Оқу бағдарламаларын интеграциялау бойынша әдебиеттер өте көп. Интегративті сабақтар олардың қажеттіліктерімен, алаңдаушылықтарымен, алаңдаушылықтарымен, қызығушылықтарымен және ұмтылыстарымен байланысты болғандықтан, оқушылардың ынтасы артады және жақсырақ оқиды. (Faunce & Bossing, 1951/1958) Оқушылар жақсырақ оқиды, өйткені интегративті оқу бағдарламасы мидың жұмысымен үйлеседі, бұл жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын дамытады. (Кейн және Кейн, 1991; Харт, 1983). Оқушылар жақсырақ оқиды, өйткені кіріктірілген сабақтар мидың жұмысына көбірек сәйкес келеді, бұл жоғары ретті ойлау дағдыларына ықпал етеді. (Кейн және Кейн, 1991; Харт, 1983). Сондай-ақ, ғалымдар оқушылардың қазіргі қоғамдағы өмірге дайындығы жоғары деп есептейді, өйткені интеграциялық оқу бағдарламасы өзекті әлеуметтік мәселелерді өзінің барлық нақты күрделілігімен қарастырады. (Ван Тиль, 1976).

Пәнаралық интеграция шеңберінде екі тәсіл бар: пәндік-тілді кіріктірілген оқыту (CLIL) және мазмұнға негізделген оқыту (CBI).

Content-Language Integrated Learning (CLIL) – қосымша тіл «мазмұнды да, тілді де үйрену және үйрету үшін қолданылатын» білім беру процесін ұйымдастыруға арналған екі жақты бағдарланған әдіс (Coyle, Hood, Marsh, 2010, 1-бет). CLIL принциптері екі негізгі идеяға негізделген. Біріншіден, CLIL тілде емес, тіл арқылы оқытуды талап етеді.

CLIL әдісінде оқытудың 4 «С» маңызды құрамдас бөлігі бар:

- МАЗМҰН (Мазмұн) Пәндік саланың ілгерілеуші білімдері, дағдылары, қабілеттері.

- КОММУНИКАЦИЯ (Коммуникация) Оқыту кезінде шет тілін қолдану, оны қалай пайдалану керектігін үйрену.

- ТАНУ (Білім) Жалпы идеяны (конкреттік немесе дерексіз) құрайтын танымдық және ақыл-ой қабілеттерін дамыту.

- МӘДЕНИЕТ (Мәдениет) Өзін мәдениеттің бір бөлігі ретінде көрсету, сондай-ақ балама мәдениеттердің бар екендігін сезіну.

Мазмұнға негізделген оқыту (СВІ) академиялық ортада 1980 жылдардың ортасынан бері қолданылып келеді және оқытудың тиімді түрі ретінде танымал болуда. Мазмұнға негізделген оқыту – бұл оқушылар тілді мазмұнды мазмұн арқылы меңгеретін оқыту тәсілі. Бұл оқушыларді оқуға итермелейді, себебі пән қызықты және олардың сөздік қорын есте сақтаудың орнына тілдік дағдыларын басқа контексте қолдануға мүмкіндік береді.

Пәнаралық байланыс Тіл1-Тіл2-Тіл3.

Оқушы – оқу процесінің негізгі субъектісі. Өртүрлі пәндер бойынша білім, білік және дағдыларды интеграциялау оқытылатын материалдың танымдық құрылымына негізделуі керек.

Өртүрлі пән мұғалімдерінің сабақтарын бақылаудан біз олардың пәнаралық байланыс принципін жүзеге асыру кезінде кейбір қарым-қатынастарды эмпирикалық, жүйесіз орындап, жиі әріптестерінің мақұлдауын алатынын көреміз.

Сонымен қатар, қазіргі мектеп қалыптасқан қарым-қатынастардың белгілі бір жүйесін құруы керек. Оқу жылының соңына дейін пән мұғалімдері арасында әр түрлі мағыналық байланыстарды жүргізетін жыл сайынғы әдістемелік семинар өткізу ұсынылады.

1) сабақтардың тақырыптары тігінен (сыныптан сыныпқа бір пән) және көлденеңінен (бір сыныпта параллель оқытылатын өртүрлі пәндер үшін).

Диагональ бойымен пәнаралық байланыс ұсынылады, онда --- пән тақырыбы кейінгі жылдардағы өртүрлі пәндердің тақырыптарымен біріктірілген.

Қазіргі заман өртүрлі көздерден ақпарат алудың жоғары жылдамдығымен сипатталады, бұл адамның, әсіресе жасөспірімдердің зерттелетін пәндер шеңберінде бір объект туралы өртүрлі аспектілерден біртұтас ақпарат жүйесіне бағдарлануын қиындатады.

Қазақстан мектептерінің тәжірибесінен біз мүмкін болатын пәнаралық байланыстары бар кестені ұсындық.

Посткеңестік кеңістіктегі ақпарат тілі ретінде орыс тілі қазақ тілінде оқытатын сыныптарда (Д2) оқытылады.

Тілдің өз ресурстарына негізделген пәнаралық интеграцияның әлеуетін қарастырыңыз. Орыс тілі көптілді ортада ой мен эмоцияны білдіру құралы ретінде қазақстандықтардың өміріндегі стратегиялық мақсаттар үшін маңызды.

Орыс тілі мен басқа пәндерді кіріктіру үшін мыналар негіз бола алады:

1) қазақ тілінің тілдік жүйесі;

2) ағылшын/неміс/француз тілдерінің тілдік жүйесі;

3) осы тілдерде оқытылатын мектептердегі өзбек/ұйғыр/тәжік тілі жүйесі.

Дәстүр бойынша пәнаралық байланыс фонетика, лексикология, орфология, синтаксис, сөзжасам бойынша салыстырмалы тапсырмалар негізінде жүзеге

асырылды. Фразеологизмдер бойынша жұмыс қызық, егер денотативтік корреляциялық тіркестер лексикалық жағынан ерекшеленеді және көбінесе табиғи ана тілінде сөйлейтіндердің этно-мәдени ерекшеліктерін көрсетеді.

Тілдік жүйелердің байланысы тілдің әртүрлі деңгейдегі бірліктерінің типологиясы арқылы қамтамасыз етіледі.

Сонымен, тілдің фонетикалық жүйесінде корреляциялық фонемалар/дыбыстар, лексикалық жүйеде корреляциялық лексемалар мен лексикалық тіркестер, морфологиялық жүйеде әртүрлі тілдегі сөйлем мүшелері, синтаксистік жүйеде корреляциялық конструкциялар, сөйлем мүшелері бар.

Дегенмен, бұл аспектілер бүгінгі күні сөйлеудің негізгі бірліктерін меңгерудің бастапқы деңгейіндегі фрагменттік «құрылыс» материалдары болып табылады. Олар тілді меңгерудің саналы тәсіліне сәйкес келеді.

Қазіргі кезеңде бұл бірліктер тілді оқытудың әдістемелік жүйесінің жаңасына – тілді оқытудағы функционалды-семантикалық тәсілге көшуіне байланысты қосалқы рөл атқарады.

Осыған байланысты әр түрлі тілдік жүйелердің құралдарын параллельді бейнелеу принципі ең алдымен оқушының танымдық және психикалық әрекетімен корреляцияланады.

Тіл пәндерін пәнаралық интеграциялаудың ең перспективалы және тиімді тәсілдерін келесі ішкі жүйелердің өзара байланысын қарастырған жөн:

- 1) сөйлеудің тақырыптық негіздері;
- 2) сөйлеудің қызмет етуші элементтері ретінде тілдің құрылымдық-семантикалық құралдары;
- 3) генерацияланған мәтіндердің типологиялары – монологтар және мәтіндер – диалогтар.

Сонымен, белгілі бір сыныптағы екінші және үшінші тілдердің бірыңғай сөйлеу тақырыбы оқу процесін ұйымдастырудың жеткілікті тиімді әдісі болып табылады. Оның тиімділігі оқушылардың бір оқу нысаны негізінде сөйлеу және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытуымен түсіндіріледі. Осылайша, ақпараттың біртұтас негізі – микро тақырыптар тізімі арқасында оқушылар танымдық энергияны айтарлықтай үнемдейді. Бір микротақырып бір жақты ақпаратты болжайды, бұл оқытылатын тілдер құралдарының функционалдығын арттырады. Бұл дегеніміз: оқушылар бір нәрсе туралы сөйлесуді және сөйлесуді үйренеді, тек тақырып бойынша тіл құралдарын белсендірумен «жұмыс істейді». Сөйлеу тақырыптарын қатар берудің бұл принципі (Булатбаева Қ.Н.) білім беру мазмұнында әлі жүйелі түрде жүзеге асуын тапқан жоқ.

Сонымен қатар тілдік құралдар сөйлеуді жобалау үшін қолданылатындықтан функционалды сипатта болады. Мұндай бірліктер «Оқу лингводидактикалық сөздігінде» Қ.Н. Булатбаева (Астана, 2020 ж.). Бұл теориялық ойларды мұғалімнің практикалық тіліне аудара отырып, оларды келесідей нақтылауға болады: оқушылар екінші және үшінші тілдердегі сөйлеуде бірдей мағыналық құралдарды, тақырып бойынша тірек сөздерді, синонимдік қатарларды, антонимдік жұптарды, лексика-семантикалық топтарды

белсендіреді. сөздердің, қатынас құралы ретіндегі мағыналық элементарлық айтылымдар.

Пәнаралық байланыс «Тіл пәні – тілдік емес пән».

Пәнаралық байланысты жүзеге асырудың тағы бір перспективті негізі – тілдің метафункционалдық сипаты. Мектепте тілдік тұлғаны қалыптастыру – бүкіл ұжымның біртұтас мақсаты екені белгілі. Бұл ретте тілдік емес пәндер бойынша өткен сабақтарға талдау жасалды. Кез келген пән мұғалімі оқушылардың сөйлеу тілін дамытуға кәсіби жауапкершілікпен қарауы керек. Ал, физика, химия, биология, информатика мұғалімдері ықшам, өз алдына өз көзқарасын дәлелдеу, негіздеу міндетін қоймайды, зерттелетін нысанға немесе жағдайға қатысты екі позицияға қарама-қарсы «пікірталас алаңдарын» ұйымдастырмайды. Сабақта мұндай әдістемелік әдіс оқушылардың логикалық ойлауын дамыту, материалды меңгеру күшіне жету, диалог немесе полилог жүргізу дағдыларын дамыту, ойларын монолог түрінде жеткізу. Бұл жағдайда логикалық-семантикалық позициядан мәтінді өңдеу дағдыларын қалыптастыруды және алынған ақпаратқа қатысты автордың позициясын білдіре отырып, өзіндік қосалқы мәтінді құру дағдыларын біріктіру және мәтінді өңдеудің негізгі әдісі болып табылады. лингвистикалық және тілдік емес пән. Тілдік емес пәндер бойынша мұғалімдердің кәсіби дайындығы міндетті түрде «Мәтінмен жұмыс істеуге үйрету әдістемесі» элективті курсы қамтуы керек. Мәтінтану ғылыми негіздері филологиялық білім беруде прерогатив болып қала береді, сондықтан «мәтін анатомиясы» аспектісі кәсіби қызметтің білім аясынан тыс қалады. Мәтіннің типологиясы, мәтінді авторлық ұстаным бойынша құрастыру, мәтіннің эмоционалды-экспрессивті астары, сөйлеушінің сөйлеу ниеті, тұтас мәтіннің қасиеттері туралы концептуалды аппарат зерттелмеген. лингвистикалық емес пәндердің болашақ мұғалімдерімен. Мәтін және оны өңдеу әдістемесі туралы білімнің жоқтығы мектеп оқушыларының білім сапасына тікелей әсер етеді, бағдарламалық материалды оқуға ынтасының төмендігі, мәтінмен оқу бірлігі ретінде жұмыс істеу тілдік емес пән мұғалімдеріне әртүрлі манипуляциялар жасауға мүмкіндік береді. тәрбиелік мәтін.

Маңызды оқу құралы ретінде мәтінге негізделген тіл мен тілдік емес пәннің пәнаралық байланысының өзіндік терминологиялық ұғымдары бар. Бұлар:

- мәтін;
- микротақырып;
- сөйлеу ниеті (сөйлеу ниеті, сөйлеу тапсырмасы);
- түйінді сөздер;
- автордың ұстанымы;
- микротақырыптардың өзара байланысы;
- мәтіннің логикалық құрылымы;
- мәтіндік сөйлеудің коммуникативтік регистрі;
- мәтін бойынша диалог құру;
- мәтіннің деректік негізі.

Ерекшеліктер мен сөйлеу позицияларын зерттеумен қатар, болашақ мұғалімдерге мәтінмен жұмыс істеудің әдістемелік аспектісін ашу маңызды. Ол мәтінмен жұмыс істеуге үйрету әдістерін іс жүзінде меңгеруді көздейді.

Мәтінмен жұмыс істеуге арналған тапсырмалардың типологиясы келесідей:

1. Мәтінді микро тақырыптарға бөлу.
2. Микро тақырыптарға кілт сөздерді келтіріңіз (таңдау, анықтау, табу).
3. Әрбір микро тақырыпты қамтуға қажетті сөйлеу тапсырмаларының тізімін жасаңыз.
4. Бір микро тақырып бойынша диалог немесе полилог құрастырып, оны сахналау.
5. Тақырып бойынша сөйлеу жоспарын түрі бойынша көрсетіңіз:
 - «-» ұғымын ашу;
 - дәлелді идеяға апару;
 - ... туралы өз пікірін білдіру;
 - өз ойыңызды фактілермен негіздеу;
 - беделді адамдардың пікіріне жүгіну;
 - объектілерді/оқиғаларды салыстыру және т.б.;
 - оқиғалардың барлық күндерін көрсету;
 - негізгі тұлғалардың (ғалымдардың, тарихи тұлғалардың және т.б.) іс-әрекеттерін сипаттау;
 - объектінің барлық қасиеттерін/мүмкіндіктерін тізімдеу;
 - ақпаратты жинақтау/қорытындылау және т.б.
6. Презентацияға слайдтар дайындаңыз.
7. Тақырып бойынша пікірталасқа дайындалу.
8. Мәтіннің келесі негізгі ережелеріне дәлел келтіріңіз.
9. Алынған ақпаратты схемада/кестеде көрсетіңіз.
10. Оқыған материалды басқа көздерден алынған ақпаратпен толықтырыңыз

Тапсырмалардың бұл түрлері Оқушыларға оқытылатын материалдың барлық негізгі аспектілерін егжей-тегжейлі қарастыруға көмектеседі және тақырыпты игерудің беріктігін қамтамасыз етеді.

Өздеріңіз білетіндей, бүгінгі таңда тілдік емес пән мұғалімдері қайталау тапсырмаларымен, сұраққа жауап берумен шектеліп отыр, бұл оқушыларды бағдарламаны меңгерудің жеткілікті деңгейіне әкелмейді.

Материалды өңдеу және зерделеу кезінде цифрлық ресурстар мен технологияларды пайдалану маңызды.

Пәндік білім берудегі пәнаралық байланыстың дидактикалық негіздері

Оқу пәні пәнаралық байланыстың дидактикалық негізі болып табылады. Субъектінің құрылысындағы бастапқы ұстанымдар 40-жылдары анықталды. М.Н. Скаткин концентризм мен білім жүйесін қамтамасыз етудегі пәнаралық байланыстардың рөлін көрді.

Концентризм «осы және басқа оқу пәндері бойынша оқушылардың алған білімдеріне негізделген фактілерді тереңірек және жан-жақты қамтуды білдіреді. Сондықтан бағдарламалардың мұндай құрылысын бір жазықтықта жатқан концентрлік шеңберлермен емес, жоғары қарай спираль қозғалысымен салыстыру дұрысырақ болар еді. Білімдер жүйесіне қарай жоғары қарай жылжу көбінесе әртүрлі оқу пәндерінде оқытылатын фактілердің, концепциялардың, теориялардың және идеялардың көпжақты байланыстарымен қамтамасыз етіледі [25].

Академиялық пән ұғымы, бір жағынан, ғылым негіздерінен тар, өйткені ол жалпы білім беру мақсаттарына жауап беретін негіздерді ғана қамтиды, ал екінші жағынан, ол кеңірек, өйткені ол таза педагогикалық оларды меңгеру құралдары. Пәнаралық байланыстар оқушылардың танымдық іс-әрекетін жалпы ғылыми идеялар мен әдістер негізінде құруға мүмкіндік береді. Олар ғылымды құрудың жалпы принциптерін ашып, меңгерудің жалпы қабілетін қалыптастырады [10].

Әртүрлі білім беру түрлерінің мазмұнын (әдеби, биологиялық, математикалық) пәндер арасындағы байланыстарды есепке алмай анықтау мүмкін емес. Сондықтан пәнаралық байланыстар жеке оқу пәндері бойынша білім мазмұнын құрудың қайнар көзі болып табылады. Білім беру пәндерінің жалпы құрылымдық элементтері білім берудегі пәнаралық байланысты кешенді жүзеге асырудың объективті негіздерін жасайды:

- 1) ғылыми зерттеу объектілері, фактілер;
- 2) ұғымдар, заңдар, теориялар;
- 3) дүниетанымдық идеялар;
- 4) ғылымның тарихи мәселелері мен жолдары;
- 5) ғылымның әдіснамалық негіздері мен әдістері;
- 6) танымның жалпылама әдістері;
- 7) нақты дағдылар мен дағдылар;
- 8) ғылым тілі;
- 9) білімнің идеялық-тәрбиелік аспектілері.

Пәннің осы бұрын анықталған элементтеріне жаңа бағдарламалар мен оқулықтарда айтарлықтай нығайтылған политехникалық және қолданбалы білімдерді қосу қажет. Қазіргі дидактика білім беру мазмұнында ғылымның біртұтас бейнеленуі принципінен шығады: білім жүйесі ретінде, әрекет ретінде, теория мен әдіс бірлігінде және оның қоғамдық сананың басқа формаларымен және оның қарым-қатынас жүйесі ретінде және тәжірибе [24].

Ғылым білімнің нәтижесі де, жаңа білімді меңгеру әрекеті. Демек, оқу пәні – бұл белгілі бір ғылымды, адам іс-әрекетінің саласын оқу процесінде оқушылар қалыптастыратын білімдердің, әдістердің және қарым-қатынастардың бірлігі.

Оқу пәнін абстрактілі деңгейде білімнің жалпыланған моделі түрінде, іс-әрекеттен және оқу процесінен оқшауланғандай «алып тасталды» деп қарастыру ондағы білімнің құрамын оқшаулауға мүмкіндік береді: объект, әдістер туралы қызметі, ғылым құндылықтары туралы [15].

Адамның қабылдау процесінде ақпараттың келесі функциялары (оның түрлері) білімнің осы түрлерінің негізі болып табылады:

1) объектінің мәнін ашатын гносетикалық, субъектіге объектінің не екенін көрсету үшін ол туралы ғылыми білім;

2) объект туралы білімнің, таным әдістерінің қалай белгіленетінін көрсететін аспаптық;

3) мотивациялық-бағалаушы, қоғам идеологиясы, ғалымның дүниетанымы, адам қажеттіліктері тұрғысынан объект туралы білімнің құндылық мәнін ашатын, нәтижесінде субъект мұны не үшін зерттеу қажет екенін біледі. нысан [14].

4) Білім беру пәнінің ақпараттық құрылымының әрбір элементі, проблеманы зерттеу көрсеткендей, білім беру мазмұнындағы пәнаралық байланыстардың объективті негізі бола алады. Өз кезегінде, олар ғылымаралық идеяларды көрсете отырып, оқу материалының мазмұндық құрылымын құрудың, оған «ғылымаралық компоненттерді» енгізудің көзі болып табылады. Сонымен, пәнаралық байланыстар қазіргі ғылыми интеграция жағдайында оқу пәнінің мазмұны мен құрылымын қалыптастырудың ерекше маңызды факторы болып табылады, ал оқу пәнінің құрылымының өзі олардың түрлері мен әртүрлілігінің объективті көздерінің бірі ретінде қызмет етеді. функциялары.

5) Ғылымдардың гуманитарлық, жаратылыстану, техникалық деп дәстүрлі түрде бөлінуі олардың арасындағы объект-субъектілік қатынасты көрсетеді. Мұндай бөлу жалпы оқу объектілері – қоғам, табиғат, еңбек бойынша топтастырылған оқу пәндерінің циклдерінде бекітілген. Бұл жағдайда жалпы білім объектілері төңірегінде оқушылардың білімдері мен дағдыларын жүйелейтін циклішілік және цикларалық байланыстар туындайды [17].

6) Гуманитарлық цикл пәндеріндегі пәнаралық байланыстардың ерекшеліктері білім алушыларға идеялық-адамгершілік және эстетикалық тәрбие беруге бағытталған гуманитарлық білім берудің жалпы мақсаттарымен анықталады; жалпы зерттеу объектісі, ол адам, оның қоғамдағы қызметі; гуманитарлық пәндердің мазмұнында көрініс табатын білім түрлерінің (ғылыми, көркемдік және т.б.) ерекшеліктері және оларды оқып-үйрену кезінде оқушылар қатысатын іс-әрекет түрлері (танымдық, сөйлеу, көркемдік, бейнелік, музыкалық және т.б.).

7) Пәнаралық байланыстар оқушылардың санасына гуманитарлық цикл пәндерінің ортақтығын жеткізуге, сонымен қатар әрбір оқу пәніндегі ғылымның мазмұны мен әдістемесінің ерекшеліктерін көрсетуге арналған. Оқу әрекеті – пәнаралық байланыстың дидактикалық негізі. Пәнді оқу әрекетінен бөліп қарауға болмайды. Бұл тәжірибенің маңызды өнімдері пәнаралық байланыстардың көмегімен қазіргі мектеп оқушыларының сіңіруіне жататын жалпы ғылыми ұғымдар мен ұғымдар болып табылады. Танымдық белсенділік жаңа (объективті немесе субъективті) білім мен әдістерді «ашуға» бағытталған [18].

8) Оқу әрекетінің нәтижесі актерлік субъектінің, оқушының өзін өзгертуден тұрады. Танымдық әрекеттің нәтижесі білім субъектісінің идеалды бейнелердің өзгеруімен байланысты. Оқытуда екі нәтиже де бір-бірінен ажырамайды, өйткені идеалды бейнелердің өзгеруі оқушы санасында оның

білімін, қарым-қатынасын, іс-әрекет тәсілдерін қайта құрылымдауда жүреді. Сондықтан оқытудағы оқу әрекеті оқу және танымдық мақсатты орнатуларды біріктіретін синтетикалық сипаттағы оқу-танымдық әрекетке айналады.

Оқушы әрекетінің синтетикалық, оқу-танымдық сипаты туралы идея зерттеушілердің оқудың сыртқы жағын (оның мазмұнын, әдістерін, ұйымдастыру формаларын) зерттеуден субъект ретінде студентке тәуелсіз өмір сүретін көшу процесінде пайда болды. қызметтің ішкі, мазмұндық-операциялық және мотивациялық процестерді зерттеуге бағытталған.

Бұл ретте зерттеушілер Л.С. Выготский психикалық неоплазмалар баланың жеке басындағы да, іс-әрекетіндегі де сапалы өзгерістерден тұрады. Пәнаралық байланыстың дидактикалық негізі ретінде оқу іс-әрекетінің морфологиялық құрылымы мәселесін шешуде сана мен іс-әрекеттің бірлігі, іс-әрекет тәсілдерінің оқушылардың білім мазмұнына сәйкестігі туралы ережелерге сүйену маңызды. . Оқу пәнінің мазмұнының байлығы, оның күрделі құрылымы оқу іс-әрекетінің көпқабаттылығын да анықтайды [9].

Оқу іс-әрекетінің негізгі құрамдас бөліктері, талдау көрсеткендей, оқу пәнінің ақпараттық құрылымында ұсынылған білімнің сәйкес түрлерін меңгерумен байланысты оның танымдық, практикалық және құндылық-бағдарлы сипатымен анықталады. Танымдық іс-әрекет оқушы санасында бұрын қалыптасқан, жаңа білім мен оны алу жолдарын меңгеру процесінде қол жеткізілетін нақты дүние объектілерінің бейнелерін (ұғымдарын, теорияларын, заңдылықтарын) түрлендіруге бағытталған. Бұл жағдайда білім операциясы іштей жүзеге асырылады, ал оқушының танымдық әрекеті теориялық сипатта болады.

Танымдық іс-әрекет желісі бойынша пәнаралық байланыстар құрылымы жағынан ұқсас білімдерді (теориялар, заңдар, ұғымдар және т.б.) игеруге бағытталған әртүрлі оқу пәндері бойынша сабақтарда бір типті танымдық тапсырмаларды шешуде қорытындыланады. Пәнаралық байланыстың әсерінен оқушылардың меңгерген танымдық дағдылары жалпылама, жалпы пәндік және пәнаралық сипатқа ие болады [12].

Оқушылардың практикалық іс-әрекеті – жаңа фактілерді, эмпирикалық қорытындыларды немесе іс-әрекеттің материалданған өнімдерін алу мақсатында ғылыми білімді қолдану арқылы нақты объектілерді зерттеу және түрлендіру. Тәжірибелік іс-әрекеттер арқылы оқушылар іс-әрекет ережелерін, амалдардың алгоритмдерін және соған сәйкес іскерлік пен дағдыны меңгереді. Пәнаралық байланыстардың әсерінен олар жалпылама сипатқа да ие болады. «Құндылыққа бағытталған» - оқушылардың бағалау әрекеті. Ол білімнің құндылық аспектілерін, дүниетанымдық идеяларды, ғылым мен идеологияның байланысын меңгеру процесінде орын алады, олар барлық оқу пәндерін оқытуда оқушылардың оқу іс-әрекетінде бағдар болады.

Оқу іс-әрекетінде де оқу жұмысының нақты әдістері бар, өзін-өзі тәрбиелеуге қажетті кітаппен өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады, сонымен қатар жалпы білім беру дағдыларының желісі

бойынша пәнаралық байланыстардың көздерін жасайды - ұйымдастырушылық-танымдық, библиографиялық және т.б.

Оқу әрекетін іс-әрекеттер жүйесі ретінде қарастыра отырып, «белсенділік» - «әрекет» қатынастарының диалектикасын ұмытпау керек. Оқу іс-әрекеті процесінде оқушылар пәндік білім жүйесін меңгерудің нақты мақсаттарына жауап беретін танымдық, практикалық, құндылыққа бағытталған әрекеттерді орындай алады [13].

Оқушылардың іс-әрекет түрлері бойынша пәнаралық байланыстар бірқатар зерттеулерде көрініс тапқан. Оларды талдау пәнаралық байланыстың негізі ретінде іс-әрекетті анықтау сабақтас ғылымдарға ортақ әдістерге (бақылау, эксперимент) және сабақтас пәндерге ауысу әсерінен жеке пәндік салаларға тән әрекет әдістеріне негізделген деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Оқушылардың жалпылама дағдыларына айналады.

Білім беру пәндерінің циклдерінде жалпы ғылыми білімдер, ұғымдар, оларды алу әдістері мен білдіру құралдары барынша тығыз байланысты (ғылым тілі – терминдер, белгілер; абстракцияларды білдіру тәсілдері – модельдер).

Білім мазмұнына және сәйкес әрекет түрлеріне (танымдық, практикалық, бағалау, тәрбиелік) сәйкес дағдылардың морфологиялық бөлінуі олардың репродуктивті, ізденімпаздық, шығармашылық және пәнаралық болып функционалдық бөлінуімен қиылысады, бұл оқушылардың қалыптасуының әр түрлі деңгейін көрсетеді.

Сонымен, оқу пәні мен оқу қызметі пәнаралық байланыстарды анықтаудың дидактикалық негіздері болып табылады, өйткені олар оқу процесінің жүйелік объектілері ретінде жалпы және арнайы біртұтастығын білдіреді. Оқу пәндері мен оқу іс-әрекетінің құрылымдық құрамдас бөліктерінің ортақтығы оқу процесінде пәнаралық байланыстың қайнар көзі ретінде қызмет етеді. Пәннің құрылымындағы және оқушылардың оқу әрекетінің құрылымындағы білімнің негізгі түрлерін салыстыру олардың белгілі бір ұқсастығын көрсетеді. Сондықтан білім берудегі пәнаралық байланыстарды келесі негізгі бағыттар бойынша жүзеге асыруға болады:

1) ғылыми фактілер, теориялар, заңдар, идеялар негізінде оқушының дүниетанымын қалыптастыруға қажетті ұғымдар жүйесін қалыптастыру.

2) пәндер арасындағы идеялық байланыстарды меңгерудің анағұрлым күрделі әдістері негізделетін сабақтас пәндерге ортақ, ең алдымен қарапайым дағдыларды қалыптастыру (математика, физика, химия сабақтарында бірліктердің ортақ жүйелерін және математикалық амалдарды қолдану); көркем шығарма мәтінін талдау кезінде грамматикалық конструкцияларды көру, тарих сабақтарында картамен жұмыс жасау, жазушы шығармасын талдауда тарихи білімді қолдану, математикалық тәуелділіктердің физикалық мысалдарын таңдау және т.б.);

3) жалпыланған білімдер мен дағдылар негізінде цикларалық байланыстар мен идеологиялық тәрбиелік мәселелер ерекше мәнге ие болатын пәндік білімге дұрыс бағалау қатынасын қалыптастыру.

Пәнаралық коммуникациялар түсінігінің мәні, олардың функциялары

Пәнаралық коммуникациялардың тәрбиелік функциялары.

Мектептегі білім мазмұнын жетілдіру оқытуда пәнаралық байланысты кешенді пайдалануға негізделген. Бұл сабақтас пәндер бағдарламаларындағы оқу материалын таңдау және үйлестіру критерийлерінің бірі. Жаңа бағдарламаларда көрсетілген білім мен дағды түрлерін өзара үйлестіру және интеграциялау циклдардағы пәндер арасындағы нақты қарым-қатынастарды көптеген зерттеулердің арқасында мүмкін болды.

Пәнаралық коммуникациялардың тәрбиелік функциялары.

Зерттеулерді талдау білім берудің тәрбиелік деңгейін пәнаралық байланыстардың көмегімен көтеру оның тәрбиелік функцияларын күшейтетінін көрсетті. Оқу пәндерінің мазмұнын біріктіру мен үйлестіру ғылыми дүниетанымның берік негізін қалайтыны анық. Кең философиялық жалпылаулар – дүниенің материалдық бірлігі мен танымдылығы, даму заңдылықтары мен табиғат пен қоғамдық құбылыстардың өзара байланысы – жаратылыстану мен қоғамтану ғылымының іргелі заңдарына негізделген. Сондықтан диалектикалық-материалистік дүниетанымның қалыптасуы объектілердің циклдері арасындағы ерекше маңызды байланыстарды жүзеге асыруға негізделген.

Пәнаралық байланыстардың оқу-тәрбиелік қызметтерінің өзара байланысын ашатын зерттеулердің психологиялық негізі адамның психикалық әрекетіндегі сананың, сезімнің және іс-әрекеттің табиғи бірлігі болып табылады. Оқытудағы осы бірлікті қамтамасыз ету жеке тұлғаның интегралды тәрбиесі ретінде дүниетанымды қалыптастыруға бағытталған кешенді тәсілдің педагогикалық шарттарының бірі болып табылады. Оқытудағы кешенді тәсіл идеялары пәнаралық байланыстың тәрбиелік қызметтерін анықтауға бағытталған ғылыми ізденістерді күшейтті. Бұл әсіресе гуманитарлық пәндер саласында байқалды.

Байланыстарды талдауда, ең алдымен, олардың идеялық рөлі, қоғам мен жеке тұлға дамуының диалектикалық-материалистік негіздерін ашу, ғылымның, көркемдік шығармашылық пен идеологияның біртұтастығы ажыратылады. Әдеби, тарихи, лингвистикалық, қоғамтану концепцияларының дамуы оқушы тұлғасының құндылық бағдарларын қалыптастырумен бірге пәнаралық байланыстарға негізделеді.

Пәнаралық қарым-қатынас функцияларын дамыту.

Білім мазмұнының ғылыми-теориялық және идеялық-тәрбиелік деңгейлерін арттыру, пәнаралық байланыстар оқушының ақыл-ой әрекетін белсендіреді. Пәнаралық байланыстар білім беруді дамытудың бір жолы ретінде қарастырылады, бұл мектеп оқушыларының оқу іс-әрекетінде сапалы жаңа формациялар – пәнаралық ұғымдар мен пәнаралық дағдыларды қалыптастыруға әкеледі. Пәнаралық байланысты дамытушы қызметтері оқушылардың дербестігін, танымдық белсенділігін, қызығушылықтарын дамытуға әсер етеді.

Дамушы функцияларды талдау белсенділікті зерттеумен байланысты. Іс-әрекеттің жалпы (пәнаралық) түрлерінің ішінде сөйлеу, өлшеу-есептеу, шығармашылық және т.б. қарастырылады. Бұл бағыт зерттеулерде дамыды, оның пәні бірқатар субъектілерге ортақ іс-әрекеттің белгілі бір түрлерін сипаттайтын жалпылама дағдылар болды. . Әдебиет пен орыс тілінің пәнаралық байланыстарын жүзеге асыруда шығармашылық іс-әрекет дағдыларының кешенін қалыптастырудың мүмкіндіктері ашылды, мұндай іс-әрекеттерге деген қызығушылықты дамытады.

Пәнаралық байланыс мәселесі бойынша көптеген зерттеулер үшін оқытудың ізденіс әдістерін, проблемалық-танымдық тапсырмаларды, зерттеу элементтерін қолдану тән болып шықты. Бұл заңдылық, өйткені мұндай әдістер білім мен танымдық дағдылар жүйесін қалыптастыру үшін қажетті психологиялық-педагогикалық шарттарды - оларды оқушының оқу іс-әрекетінде беру мен жалпылауды, оның психикалық әрекетін дамытуды қамтамасыз етеді. Зерттеу әр түрлі оқу пәндеріндегі ұғымдардың (білімнің құрамы), іс-әрекет пен дағды түрлерінің (сөйлеу, ақыл-ой, көру және т.б.) ортақтығынан туындайды. Бұл олардың тәрбиелік, дамытушы және тәрбиелеуші қызметтерінің бірлігінде жан-жақты пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға объективті негіз жасайды. Оқыту процесіндегі пәнаралық байланыстардың атқаратын қызметтерінің алуан түрлілігі бұл ұғымның мәнін бір мәнді анықтауға болмайтынын көрсетеді.

Пәнаралық байланыс құбылысы көп өлшемді. Олар оқытудың мазмұнымен, әдістерімен, ұйымдастыру формаларымен шектелмейді. Пәнаралық байланыстар оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетіне және мұғалімдердің оқыту іс-әрекетіне енеді. Олар оқушының жеке басына бағытталып, диалектикалық ойлауын, ғылыми көзқарасын, сенімін қалыптастырады, оқушының қабілеті мен қажеттіліктерін жан-жақты дамытуға ықпал етеді. Әртүрлі пәндер бойынша оқу бағдарламалары мен оқулықтардың бірізділігін қамтамасыз ету құралы ретінде байланыстарды тар әдістемелік тұрғыдан түсіну де бар.

Сонымен қатар пәнаралық байланыстарды дербес дидактикалық принцип ретінде бөліп көрсетудің тұрақты үрдісі байқалады. Пәнаралық байланыстар оқытудың кешенді тәсілінің құралы ретінде қолданылады. Дегенмен, оқытудағы пәнаралық байланыстың әрбір жағдайы олардың қалыптастырушы қызметін қамтамасыз ете бермейді. Мұндай жағдайлар оның принциптері болып табылатын оқытудың басқа, жоғары дәрежелі реттеушілерінің әсерінен туындайды. Пәнаралық байланыстар нақты оқу процесінде барлық дидактикалық принциптердің өзара әрекетін күшейтеді.

Дербес принцип ретінде әрекет ете отырып, олар негізгі міндетті шешуге – ғылыми дүниетанымды, табиғат пен қоғам туралы білімнің тұтас жүйесін қалыптастыруға бағындыра отырып, барлық басқа принциптердің мақсатты бағдарын анықтай алады. Ал содан кейін көрнекілік, жүйелілік, жеке көзқарас, ұжымдық, практикамен байланыс, оқытуды белсендіру олардың негізінде құрылған дидактикалық жүйедегі пәнаралық байланысты

жүзеге асыру құралына айналады. Пәнаралық байланыс идеясы өзінің ұйымдастырушылық рөлін атқаратын дербес принцип рөлінде: ол бағдарламаларды жобалауға, оқу материалының, оқулықтардың құрылымына, оқытудың әдістері мен формаларын таңдауға әсер етеді.

Оқыту міндеттерінде оқушылардың басқа пәндерді оқуда алған білімдері мен дағдыларын қолдану, дамыту, бекіту және жалпылауды көрсету қажет. Оқу материалының мазмұнында зерттелуі бұрын игерілген (басқа пәндерден) білімдерге сүйенуді талап ететін мәселелерді, сонымен қатар жаңа пәндерді кейіннен оқытуда әзірленетін мәселелерді бөліп көрсету маңызды. Әрбір білім беру тақырыбына пән үшін арнайы және кеңірек, бірқатар пәндерге, ұғымдарға ортақ, дамуы пәнаралық байланыстардың көмегімен жүзеге асырылатыны қажет. Пәнаралық байланыстар негізінде жасауға болатын дүниетанымдық тұжырымдарды анықтаудың тәрбиелік мәні зор. Оқыту әдістемесінде пәнаралық байланыстар басқа курстарда алынған білімді қолданудың тұрақты элементін енгізеді. Бұл оқушылардың ой-өрісін белсендіреді, әртүрлі ғылымдарға байланысты білімді талдауға, синтездеуге, жалпылауға ынталандырады. Пәнаралық байланыс принципі әртүрлі пәндерден білім мен дағдыларды қолдануға және синтездеуге бағытталған Оқушыларға проблеманы, сұрақтарды, тапсырмаларды тұжырымдауға бағытталған.

Сонымен, пәнаралық байланыстар оқу процесіне – тапсырмаларды қоюдан бастап, оны ұйымдастыру мен нәтижелеріне дейін жан-жақты әсер етеді. Олар білім берудің пәндік жүйесіндегі әдістемелік, қалыптастырушы (тәрбиелеуші, дамытушы, тәрбиелеуші) және конструктивті (негізгі) қызметтерімен сипатталады.

Пәнаралық байланыстардың көпфункционалдылығы олардың концептуалды интерпретациясының екіұштылығын анықтайды. Пәнаралық байланыстардың мүмкіндіктерінің барынша толық жүзеге асуы, олардың барлық қызметтерінің бірлікте көрінуі оқу процесінде пәнаралық байланыстар жергілікті дидактикалық жүйелерді құрудың дербес принципі ретінде қызмет еткенде қол жеткізіледі.

Пәнаралық коммуникациялардың классификациясы

Пәнаралық байланыстың бірінші классификациясы уақытша критерийге негізделді: алдын ала, ілеспе және кейінгі (перспективті) байланыстар. Мұндай байланыстарды іс жүзінде жүзеге асыру білімді жүйелеуге ықпал етеді, сабақтас пәндер бойынша бұрын өтілген материалға сүйенуге, білімді меңгерудегі перспективаларды анықтауға мүмкіндік береді. Алайда оқу бағдарламаларындағы өзгерістер бұрын қалыптасқан логикалық-концептуалды және уақытша үйлестіру байланыстарын бұзып, олардың практикалық мәнін төмендетті. Білім мазмұнын элемент бойынша талдау пәнаралық байланыстарды орнату әдісі ретінде дами бастады.

Хронологиялық байланыстармен қатар ақпараттық байланыстар да анықталды: фактілік, концептуалды, теориялық. Өз алдына шектеулі мәнге ие хронологиялық критерий оқу пәндері мазмұнының құрылымдық

элементтерін көрсететін ақпараттық критериймен бірге қарастырыла бастады. Объектілердің, таным әдістерінің, теориялар мен заңдылықтардың ортақтығы да атап өтіліп, соның негізінде объектілер арасындағы байланыстың сәйкес түрлері аталды.

Қарым-қатынас құрылымын философиялық түсінуге сүйене отырып, Н.С. Антонов пәнаралық байланыс (құрам, әдіс, бағыт) ұғымындағы үш белгіні және оларды жүзеге асыратын байланыс түрлерін бөліп көрсетті: құрамы бойынша – заттар, фактілер, ұғымдар, теориялар, әдістер; әдістемесі бойынша – оқу процесінің логикалық, әдістемелік тәсілдері мен формалары, олардың көмегімен мазмұндағы байланыстар жүзеге асады; бағыты бойынша – жалпы дағдыларды қалыптастыру, білім беру міндеттерін шешуде кешенді пайдалану.

Байланыстың кез келген жағдайы пәнаралық байланыстың барлық үш белгісі мен түрін қамтуы тиіс және конструктивті негізі болып табылатын білім мен дағдылар кешендерін (дүниетану, есептеу және өлшеу және т.) жетекші ғылыми идеялар және олармен байланысты қызметтің жалпыланған әдістері.

Жеке көзқарас гуманитарлық субъектілер арасындағы өзара байланыстардың алуан түрлілігіне, әртүрлі деңгейлерде (түрлерде) жүзеге асырылуы мүмкін өзара байланыстарға арналған зерттеулерде айқын көрінеді: ақпараттық, жалпылау-концептуалды, әдістемелік, эвристикалық, эмоционалды-эстетикалық және әдістемелік, олардың жиынтығы мектеп оқушыларының білім алуына ықпал етеді. Мұндай күрделі жүйелік объектіні пәнаралық байланыстар ретінде жіктеу сызықты бола алмайтыны анық.

Зерттеушілердің пәнаралық байланыстың жекелеген түрлерін анықтаудан алшақтап, талдаудың кеңейтілген бірліктеріне – формаларға, түрлерге, деңгейлерге бет бұруы кездейсоқ емес. Теориялық талдау негізінде жасалған орыс тілін оқытудағы пәнаралық байланыстардың классификациясы иерархиялық классификацияға мысал бола алады.

Орыс тілін оқыту әдістемесінде, зерттеулерді талдау көрсеткендей, пәнаралық байланыс мәселесін шешудің үш негізгі тәсілі бар: мазмұндық-әдістемелік, оқу-педагогикалық, семиотикалық.

Бағдарламалардың өзара байланысты екі бағыты – тіл теориясын зерттеу және практикалық тілдік дағдыларды дамыту – орыс тілі мен басқа пәндер арасындағы келесі байланыстарды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: генетикалық, функционалдық, салыстырмалы. Пәнаралық байланыстың лексикалық аспектісі де бөлектеледі, ол білім беру пәндерінің өзара байланысы дамыған сайын маңызды бола түсуде, өйткені ғылым интеграциясының әсерінен жаңа сөздердің, терминдердің, олардың жаңа семантикалық мағыналарының қоры үнемі өзгеріп отырады. өсіп келе жатыр.

Оқушылар сөздің жалпы (тілдік) және жеке (сөйлеу) мағынасын түсінуі керек. Тәрбие мәселелерін шешуде өзара байланысты екі аспект бар:

- тәрбиелік мәні бар материалды тақырыптық таңдауға негізделген экстралингвистикалық;

- тілдің өзі, оның қоғам өміріндегі рөлі, оқушылардың материалистік тілдік дүниетанымын қалыптастыру туралы ақпараттың тәрбиелік әсерімен айқындалатын тиісті лингвистикалық. Екі аспектіде де пәнаралық байланысты жүзеге асыру үшін үлкен мүмкіндіктер бар.

Орыс тіліндегі заманауи бағдарлама тіл құрылысының заңдылықтары туралы жалпы лингвистикалық түсініктер мен идеяларды дамытуға мүмкіндік береді. Осының негізінде пәнаралық байланыстарды анықтаудың әлі нашар дамыған семиотикалық көзқарасы пайда болды. Зерттеуді жалпылау орыс тілін оқытудағы пәнаралық байланыстардың классификациясын құрастыруға мүмкіндік берді, онда олардың функциялары, аспектілері, түрлері, пәндер топтарында жүзеге асырудың танымдық және практикалық мақсаттары ескеріледі. Орыс тілінің пәнаралық байланыстарын практикада жүзеге асыру үшін барлық пәндерге ортақ оқушылардың сөйлеу және оқу дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін «Сөйлеу» базалық бағдарламасын құру үлкен маңызға ие.

Пәнаралық байланыстарды жіктеу моделін құру кезінде үш жүйелі негізге сүйену керек: пәннің ақпараттық құрылымы, оқу әрекетінің морфологиялық құрылымы және оқу процесінің ұйымдастыру-әдістемелік элементтері.

Пәнаралық байланыстарды оқу процесінің тұтастығы тұрғысынан қарастыру олардың өзара байланысты үш түр деңгейінде қызмет ететінін көрсетеді:

- 1) мазмұны мен ақпараты;
- 2) жедел-қызметтік;
- 3) ұйымдастырушылық-әдістемелік.

Пәнаралық байланыстар оқу-тәрбие процесінде қызмет етеді және белгілі бір әдістер мен ұйымдастыру жолдарының көмегімен жүзеге асады. Бұл оқытуды ұйымдастырудың әдістерін, тәсілдерін және формаларын байытатын екінші дәрежелі, алғашқы екеуіне бағынатын ұйымдық-әдістемелік байланыстар түрін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Олар оқушылардың жалпы пәндік білім мен дағдыларды меңгеруінің тиімді жолдарын ұсынады.

Олардың түрлері әртүрлі:

- білімнің әртүрлі түрлеріндегі байланыстарды меңгеру жолдары бойынша (репродуктивті, ізденіс, шығармашылық);
- іске асыру кеңдігі бойынша (курсаралық, циклішілік, цикларалық);
- жүзеге асырылу уақыты бойынша (кейінгі, ілеспе, перспективті);
- объектілерді өзара байланыстыру әдісі бойынша (біржақты, екіжақты, көпжақты);
- орындалу тұрақтылығы бойынша (эпизодтық, жүйелі);
- оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру деңгейі бойынша (сабақ, тақырыптық, «қиындық» т.б. бойынша);
- оқушылар мен оқытушылардың жұмысын ұйымдастыру формалары бойынша – қарым-қатынас байланыстары (жеке, топтық, ұжымдық).

Пәнаралық байланыс оқу және сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың әртүрлі формаларында жүзеге асырылады: жалпылау сабақтарында, лекция сабақтарында, кешенді семинарлар мен экскурсияларда, үй тапсырмаларында, пәнаралық факультативтерде, конференцияларда, тақырыптық кештерде, оқушылардың ғылыми қоғамдарының жұмысында және т.б.

Пәндік кіріктірілген оқыту аясында материалдарды әзірлеу бойынша ұсыныстар

Скаффолдинг – мұғалімдердің оқушыларға жаңа мазмұнды түсінуге және жаңа дағдыларды дамытуға қолдау көрсету үшін жасайтын қадамдары. Кейінірек оқушылар жаңа білімді тірек тіректерінсіз әртүрлі контексттерде пайдалана алады. Скаффолд - бұл оқушыларға қазір және болашақта әрекеттер жасауға көмектесетін уақытша қолдау. Выготский оқушылар бүгін қолдау арқылы не істей алатын болса, ертең өз бетімен жасай алады деп жазды. Барлық академиялық пәндер бойынша тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу тапсырмалары үшін тірек тіректері қамтамасыз етілуі мүмкін және оны оқушыларға идеяларды қалыптастыруға және тілді үйренуге көмектесу үшін пайдалануға болады. Кейбір оқушылар басқаларға қарағанда көбірек қолдауды қажет етеді, ал кейбіреулері басқаларға қарағанда ұзағырақ қолдауды қажет етеді. Көбінесе оқушылар бір немесе екі оқу пәні бойынша қолдауды қажет етеді, бірақ басқалары емес. Мысалы, кейбір оқушыларға тарих және география сабақтары үшін тіректердің көптеген нысандары қажет болуы мүмкін, бірақ математика және жаратылыстану сабақтары үшін азырақ. Басқаларға ғылымда көбірек қолдау қажет, ал ақпараттық технологияда азырақ қолдау қажет болуы мүмкін.

Оқушылар тапсырмаларды сәтті орындау үшін мұғалімдер оқуды ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдері бар. Тапсырмалардың нәтижесі үшін біз көрсететін қолдау өте маңызды. Мұны істеудің бір жолы - сабақта оқыту және қарым-қатынас жасау үшін қолданатын тіл туралы мұқият ойлану. Орналасудың басқа мысалдары:

- қызығушылық тудыру;
- үлкен тапсырманы кішірек бөліктерге бөлу;
- тапсырманы орындағанға дейін, орындау кезінде және одан кейін қолдау көрсету;
- көрнекі әсерлер мен шынайы өмір объектілерін пайдалану;
- тапсырмаларды орындау үлгісін көрсету;
- жазу және сөйлеу үшін глоссарийлерді, сөйлемдерді ауыстыру кестелерін, фреймворктерді пайдалану;
- тілдік өндірісте үлгілік мәтіндерді пайдалану;
- конструктивті кері байланысты қамтамасыз ету.

Мұғалімдер оқушылардың осы пән бойынша бұрыннан білетінін және бұрыннан білетін тілге сүйенуі керек. Содан кейін оқушыларға өз бетімен жұмыс

жасамас бұрын мазмұнды түсінудің келесі қадамын жасауға көмектесу керек. Оқушыларға жаңа және бейтаныс пәндерді түсіну қажет болғанда, қосымша тіректер қажет. Сондай-ақ, өзара әрекеттесу және ынтымақтастық бар сынып бөлмелерін құру үшін тіректер қажет. Мысалы, графикалық және көрнекі ұйымдастырушыларды сөйлесу қабырғалары ретінде пайдалануға болады, осылайша оқушылар өз идеяларын сыныпқа ұсынбас бұрын дәлелдерін, түсіндірмелерін және салыстыруларын дайындау үшін бірге жұмыс істей алады.

Қабылдау дағдыларын (тыңдау және оқу) жаттықтыру үшін қолдау көрсетудің мысалдары:

- мәтіндерге контекст дайындау;
- оқушыларды не еститінін немесе оқи алатынын болжауға ынталандыру;
- таныс емес контексте жаңа сөздердің мағынасын жаттығу алдында түсіну;
- оқушыларды сөздер мен сөйлемдер деңгейінде түйінді ойларды атап көрсетуге алдын ала жаттықтыру;
- оқушылармен кейбір сөздер мен сөз тіркестерінің қолданылу себептерін талқылау;
- тыңдау немесе оқу кезінде оқушылар конспектілер алуы үшін графикалық және көрнекі органайзерлерді қолдану;
- тыңдау және оқу үшін кең ауқымды тақырыптар бойынша мәтіндер беру.

Қабылдау дағдыларын (тыңдау және оқу) жаттықтыру үшін қолдау көрсетудің мысалдары:

- жазу мен сөйлеудің құрылымдық үлгілерін қамтамасыз ету;
- оқушыларға сөз бен сөйлем деңгейінде қолдану қажет тілді байқауға көмектесу;
- идеяларды талқылау үшін графикалық ұйымдастырушыларды пайдалану;
- оқушылар бір-біріне қолдау көрсете алатындай топтық жұмысты ынталандыру;
- оқушыларға аудиторияны анықтауға көмектесу.

Мұғалімдер оқушыларға оқу бағдарламасының әр түрлі пәндік салаларының мамандары, мысалы, суретшілер, экономистер, дизайнерлер, географтар, тарихшылар, математиктер, музыканттар, ғалымдар мен спортшылар сияқты ойлауға көмектесуі маңызды.

2 ПӘНДІК ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Пәндік кіріктірілген оқыту білім берудегі жаһандық тенденция болып табылады және оның қолданылуы әлемнің әртүрлі елдерінде байқалады. Мектептерде пәндік интеграцияланған оқыту қолданылатын елдердің бірнеше мысалын қарастырайық.

АҚШ

Мазмұнды біріктірілген оқыту АҚШ мектептерінде кеңінен қабылданған әдіс болып табылады және оны іске асыру мектеп пен штатқа байланысты әртүрлі болуы мүмкін. Қолданбалар Мазмұнды біріктірілген оқыту Оқушыларға әртүрлі пәндерді байланыстыруға және алған білімдерін нақты әлемде қолдануға мүмкіндік береді. Америка Құрама Штаттарында көптеген мектептер STEM пәндерін (ғылым, технология, инженерия және математика) оқуда, сондай-ақ әлеуметтік, өнер және гуманитарлық ғылымдарды зерттеуде пәндік интеграцияланған оқытуды пайдаланады.

Америка мектептерінде пәндік кіріктірілген оқытуды жүзеге асырудың бірнеше жалпы тәсілдері бар.

Жобалық жұмыс. Жобалық жұмыс американдық мектептерде пәндік интеграцияланған оқытуды жүзеге асырудың негізгі әдісі болып табылады. Оқушыларға әртүрлі оқу пәндерінің элементтерін қамтитын нақты жобамен жұмыс істеу ұсынылады. Мысалы, оқушылар Ренессансты жақсырақ түсіну үшін тарих, әдебиет және өнерді қамтитын жобада жұмыс істей алады.

Біріктірілген курстар. Біріктірілген курстар – бірнеше пәндерді бір курсқа біріктіретін арнайы әзірленген бағдарламалар. Мысалы, «Ғылым және технология» курсы физика, биология, химия және информатика элементтерін қамтуы мүмкін.

Біріктірілген блоктар. Біріктірілген блоктар - бұл бірнеше пәннің элементтерін бір блокта біріктіретін қысқа, бірақ неғұрлым қарқынды сабақтар. Мысалы, мұғалім сол дәуірде жазылған тарихи оқиғалар мен әдеби шығармалардың байланысын көрсету үшін тарих пен әдебиет сабағын бере алады.

Тақырыптық бірлік. Тақырыптық бірліктер – белгілі бір тақырыпқа бағытталған және әртүрлі оқу пәндерінің элементтерін қамтитын сабақтар немесе курстар. Мысалы, мұғалім биология, география және химия элементтерін қамтитын «Экожүйелер» тақырыбы бойынша тақырыптық бөлімді жүргізе алады.

Іске асыру әдісіне қарамастан, американдық мектептердегі пәндік кіріктірілген оқытудың мақсаты Оқушыларға әртүрлі оқу пәндері арасындағы байланыстарды түсінуге көмектесу болып табылады.

Канада

Канада білім берудегі көшбасшылық рөлімен және оқытудың инновациялық әдістерін қолдануымен танымал. Мазмұнды біріктірілген оқыту

Канада мектептерінде, әсіресе Онтариодағы танымал тәсіл болып табылады. Канада мектептерінде мазмұнды кіріктірілген оқыту кең ауқымды пәндерде, соның ішінде STEM пәндері, гуманитарлық ғылымдар, өнер және дене шынықтыру пәндерінде қолданылады.

Пән бойынша кіріктірілген оқыту Канаданың білім беру жүйесіндегі танымал әдіс болып табылады және оны іске асыру мектеп пен провинцияға байланысты әр түрлі болуы мүмкін. Дегенмен, канадалық мектептерде пәндік интеграцияланған оқытуды жүзеге асырудың бірнеше жалпы тәсілдері бар. Бұл тәсілдер американдық мектептердегі пәндік интеграцияланған оқытуды жүзеге асыруға ұқсас және жобалық оқытуды қамтиды; біріктірілген курстар; біріктірілген блоктар; кіріктірілген тақырыптық бағдарламалар.

Жобалық оқыту Канада мектептерінде мазмұнды интеграцияланған оқытуды енгізудің негізгі әдісі болып табылады. Оқушыларға әртүрлі пәндердің элементтерін қамтитын нақты жоба ұсынылады. Мысалы, оқушылар биология, география және өнер элементтерін қамтитын бақша жобасында жұмыс істеуі мүмкін. Біріктірілген курстар – бірнеше пәндерді бір курсқа біріктіретін арнайы әзірленген бағдарламалар. Мысалы, жаратылыстану ғылымдары курсы биология, физика және химия элементтерін қамтуы мүмкін. Біріктірілген блоктар - бұл бірнеше пәннің элементтерін бір блокқа біріктіретін қысқа, бірақ неғұрлым қарқынды сабақтар. Мысалы, мұғалім математика мен физика сабағын физика есептеріне математиканы қалай қолдануға болатынын көрсетуі мүмкін. Күрделі тақырыптық бағдарламалар – бұл белгілі бір тақырыпқа арналған және әртүрлі пәндердің элементтерін қамтитын сабақтар немесе курстар. Мысалы, мұғалім биология, дене тәрбиесі және дұрыс тамақтану элементтерін қамтитын «Салауатты өмір салты» тақырыптық бағдарламасын бере алады.

Сонымен қатар, Канададағы мазмұнды біріктірілген оқытудың бір мысалы Британдық Колумбиядағы Біріктірілген ресурстар бағдарламасы (IRP). Бұл бағдарлама мұғалімдерге бірнеше пәндерді бір сабақ жоспарына біріктіруге көмектесу үшін жасалған. IRP бағдарламасына қатысатын мұғалімдер провинциядағы оқу нәтижелеріне сәйкес келетін пәнаралық сабақ жоспарларын әзірлеу үшін бірлесіп жұмыс істейді. Бағдарлама оқушыларға әртүрлі пәндер бойынша оқып жатқан ұғымдарын байланыстыруға және қоршаған әлемді тереңірек түсінуге көмектесуге арналған.

Канададағы пәндік интеграцияланған оқытудың тағы бір мысалы - Junior Achievement бағдарламасы. Бұл бағдарлама математика, әлеуметтік ғылымдар және әдебиет элементтерін бір оқу бағдарламасына біріктіру арқылы оқушыларды кәсіпкерлік және іскерлік дағдыларға үйретуге арналған. Junior Achievement бағдарламасы жергілікті кәсіпорындармен және қоғамдық ұйымдармен серіктестікте жүзеге асырылады және оқушыларға сыни ойлауды, проблемаларды шешуді және қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектесетін практикалық әрекеттерді қамтиды. Жүзеге асыру әдісіне қарамастан, Канада мектептеріндегі пәндік интеграцияланған оқытудың мақсаты оқушыларға әртүрлі пәндер арасындағы байланысты түсінуге және пәнаралық ойлау дағдыларын дамытуға көмектесу болып табылады. Мазмұнды

кіріктірілген оқыту сонымен қатар оқушылардың өз бетінше оқуымен айналысуына және сыни тұрғыдан ойлау, проблемаларды шешу және коммуникация дағдыларын дамытуға көмектесуге арналған.

Мазмұнды біріктірілген оқыту – канадалық мектептерде кеңінен қолданылатын әдіс, ол оқушылардың пәнаралық ойлау қабілеттерін дамытуға және оқу процесіне қатысуға көмектесуге бағытталған. Доменді кіріктірілген оқыту жобалық оқытуды, кіріктірілген курстарды, кіріктірілген блоктарды және кіріктірілген тақырыптық бағдарламаларды қоса алғанда, әртүрлі әдістер арқылы жүзеге асырылады және оқушыларға сыни ойлауды, проблеманы шешуді және олар қолдана алатын қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектесуге арналған.

Еуропа елдері

Мазмұнды біріктірілген оқыту Еуропадағы мектептерде жүзеге асырылуда, әр ел мен аймақ осы тәсілді өздерінің білім беру жүйелеріне біріктіру үшін әртүрлі әдістерді қолданады.

Мысалы, Финляндияда пәндік интеграцияланған оқыту құбылысқа негізделген оқыту (феномен) деп аталатын оқыту әдісі арқылы жүзеге асырылады. Бұл әдіс оқушылардың шынайы дүние құбылыстарына қызығушылығы мен түсінуіне бағытталған және әртүрлі пәндер арасындағы байланыстарды және олардың күнделікті өмірмен байланысын зерттеуге ынталандырады. Феноменге негізделген оқыту сонымен қатар оқушылар арасындағы ынтымақтастық пен қарым-қатынасқа баса назар аударады, олардың академиялық білімдерімен қатар әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Германияда пәндік интеграцияланған оқытуды енгізу үшін кіріктірілген оқу бағдарламасы қолданылады. Бұл тәсіл арқылы оқу бағдарламасы бірін-бірі толықтыратын пәндерді біріктіруге арналған. Мысалы, әдебиет пен әлеуметтік ғылымдарды интеграциялау оқушыларға оқу, жазу және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға, сондай-ақ тарих пен мәдени әртүрлілікті білуге көмектеседі.

Ұлыбританияда пәндік кіріктірілген оқытуды пайдалану, әсіресе 2014 жылғы білім беру реформасынан кейін танымал болуда. Пәндік кіріктірілген оқыту бастауыш және орта мектептерде қолданылады, мұнда ол оқушыларға әртүрлі пәндерден білімді байланыстыруға көмектеседі. Ұлыбританияда пәндік интеграцияланған оқыту тарих, география, жаратылыстану, физика, химия және математика сияқты пәндерде қолданылады. Сондай-ақ пәндік интеграцияланған оқыту Халықаралық Бакалавриат (ХБ) деп аталатын оқу бағдарламасы аясында жүзеге асырылады. ІВ дәстүрлі академиялық пәндерді дағдыларды дамытумен, жеке және әлеуметтік біліммен және халықаралық ойлаумен үйлестіре отырып, білім берудің кешенді және теңдестірілген тәсілін ұсынады. ІВ оқу бағдарламасы оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын, қарым-қатынас және проблемаларды шешу дағдыларын, сондай-ақ олардың жаһандық мәселелер мен мәдени әртүрлілік туралы хабардар болуын дамытуға арналған.

Швецияда пәндік-интегралды оқыту кейс-стади деп аталатын оқыту тәсілі арқылы жүзеге асырылады. Бұл тәсілде оқушылар климаттың өзгеруі, көші-қон немесе демократия сияқты бірнеше пәндерді қамтитын белгілі бір тақырыпты немесе тақырыпты оқиды. Жағдайлық есептер оқушыларды әртүрлі пәндер арасындағы байланыстарды зерттеуге және қоршаған әлемді тереңірек түсінуге ынталандырады.

Италияда пәндік интеграцияланған оқытуды енгізу үшін білім берудегі Реджио Эмилия тәсілі қолданылады. Бұл тәсіл балалардың барлау және ойын арқылы жақсырақ білім алатынына сенуге негізделген және мұғалімдерді балаға бағытталған білім беру тәсілін қабылдауға шақырады. Reggio Emilia әдісінде мұғалімдер балаларға әртүрлі пәндерді зерттеуге және проблемаларды шешуге және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға көмектесу үшін біріктірілген жобаларды пайдаланады.

Subject-Integrated бағдарламасы Еуропадағы мектептерде әртүрлі тәсілдермен жүзеге асырылады, әр ел мен аймақ өзінің әдістері мен тәсілдерін пайдаланады. Дегенмен, доменді кіріктірілген оқытудың жалпы мақсаты – оқушылардың пәнаралық ойлау дағдыларын дамытуға және оқуға қатысуға көмектесу, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлау, проблемаларды шешу, қарым-қатынас және ынтымақтастық сияқты дағдыларды дамыту. Пәндік кіріктірілген оқыту Еуропадағы білім берудің маңызды тәсілі ретінде қарастырылады, оқушыларды заманауи әлемнің қиындықтарына және олардың болашақ мансабына дайындауға көмектеседі.

Эстония мектептерінде оқу бағдарламаларына пәндер мен мазмұнды біріктірудің күшті дәстүрі бар. Елімізде пәнаралық оқытуға, проблемаларды шешуге және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға ерекше мән беретін ұлттық бағдарлама бар. (Эстонияның Білім және зерттеулер министрлігі, 2017 ж.). Пәндік интеграцияланған оқыту әдетте Эстония мектептерінде осы оқу мақсаттарын алға жылжыту үшін қолданылады.

Бастауыш мектепте бірнеше пән бір сабаққа немесе жобаға біріктірілген. Мысалы, тарих сабағы зерттелетін аймақтың географиясы мен мәдениетін зерттеуді қамтуы мүмкін. Сол сияқты, әдебиет сабағы автордың тарихи және мәдени контекстін және олардың жазбаларын зерттеуді қамтуы мүмкін. Пәндік кіріктірілген оқытуды қолдану кезінде бірнеше пәндерді және олардың өзара байланысын қамтитын үйлесімді және мазмұнды оқытуды құруға баса назар аударылады. (Эстонияның Білім және зерттеу министрлігі, 2017 ж.)

Сондай-ақ, CLIL тәсілі пайдаланылады, екінші жағынан, бірнеше пәндердің мазмұнын бір сабаққа немесе оқу бөліміне біріктіруді қамтиды. Мысалы, климаттың өзгеруі туралы сабақ оның артындағы ғылымды, саяси және экономикалық салдарды және этикалық ойларды зерттеуді қамтуы мүмкін. CLIL Оқушыларға әртүрлі пәндер мен олардың нақты әлемде қолданбалары арасында байланыс орнатуға көмектесетін пәнаралық оқытуды құруға баса назар аударады.

Еуропада интеграцияланған тіл мен мазмұнды оқыту (CLIL) әдісін енгізу тәжірибесі

Мазмұнды тіл арқылы оқыту жаңалық емес және 5000 жыл бұрын пайда болғанымен, мазмұнмен және тілмен интеграцияланған оқыту (CLIL) тұжырымдамасы 1990 жылдары пайда болды және бұл онжылдық «шет тілінде оқыту мен оқу» онжылдығы болып саналады.. Содан бері, әсіресе 1990 жылдардың аяғында, оны пайдалану күрт өсті және ол «өсу индустриясы» ретінде қарқынның жалғастыратын сияқты. 2003 жылдан бастап, Далтон-Пуффер және Никула (2006) атап өткендей, шын мәнінде халықаралық CLIL зерттеу сахнасы дами бастады.

CLIL қолдаушыларының пікірінше, Еуропадағы CLIL қажеттілігі екі тілді білім берудегі еуропалық тәсілдер басқа контексттерден «қарызға алынған» терминдер арқылы сипатталғандықтан, таңдауға болатын 30-дан астам дескрипторлармен, бірақ әсіресе АҚШ-тағы суға батыру мен екі тілді қозғалыстарға негізделгендіктен туындады.

CLIL бірегей және «қос тілді немесе иммерсивті білім беруден және мазмұнға негізделген тілдік білім беру, арнайы мақсаттарға арналған ағылшын тілі және көптілді білім беру сияқты көптеген баламалар мен нұсқалардан» ерекшеленеді. Дегенмен, CLIL-тің Еуропадағы шығу тегі оны тарихи тұрғыдан бірегей ете алатын болса да, бұл оны педагогикалық тұрғыдан бірегей етпейді. Шындығында, CLIL анықтамалары және бұл тәсілдің Еуропадағы әртүрлі түсіндірмесі оны қолдаушылардың оны басқаша түсінетінін көрсетеді. CLIL термині тек іштей түсініксіз болып қана қоймайды, сонымен қатар оқытудың мазмұны мен тілін оқыту үшін біріктіретін басқа тәсілдермен салыстырғанда нақты анықтамасы жоқ.

Еуропа елдерінің көпшілігінде CLIL беру негізгі мектептегі білімнің бөлігі болып табылады. Пилоттық жобалар он шақты елде жұмыс істейді. Көп жағдайда мақсатты тілдер аймақтық және/немесе азшылық тілдері мен шет тілдерінің тіркесімі болып табылады.

CLIL сияқты ұстаным әдетте мектеп бағдарламасындағы кез келген пәнмен байланысты болуы мүмкін, дегенмен кейбір елдерде ол негізінен орта мектептерде жаратылыстану немесе әлеуметтік ғылымдарды оқыту үшін қолданылады.

Мұндай мекемелерде жұмыс істеу үшін мұғалімдерден арнайы сертификат талап ететін елдер өте аз. CLIL-ті кеңірек енгізудегі негізгі кедергі тиісті білікті мұғалімдердің болмауы болып табылады.

L2 мазмұнын оқыту жаңа құбылыс немесе аймаққа тән болмаса да, CLIL орта мектеп деңгейіндегі негізгі міндетті білім берудің еуропалық контекстімен және жақында бастауыш және кәсіптік мектептерде өте тығыз байланысты. Еуропада «CLIL» терминінің енгізілуі 1994 жылы болды және бұл әдіс мазмұн мен тіл біріктірілген түрде бірге зерттелетін қос фокусты әдістеме ретінде сипатталды. Оның тамыры оқу бағдарламасы L1 және L2 мемлекеттерінде оқытылатын канадалық иммерсиондық тәсілде жатыр.

Еуропалық аймақтың CLIL-ге дайындығы шамамен 1980 және 1990 жылдардағы L2 оқыту тәжірибесіне жалпы қанағаттанбаушылықтан туындады: олар әсіресе коммуникативті тұрғыдан тиімсіз деп саналды. Тұрақты еуропалық интеграция және соның нәтижесінде күнделікті өмірде де, жұмыс орнында да L2 құзыреттіліктеріне деген қажеттілік CLIL-тің танылуына ықпал етті және жастардың халықаралық деңгейде тіл дағдыларының құнды екендігі туралы хабардарлығын арттырған болуы мүмкін. 2006 жылы Еуропалық Комиссия жариялаған арнайы еуробарометр респонденттердің 68%-ы ағылшын тілін әлемдегі ең маңызды шет тілі ретінде қарастыратынын және бұл қазіргі CLIL бағдарламаларында көрініс тапқанын көрсетті. Оқыту ортасы негізінен кез келген шет тілі болуы мүмкін болса да, еуропалық CLIL бағдарламаларының басым көпшілігі ағылшын тілін мақсатты тіл ретінде пайдаланады.

CLIL оқушылары көбінесе академиялық және лингвистикалық салаларда үздік болады. Орта білім берудің басында оқушылардың ауызша интеллект және академиялық қабілеті сияқты жеке ерекшеліктеріне сәйкес оқытуды саралаудың немесе ағымының кейбір түрі Еуропаның көптеген елдерінде кең таралған тәжірибе болып табылады. Орта мектептер әдетте CLIL сыныбына қабылдау үшін іріктеу критерийлерін пайдаланады, соның ішінде мотивацияның жоғарылауы және орташадан жоғары ағылшын тілін білу.

CLIL терминін бір ғана ұғым тұрғысынан жалпылау қиын. Еуропаның барлық дерлік елдері CLIL-ді бір немесе басқа түрде енгізді, бірақ оның шығуы мен әртүрлі елдерде жүзеге асырылуы үшін әртүрлі алғышарттар бар. Әрбір елдің өз білім беру контексті және іске асырудың әртүрлі мүмкіндіктері бар, бұл CLIL тәжірибесінің алшақтығынан көрінеді. Тәрбие – күрделі және көп қырлы процесс.

3 ПӘНАРАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ АЯСЫНДА ОҚЫТУ МЕН БАҒАЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

XXI ғасырдағы білім беру талабы – өз бетімен жұмыс істей алатын, жан-жақты ізденіп, ұлттық құндылықтарды ұстанатын, алған білімдерін өмірде қолдана білетін құзыретке ие тұлға тәрбиелеу. Сол себепті қазіргі білім беру парадигмасы білім алушылардың әлемді кешенді және терең түсінуін қалыптастыру мақсатында әр түрлі пәндер аясындағы білімдер мен дағдыларды интеграциялауды, оқытудың заманауи технологиялары мен әдіс-тәсілдерін қолдануды көздейді. Сондықтан да білім беру жүйесі бүгінгі таңда кең ауқымды дағдыларды қолданылуға көп көңіл бөлініп отыр. Бұл дағдылар жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтарға негізделуі тиіс. Сонда білім алушыларға оқудағы, сондай-ақ өмірдегі проблемаларды жеңіл және дұрыс шешуіне мол мүмкіндік тудырылады.

Қазіргі мектептің негізгі міндеттері – жас ұрпақты өмірге дайындау, өмір салаларының өзара байланысты екенін және рухани саланың жан-жақты екендігін көрсету, танымдық және эстетикалық қажеттіліктерді қанағаттандыру. Ол үшін білім беруді интеграциялау маңызды.

Интеграция термині латын тілінен аударғанда қалпына келтіру дегенді білдіреді. Интеграция – жүйенің жекелеген сараланған бөліктері мен функцияларының біртұтас тұтастыққа қосылу күйі, сондай-ақ оған әкелетін процесс. Жалпы, тақырыпты ашу мақсатында жүргізілген зерттеу жұмысы нәтижесінде интеграциялауды әркімнің әр түрлі түсінетінін де байқадық. Мәселен, О.И. Медведева «бірнеше мұғалімнің болуы да, оқу пәндері материалдарын механикалық біріктіру де интеграция деңгейінің көрсеткіші бола алмайтындығын айтады. Оның пікірінше, бұл деңгей тек интеграцияның арқасында орындалатын тапсырмалар шеңберімен анықталады. Біріншіден, бұл танымдық қызығушылықты және жалпы білім беру дағдыларын дамыту процесін күшейту» деп есептейді [1]. Ал, Ю.М. Колягин оқыту жүйесіне қатысты «интеграция» ұғымы мақсат және оқыту құралы ретінде қарастырылады деп санайды [2]. Осы мәселе бойынша әдебиеттерді талдай отырып, интеграцияның келесі анықтамасын ұсынуға болады: интеграция – бұл құбылыстың, әлемнің, дүниетанымның, мәдениеттің және т.б. бейнесін таныту жолындағы үрдіс немесе оқыту құралы, оқыту жолы.

Интеграция кең мағынада – белгілі бір тұтастықты қалпына келтірудің құралы: қандай да бір құбылысты, білім жүйесін, әлемнің бейнесін, дүниетанымды, адамдардың арасындағы қарым-қатынасты және т.б. толық түсіну үшін қажетті құрал.

Интеграция – бұл білім берудің нақты мақсаттарына және қалыптасқан жағдайларға байланысты қандай да бір тетіктер, технологиялар мен әдіс-тәсілдерді біріктіру арқылы нәтижеге қол жеткізу деуге де болады. Білім беруде интеграциялық процестер баланың ішкі ресурстарын (рухани, психофизикалық және т.б.) өзектендіру үшін, пәнаралық байланыстары бар оқу материалын табиғи тұрғыда қабылдау үшін қажет. Интеграцияны баланың мазмұнды,

эмоционалды-сезімдік және интеллектуалдық салаларды дамытуға және толықтыруға көмектесетін психологиялық-түзету принципі ретінде де қарастыруға болады.

Қандай да бір пәнді басқа пәндермен пәнаралық байланыста оқытудың тамыры тереңде жатыр. Дидактиканың негізін қалаушы Ян Амос Коменский XVII ғасырдың өзінде-ақ пәнаралық интеграцияның қажеттілігі туралы айтқан болатын. Одан кейін пәнаралық байланыстың маңызы мен мәнін К.Д. Ушинский, В.Ф. Одоевский сияқты педагогтер айтып кеткен. Алғашқы кіріктірілген сабақтар сонау XVIII ғасырдан бастау алады. Содан бері теория мен практикада педагогтер мен білім саласының мамандары әр түрлі пәндерді өзара байланысты оқыту мәселесін үнемі көтеріп те келеді, өздері соған жүгініп те келеді. Бұл кездейсоқтық емес. Пәнаралық интеграция, ең алдымен, пәнаралық байланысты көрсетуге және әлемнің тұтас бейнесін жасауға мүмкіндік береді.

Психологтар оқытуды интеграциялауда идеялар мен принциптердің ұқсастығы әртүрлі пәндерді жеке оқытуға қарағанда жақсы қабылданатынын айтады. Және оны әр түрлі салаларда қабылданатын ақпаратты (теориялық, практикалық, қолданбалы) бір уақытта қолданумен байланыстырады. Оқытудағы интеграция – оқушының жеке басының дамуы мен өзін-өзі дамытуға бағытталған қоршаған әлем туралы тұтас түсінігін қалыптастыру мақсатында белгілі бір білім беру жүйесі шеңберіндегі мазмұнның құрылымдық компоненттері арасында байланыс орнату процесі.

Осы жерде «жалпы не интеграцияланады, нені интеграциялауға болады» деген сұрақ туындауы мүмкін. Біріншіден, пәндердің оқу бағдарламасы мазмұнын интеграциялауға болады. Екіншіден, бір пәнді оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдерді, оқыту технологияларын басқа пәнді оқытуда интеграциялауға болады. Оқу бағдарламасы мазмұнын интеграциялық сабақтың әр кезеңінде өзара байланысты болатын мектеп пәндерінің байланысты тақырыптарын біркелкі, тең дәрежеде біріктіруді қамтиды. Оқу процесіндегі интеграция білімді берік игеруге, яғни ғылыми теориялар мен заңдарды меңгеруге, табиғат пен қоғамдағы құбылыстардың өзара байланысын ашуға, оқу процесін жетілдіруге ықпал етеді. Соның нәтижесінде біз білім алушыларға алған білімдерін шығармашылықпен қолдана білуге, сыни тұрғыдан ойлауға, зерттеу жұмыстарын орындауға баулимыз.

Пәнаралық байланыс – ұқсас мәселелер, ұғымдар арасындағы байланысты орната білу білігі. Мәселен, компьютерде жұмыс істеу дағдысын қолдану негізінде математика пәнінен математикалық есептеулерді шешу, бірнеше сандардың орта арифметикалық пайызын шығару, функциялар графигін құру білігі, ал география пәнінен электронды картамен жұмыс істеу, картограмма және картодиаграмма жасай білу, цифрлық карталарды оқи білу дағдысы мен білігі қалыптасады.

Кіріктірілген сабаққа келетін болсақ, ол сабақ берудің ерекше түрі. Ол бір уақыт ішінде бірнеше пәндер бойынша бір ортақ, жалпы тақырыпты, ұғымды немесе құбылысты біріктіре қарастыру, бірлікте оқыту болып табылады.

Интеграцияланған, кіріктірілген сабақтар дәстүрлі және жай жеке сабақтарға қарағанда:

- екі немесе одан да көп пәндердің біріктірілген жоспарының болуымен;
- сабақ құрылымының нақтылығымен;
- тақырып мазмұнының сыйымдылығымен;
- меңгерілетін материалдардың (тапсырмалардың) орамдылығымен;
- оқу материалдарының өзара логикалық байланыстылығымен;
- берілетін ақпараттың молдығымен және сыйымдылығымен;
- тақырыпты игерудің әртараптылығымен (жан-жақты);
- тапсырмалардың жүйелігімен;
- оқу үрдісінің оқушы қажеттілігін өтеу мақсатында ұйымдастырылуымен;
- уақыттың тиімді қолданылуымен;
- сабақтың нәтижелігімен ерекшеленеді.

Көріп отырғанымыздай, пәнаралық байланыс, ең алдымен, өз құрылымымен ерекшеленеді. Пәннің ішкі құрылымы оның формасы дейтін болсақ, пәннің ішкі құрылымын құрамына қарай, әрекет бағытына қарай, уақыттық факторларына қарай жеке-жеке қарастыруға да болады. Педагогикада пәнаралық байланыс және интеграция деген ұғымдар бар. Жалпы, пәнаралық байланыс пен интеграциялау деген бір нәрсе ме, әлде екі басқа ұғым ба, соның басын ашып алайық. Пәнаралық байланыс пен интеграциялау бір-бірімен байланысты шиырласып жатқан ұғымдар болғанымен, пәнаралық байланыстарды пайдалана отырып өткізілетін сабақтар мен интеграцияланған сабақтар екі түрлі дидактикалық ұғымдар, пәнаралық байланыстан гөрі интеграциялаудың ұғымы кеңірек. Өйткені интеграцияланған сабақтарда пәнаралық байланыс қамтылады. Түсінікті болу үшін пәнаралық байланыстарды пайдалана отырып өткізілетін сабақтардан интеграцияланған сабақтардың айырмашылығы неде екенін қарастырып көрелік. Пәнаралық байланыстар сабаққа басқа пәндердің материалдары бойынша сұрақтар мен тапсырмаларды ауқым-ауқым енгізіп отыруды көздейді. Бұл кез келген нақты ұғымды терең қабылдауға және түсінуге ықпал ететін сабақтардың жеке қысқа сәттері деуге болады. Интеграцияланған сабақтарда пәнаралық байланыс болғанмен, ол тек басқа пәндердің білім мазмұнын интеграциялауға ғана қатысты емес, интеграциялаудың ауқымы кең, ол мазмұннан басқа (мазмұнмен бірге) басқа пәнді оқытудың әдіс-тәсілін де интеграциялауы мүмкін. Пәнаралық білімді қамтитын интеграцияланған сабақтар, егер оларды өткізудің белгілі бір дидактикалық шарттары сақталса, дұрыс жоспарланса, кіріктірілетін екі немесе одан да көп пәндердің мазмұндары үйлестірілсе, интеграцияланған білімді қолдана отырып берілетін тапсырмалар нақтыланса, жалпы мазмұны бар сабақтардың ұғымдары мен дағдылары дәйекті түрде қалыптастырылса, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың әртүрлі құралдары ұтымды пайдаланылса, сабақ тиімді болып, оқу нәтижесіне қол жеткізіледі. Түсінікті

болу үшін пәнаралық байланысы бар сабақ пен интеграцияланған, кіріктірілген сабақтардың айырмашылығын мынандай мысал арқылы ашып көрсетіп көрелік: бастауыш сыныпта әдебиеттік оқу сабағындағы «Жыл басы – көктем» тақырыбын алайық. Бұл тақырып бойынша мұғалім әңгімеде көктемнің ортасында немесе соңындағы табиғат көрінісінің белгілерін белсендіреді, көктем тақырыбына арналған балалардың өздері салып әкелген суреттерді сабақта қолданады делік, бұл жағдайда біз «Адам және қоғам» және «Бейнелеу өнері» сабақтарының пәнаралық байланыстарын аңғарамыз. Егер мұғалім «Көктемнің көркемдік бейнесі» тақырыбында сабақ өткізіп, онда әр түрлі пәндердің мазмұны біріктірілсе, мәселен, оқушылар көктемнің әдеби-көркемдік бейнесіне сахналық көрініс жасаса, сандық бірліктерді қатыстыра отырып, сөзжұмбақ шешсе немесе сандық жылжу, иә болмаса геометриялық фигураларды арқылы суреттер салса, онда мұндай сабақты интеграцияланған сабақ деуге болады. Себебі сабақ математика, әдебиет, музыка, көркем өнер (бейнелеу өнері) пәндерінің материалдары (мазмұны) интеграцияланады және сабақ оқушылардың санасы мен ойында ұзақ уақыт сақталып қалады. Демек, интеграцияланған сабақтардың ерекшелігі – бір тақырып бойынша әртүрлі пәндерден алынған білім блоктары біріктіріледі. Сондықтан интеграцияланған сабақтың негізгі мақсатын және бұл сабақ оқытудың тұтастығына байланысты білім алушыға сапалы жаңа деңгейде білім қалыптастыруға қалай ықпал ететінін нақты анықтау өте маңызды.

Сабақ дегеніміздің өзі – мақсаттың, мазмұнның, әдістер мен формалардың бірлігі дейтін болсақ, интеграцияланған сабақтың дидактикалық мақсаты оны интеграцияланатын пәндерге тән мазмұн мен әдістемелік әдістер жүйесін біріктіру арқылы жүзеге асыруға болатындай етіп құрылады. Біріктірілген//кіріктірілген сабақтың нәтижесі дидактикалық мақсаттың бірлігімен жүзеге асырылады. Біріктірілген сабақта екі немесе одан да көп оқу пәндерінің дидактикалық міндеттері шешіледі. Мұндай сабаққа дайындық кезінде мұғалім дайындық пен өткізудің ерекшеліктерін білуі керек (ол ерекшеліктерге төменде арнайы тоқталамыз).

Жалпы алғанда, интеграция дегеніміз – субъективті және объективті, ішкі және сыртқы, бейнелі және тұжырымдамалық, интеллектуалды және эмоционалды, рационалды және интуитивті, талдау және қорытындылау, яғни білім беру процесінде әлемді танудың ғылыми және көркемдік тәсілдерін үздіксіз үйлестіру. Ал интеграциялау білім беру процесінің негізгі субъектісі болып табылатын оқушыны жан-жақты дамыту үшін органикалық түрде балаға эмоционалды әсер ету күшін қолдануға, логикасы мен эмоциясын біріктіруге, ғылыми және эстетикалық білім жүйесін құруға, сабақтың тәрбиелік әлеуетін кеңінен тартуға мүмкіндік береді.

Оқу-тәрбие процесіндегі интеграцияланған тәсілдің басты міндеті – оқушылардың қолда бар білімдерін толықтыру, кеңейту, олардың танымдық белсенділігін ынталандыру.

Оқу материалдарының мазмұнын интеграциялаудың үш түрі бар: пәнішілік, пәнаралық, кіріктіре оқыту (пәнді трансформациялау). Оқу материалдары мазмұнын бір пәннің аясында интеграциялау – әр басқа фактілерді

жаңа бір тақырыпты ашуда жүйеге келтіру, әлем бейнесін нақтылау, яғни бір пәннің шеңберінде жүйелі білім беру. Мазмұнды жаңа бір тақырыпты ашуда интеграциялау жай сабақтарға қарағанда ақпараттық жақтан ауқымдырақ және біршама кең ойлау дағдыларын қалыптастыруға бағытталады. Оқу материалдарының мазмұнын пәнаралық интеграциялау – бір пәннің заңдылықтарын, теорияларын және сол пәнді оқытуда қолданылатын әдістерді екінші пәнді меңгеруде қолдану барысында көрініс табады. Бұл жағдайда мазмұнды жүйелеу жаңа сапалы білім түрінің қалыптасуына әкеледі де, оқушыда әлем бейнесін тұтастай қабылдау қалыптастырылады. Пәнді трансформациялау оқу мазмұнын интеграциялаудың жоғары деңгейі деуге болады. Өйткені ол білім беру саласының мектеп пәндері мазмұнын біріктіріп, біртұтас етеді, жүйелейді. Пәнаралық байланыстарды пәнішілік байланыстармен бірге пайдаланған жөн. Пәнаралық байланыстар жалпы тақырыптар мен мәселелерді қарастыруға емес, ойлау әдістеріне негізделуі мүмкін. Ғылыми ойлау әдістерін негізге ала отырып, біз барлық зерттелетін пәндерді, ең болмағанда, біздің ойлауымыздың бірыңғай принципімен автоматты түрде үйлестіреміз. Адам баласының ойлау заңдылықтары пәнаралық байланыстардың негізі болуы мүмкін. Ал ол заңдар физика, биология, тілдік пәндерді оқытуда біртұтас болып табылады. Оқушы өз ойлау мүмкіндіктерін (заңдылықтарын) зерттеп, маңыздысы қайсы, елеусіз қайсы екенін және шындықты жалғаннан ажыратуға мүмкіндік беретін критерийлерді алғаннан кейін, өзін-өзі жүзеге асырудың маңызды негізіне ие болады.

Луганск колледжінің оқытушысы Е.В. Козубенко: «Любой интегрированный урок связан с выходом за узкие рамки одного предмета, соответствующие с понятийно-терминологической системы и метода познания. На нем можно преодолеть поверхностное и формальное изучения вопроса, расширять информацию, изменить аспект изучения, углубить понимание, уточнить понятия и законы, обобщить материал, соединить опыт учащихся и теорию его понимания, систематизировать изученный материал» [3], - дейді. Шынымен де, кіріктірілген оқыту оқушы үшін де, педагог үшін де пайдалы және маңызды.

Пәнаралық байланыстың мәні:

- берілетін ақпараттың көлемін және қалыптастырылатын ұғымның мәндік жағын ұлғайтуда;
- пәндердің ортақ циклі бойынша ұғымдар мен түсініктерді қалыптастыру мен дамытудағы бірізділік пен сабақтастықта;
- білім беру жолында оқыту әдістемесін жетілдіруде;
- білімнің жүйелілігін және оқу пәнінің орнын түсінуде;
- оқытылып отырған пәндердің арасындағы табиғи байланысты айқындау және проблемаларды кешенді шешкізуінде;
- оқушылардың танымдық әрекеттерін дамытуында;
- танымдық және тәжірибелік міндеттерді шешуде бұрынғы алған білімдерін жедел және оңтайлы қолдана білу дағдылары мен біліктерін қалыптастыруда.

Жоғарыда пәнаралық байланысы бар сабақтар мен интеграцияланған (кіріктірілген) сабақтардың айырмашылықтары және өзіндік ерекшеліктері бар болғанмен, интеграцияланған сабақтарда пәнаралық байланыс жүзеге асырылатынын айттық. Кіріктірілген сабақтарда пәнаралық байланысты жүзеге асыру құралдарына мыналар жатады:

- заманауи технологиялар мен әдіс-тәсілдер;
- пәнаралық тақырыпты ашатын сөзжұмбақтар;
- пәнаралық мазмұн сұрақтары және проблемалы мәселелер;
- пәнаралық мәтіндер (және сол мәтіндер бойынша жұмыс түрлері);
- пәнаралық мазмұн бойынша тапсырмалар;
- пәнаралық негіздегі кешендік сипаты бар өздік жұмыстары;
- пәнаралық мазмұнды қамтитын тест сұрақтары;
- пәнаралық сипаттағы үй жұмыстары.

Кіріктіре оқытуда тұлғаға бағдарланған (бейімделу қағидаты, тұтас даму принципі, психологиялық дайындық қағидаты) және мәдениеттану қағидаттары (білім мазмұнының тұтастығы қағидаты, әлемге мән бере қарау қағидаты) негізгі дидактикалық-психологиялық принциптер болып табылады.

Пәнаралық байланыстардың түрлері оқу процесінің негізгі компоненттеріне (мазмұны, әдістері, ұйымдастыру формалары) негізделіп үш топқа бөлінеді:

- оқу пәнінің бағдарламаларында көрсетілген ғылыми білімнің құрамы бойынша *мазмұнды-ақпараттық* (ғылыми: теориялық, идеологиялық, философиялық, танымдық, тұжырымдамалық, нақты бір фактілерге негізделген түсініктер мен ұғымдар, және т.б.);

- *әрекеттік* (танымдық, тәжірибелік, құндылыққа бағдарланған әрекеттер);

- пәнаралық байланысты жүзеге асыру жолдары бойынша *ұйымдастырушылық-әдістемелік* (пәнаралық байланысты ескере отырып, сабақ мақсаты мен міндеттерін дұрыс құру; оқушыларға басқа тақырыптар бойынша алған білімдерін қолданатындай етіп нақты сұрақтар дайындау; пәнаралық байланысты ескере отырып, қандай түсініктер мен ұғымдарды, тұжырымдамаларды беретінін айқындау; екі немесе одан да көп пәндер бойынша заңдылықтар мен деректерді, мәліметтер мен дәйектемелерді жеткізетіндей тұжырымдаманың болуы; пәнаралық мазмұндағы сұрақтарды қамтитын үй тапсырмасын беруді анықтау).

Кешенді оқу мәселелерін қарастыру барысында пәнаралық байланысты тиімді жүзеге асыру үшін жалпыпәндік (ортақ) арнайы оқу бағдарламасы әзірленуі керек. Ол бағдарламада негізгі аспектілер мен идеялар көрсетілуі және ол идеялардың, ұғымдардың, фактілердің қалай ашылатыны және пәнаралық танымдық міндеттерді, оқушылардың танымдық әрекеттерін белсендіру жолдары нақты көрініс табуы қажет. Сөйтіп, пәнаралық байланыс қағидаты пәнді оқыту жүйесінде оқу-әдістемелік үрдісті ұйымдастырудың, әр түрлі оқу пәндері, циклдері, тақырыптары арасындағы дидактикалық байланыстың жүйелілігін қамтамасыз етеді.

Білім берудегі интеграция – бұл зерттелетін процестер мен құбылыстардың (оқытылатын тақырыптың) терең, дәйекті, жан-жақты ашылуымен жетекші идея мен жетекші ережелерге негізделген ғылымдардың, оқу пәндерінің, оқу пәндерінің бөлімдері мен тақырыптарының, циклдардың табиғи байланысы.

Әр түрлі сабақтарды кіріктіре оқытуда таңдалған бөліктер (тақырып) біртұтас тұтастыққа біріктіріліп, бір пәннің материалы екінші пәннің материалымен толықтырылады. Кіріктіре оқытуда теориялар, заңдылықтар, құндылықтар, ұғымдар, мағыналар, мәндер, моделдер, белгілер, әрекет түрлері, ойлау түрлері, бейнелер, дағдылар мен машықтар, әдістер мен тәсілдер және тағы басқалары біріктіру (интеграциялау) материалдары болады. Сол себепті бөлек және көбінесе бір-біріне тәуелсіз оқытылатын оқу пәндерінің мазмұнын біріктіру үшін кіріктірілген сабақтар өткізу тиімді болып саналады.

Оқушыларға өмірдің құбылыстарын жеке, оқшауланған түрде емес, бірлікте қарастыруға, әлемді әр түрлі қатынастардағы тұтас дүние ретінде қабылдауға үйрету маңызды. Алайда білімді интеграциялау тек оқушы үшін ғана емес, мұғалімдер үшін де күрделі процесс екенін айта кетуіміз керек. Білімді интеграциялау шығармашылық күш-жігерсіз мүмкін емес, бұл педагогтерден үлкен шығармашылық пен ерінбей еңбектенуді қажет етеді.

Интеграцияланған сабақ мұғалімнен алдын ала дайындық жұмыстарын жүргізуді, қосымша дайындықты, үлкен эрудицияны, жоғары кәсібилікті талап етеді. Кіріктірілген сабақты жоспарлағанда мұғалім мыналарды ескеруі керек:

1. Пән мұғалімдерімен байланыс орнату, бірге жұмыстар атқару.
2. Кіріктірілетін пән мұғалімімен бірлесе отырып, сабақтың күнтізбелік жоспар(лар)ын жасау (бұл ретте сабақ спиральдік қағидат бойынша жоспарлануы тиіс).
3. Жүйе құраушы факторды анықтау, яғни әртүрлі пәндік ақпаратты біріктіру үшін не негіз болғанын нақтылау (идея, құбылыс, ұғым немесе тақырып).
4. Кіріктіру құрамы, яғни біріктірілетін компоненттердің жиынтығын айқындау (оқу мазмұны/оқыту технологиялары мен әдіс-тәсілдері, теория, заңдылықтар, ұғымдар, т.б.).
5. Курстың жаңа құрылымын құру, яғни білімнің функционалдық мақсатын өзгерту.
6. Сабақтың мақсатын дұрыс белгілеу (бұл тақырыпты оқуда оқу мерзімін қысқарту, оқушылардың біліміндегі олқылықтарды жою, басымдықтарды қайта бөлу және т.б. болу мүмкін).
7. Сабақтың мақсаттарына сәйкес келетін объектілерді, яғни ақпарат көздерін таңдау (екі пәндегі ұқсастықтарды табу және бір арнаға тоғыстыру, тапсырмалардың екі пәнге де қатысты болуын ескеру, т.б.).
8. Тақырыптарға қажетті оқу ресурстарын іріктеу, таңдау.
9. Оқушылардың жас және жекебас ерекшеліктерін ескеру.
10. Оқулықтағы тапсырмаларды бейімдеу (өңдеу, түзету, дамыту).

11. Оқушыларды уәждеу жолдарын ойластыру (сабаққа деген қызығушылықтарын ояту мақсатында оқыту технологиялары мен әдіс-тәсілдерін таңдау).

12. Біріктірілетін материалдардың арасындағы байланыстың арасалмағын айқындау.

13. Жүйе құраушы жетекші және көмекші компоненттерді нақтылау (қай тапсырмадан кейін қайсын орындату керектігін нақты білу, басқа пәннен алған білімін қай жерде қолданатынын, қалай қолданатынын жобалау).

14. Материалдардың құрылысы, яғни неден кейін не ұсынылатынын (берілетіні/оқытылатынын) айқындау (бірнеше пәннің оқу материалы бір тақырыптық жүйеге ыңғайластырылуы керек).

15. Оны ұсыну әдіс-тәсілдерін, жолдарын анықтау.

16. Мазмұнды қайта өңдеу (ескі формаларды бұзу, жүйенің жеке элементтері арасында жаңа байланыстар құру).

17. Оқушылардың жаңа материалды қабылдау, өңдеу әдістері мен тәсілдерін ойластыру.

18. Оқу материалдарын жақсы қабылдату мақсатында тақырыптар мазмұнына сәйкес сабақты көрнекі ету жолдарын айқындау (дидактикалық көрнекі құралдар, интербелсенді тақта, цифрлық құрылғылар, робот, үлестірме қағаз, т.б. алдын ала дайындау).

19. Сабақ тиімділігін бағалау критерийлерін әзірлеу (өлшемшарттарды алдын ала белгілеу, оқушылардың білімін бағалау үшін дискрипторларды алдын ала ұсыну).

20. Кіріктіріліп өткізілетін пәндерді беруші мұғалімдердің рөлін бөлу (яки, сабақтың қай кезеңінде бірінші пәннің мұғалімі, қай кезеңінде екінші пәннің мұғалімі сөйлейтінін алдын ала белгілеу).

21. Сабақ тақырыбына сәйкес пәнаралық байланысты халықтық педагогикаға негіздеу.

22. Аталмыш сабақта оқушылардың дайындығын бақылау және бағалау формаларын әзірлеу (бақылау парағы мен бағалау өлшемшарттарын алдын ала дайындау).

23. Сабақта ойын элементтерін пайдалану.

24. Кері байланыс орнату, үнемі байланыста болу, яғни оқушылардың барлығын бақылауда ұстай отырып, сабақтың мақсатына жету (оқу нәтижесін көрсету және егер алынып отырған екі пән оқу жылы немесе кем дегенде бір тоқсан бойы кіріктіріліп оқытылатын болса, кіріс және шығыс тесттерін алу, білім нәтижесінің мониторингін жасау).

Кіріктіріле оқытылатын пәндердің жоспарын құрағанда осы аталғандардың бәрі ескерілуі қажет.

Негізінен алғанда, оқу мазмұнын интеграциялау жоғары және орта мектепке қарағанда бастауыш мектепте едәуір жеңіл және кең тараған. Өйткені осы уақытқа дейін бастауыш мектепте барлық пәндерді, көбіне-көп бір ғана мұғалім өткізіп келді. Ал бірнеше пәндерді бір ғана мұғалім өткізгенде мұғалімнің сабақта және сабақтан тыс шараларды ұйымдастыруда пәнаралық

байланысты жүзеге асыру мүмкіндігі басқа мұғалімдерге (пән мұғалімдеріне) қарағанда әлдеқайда жоғары болады. Өйткені ол оқу бағдарламасымен танысу барысында қай пәнде қандай тақырып бар, ол оқу жылының қай мерзімінде өткізілетінін алдын ала біліп отырады. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі интеграцияланған сабақтардан тыс пән бойынша сыныптан тыс жұмыстар жүйесін, үйірмелердің интеграцияланған сабақтарын және сыныптан тыс қызықты іс-шараларды өткізе алуымен ерекшеленеді.

Десек те, пәнаралық интеграция кез келген педагогтің инновациялық мәдениетін арттырудың маңызды уәждемесі және құралы болып табылады. Интеграциялау икемді және тұтас ойлауды қалыптастырудың шарты. Интеграциялау дегеніміз, жоғарыда айтқанымыздай, оқу уақытын тиімді пайдалану үшін жай ғана жалпы заңдылықтар мен теориялық тұжырымдамаларға негізделген екі немесе үш пәнді кіріктіріп оқыту ғана емес, ол кейбір пәндердің жеке әдістерін басқа пәндерді оқытуда қолдану. Кіріктіре оқытуда бір пән кіріктіруге негіз болады да, қалған пән немесе пәндер негізгі пәнде оқытылатын оқу материалдарын тереңдетуге, кеңейтуге, нақтылауға ықпал етеді, яғни көмекшілік қызмет атқарады.

Жалпы орта білім беру мектептерінде қандай пәндерді кіріктіре оқытуға болады? Кіріктіре оқытылатын пәндердің арасында қандай байланыс болуы мүмкін? деген сұрақ туындауы мүмкін. Және бұл өте орынды сұрақ. Кез келген пәнді кіріктіре оқытуға болмайды. Біріншіден, кіріктірілетін екі немесе одан да көп пәннің зерттеу объектілері сәйкес келуі немесе жеткілікті жақын болуы керек; екіншіден, интеграцияланатын пәндерде бірдей немесе жақын зерттеу әдістері қолданылуы қажет. Ғылымаралық оқу интеграциясы оқу пәндерінің мазмұнын қалпына келтіру, толықтыру, өзара әрекеттесу және өзара ену, мазмұн бөліктерін бір тұтастыққа біріктіру, жүйелеу тұрғысынан біріктіруді қамтиды. Сабақтың ішкі жағы дидактикалық мақсат, мазмұн, формалар жүйесі, әдіс-тәсілдер сияқты төрт компоненттің қосылуымен сипатталады десек, интеграцияланған сабақтың дидактикалық мақсаты оны жүзеге асырушы формалардың, әдістер мен тәсілдердің мазмұнын да, жүйесін де біріктіру арқылы мүмкін болатындай етіп тұжырымдалуы керек. Кіріктіре оқытылатын пәндердің арасында өзіндік бір ортақтық, байланыс болуы қажет. Ол қандай байланыс, қандай ортақтық? Алдымен, әр түрлі пәндердегі бірдей тақырыппен байланысты ортақтық. Екі пән де бірдей фактілер, мәліметтер ортақ болуы әбден мүмкін. Мәселен, қазіргі кезде тілдік пәндер әр түрлі тақырыптарды қамтиды. Ол лексикалық тақырыптар экология, экономика, биологиялық құбылыстар, география, тарих, әдебиет, информатика, т.с.с. салалардың мәселелерін (тақырыптарын) қамтитын мәтіндерден тұруы әбден мүмкін. Сол және басқа да себептерден тілдік емес пәндерді тілдік пәндермен кіріктіре оқытуға болады. Оның үстіне қазіргі уақытта оқу пәндерін оқытуда спиральдік қағидат сақталады. Себебі олардың (екі немесе одан да көп пәндер) оқу бағдарламаларында кейбір тақырыптар қайталанып келеді, яғни бірдей тақырыптар орын алған. Сондықтан оқудағы олқылықтарды кешенді түрде әр түрлі оқу пәндерінен алынатын білімді қолдану, талдау және жалпылау (синтез) арқылы да шешуімізге болады. Оқыту

үдерісіндегі интеграция мақсаттары оқу бағдарламаларында көрсетілген мектеп пәндерін оқыту мақсаттарына сәйкес келеді. Оқу бағдарламаларында пәнаралық байланыстардың болуы жекелеген оқу пәндерінің мазмұнын олардың бірлігінде қарауға (мысалы, жаратылыстану бағытын, құбылыстардың өзара байланысы мен өзара тәуелділігін) мүмкіндік береді. Бірақ мектеп пәндеріне ортақ ұғымдарды, теорияларды қарастырудың әдістемелік тәсілдерін үйлестіру, бірыңғай терминологияны қолдану, оқу пәндерінің мазмұнын үйлестіру (сәйкестендіру) және пәндік мазмұнды бір сыныпта біріктіруге жиі кедергі келтіретін уақыт шеңбері мәселелері бар. Бұл проблемаларды шешу үшін пәнаралық байланыстар қағидатын ұстана отырып оқу бағдарламаларының сабақтастығын айқындай, белгілей және нақтылай отырып, оқу бағдарламалары мен оқу құралдарын қайта әзірлеу қажеттігі бар деп ойлаймыз. Себебі оқушылардың жас ерекшеліктері мен білім берудің заманауи тәсілдерін ескере отырып, оқу тақырыбы аясында оқытылатын материалдар таңдалуы тиіс. Әсіресе, бастауыш мектеп пен орта буынның сабақтастығын сақтап жаңа ұғымдарға біркелкі көшу керек.

Интеграциялық сабақтарды жоспарлау мұғалімнің тәжірибесіне де көп байланысты. Егер мұғалім екінші немесе үшінші жыл сол пәннен, сол сыныпта сабақ беріп келе жатса, ол өтілетін тақырыптың қандай пәндермен байланысты екенін алдын ала аңғарып тұрады және келесі оқу жылында сол тақырыпты логикалық байланысы бар деген пәнмен кіріктіріп өткізуді ойластыруына мүмкіндік алады. Және ол пәндердің арасындағы ұқсас тақырыптарды белгілейді, ұқсас деген оқу материалдарын біріктіреді, сөйтіп пәнаралық байланыс принципін қолданып, интеграцияланған сабақтардың жоспарын құрастырады.

Пәнаралық байланыс оқытудың кешенді жүйесін құрай отырып, әртүрлі білім салаларының (әр түрлі пәндердің) ортақ тақырыптарын, кейде ортақ элемент, бөлім, дәйек, теория, ұғым заңдарын біріктіріп, құрылымдық және ғылыми-мазмұнды блоктар жасауға мүмкіндік береді. Алайда қалай болғанда да қай пәндерді болмасын кіріктіріп оқытуда сабақты ұйымдастыру, ең алдымен, оқу материалының ерекшелігіне, сынып деңгейіне негізделуі тиіс. Кіріктіріп оқытудың негізгі және міндетті талабы – оқушыны өздігінен жұмыс істеуге баулу және өздік жұмыс қызметін арттыру. Себебі оқушы өздігінен жұмыс істеп үйренгенде, соған дағдыланғанда оқу материалының тақырыптық аясын кеңейте отырып, басқа пәндерден алған білімін дұрыс қолдана келе, терең талдау жасауын білетін болады.

Жалпы орта білім беретін мектептерде қандай пәндерді кіріктіре оқытуға болады? Бұл үшін оқушыларға «қалай ойлайсыздар, бұл пәннің қандай пәнмен байланысы бар?» деген сұрақ қою арқылы пәнаралық байланысты оқушылардың өздеріне де ататуға болады. Алайда, жалпы орта білім беру мекемелерінде кіріктірілетін пәндерді көбіне-көп пән мұғалімдері өзара шешеді. Мәселен, информатика математикамен, физикамен, тілдік пәндермен, тарихпен, географиямен, биологиямен байланыстырыла өткізілуі мүмкін. Математиканы кез келген оқу пәндерімен байланыстырып өткізуге болады. Дегенмен,

математика пәнінен берілетін білім негізінде оқушылардың бойында жалпы пәндік есептеу-өлшеу дағдыларын қалыптастыратындықтан, ол көбіне-көп физикалық география, көркем еңбек (сызу, еңбекке баулу) пәндерімен байланыстырылып өткізілгені жөн. Бұл пәндерді математикамен кіріктіре немесе байланыстыра оқытқанда оқушылар математикалық білімдері мен дағдыларының маңыздылығы түсінетін болады. Бұл оқушылардың ғылыми дүниетанымын, математикалық моделдеу туралы түсініктерін әлемтанудың жалпыланған әдісі ретінде қалыптастыруға ықпал етеді.

Кіріктірілген сабақтар тақырып, көтеретін мәселе ортақтығымен анықталады. Мәселен, төмендегі кестеден оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептердегі «Қазақстан тарихы» пәнін қандай пәндермен кіріктіруге болатынын көруге болады. Мұндай жағдайда жоғарыда айтқанымыздай, «Қазақстан тарихы» негізгі пән болады. Ал қалған кіріктірілетін пәндер қосалқы пән ретінде жүреді.

1-кесте. Оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептердегі «Қазақстан тарихы» пәнін басқа пәндермен кіріктіру кестесі

Сынып	Негізгі пән	Тақырып	Қосалқы пән	Тақырып	Нәтижесі
7-сынып	Қазақстан тарихы	Қазақ-жоңғар соғыстары	Музыка	«Елім-ай» әні	7.2.2.1 – қазақ халық ауыз әдебиеті мен музыка өнері туындыларының тарихи дереккөзі ретіндегі құндылығын бағалайды 7.4.1.1-жоңғар шапқыншылығының қазақ шаруашылығына тигізген зардаптарын анықтайды «Елім-ай» әнін үйренеді, мәнін білетін болады
7-сынып	Қазақстан тарихы	XVIII ғасырдағы Қазақ хандығы	Қазақ тілі	Зерттеу сұрағы: Әбілхайыр ханның Анна Иоанновна патшайымға жазған хатының себептері мен салдарлары қандай болды?	7.3.2.2-Қазақ хандығының сыртқы саясатының нәтижелерін анықтайды. Өз ойларын еркін жеткізеді.
7-сынып	Қазақстан тарихы	Шоқан Уәлиханов – ұлы қазақ ғалымы.	Қазақ әдебиеті	Зерттеу сұрағы: Неге С.Мұқанов Шоқан Уәлихановқа арнаған шығармасын	Шоқан Уәлиханов ғылыми еңбектерінің тарихи құндылығын анықтайды

				«Аққан жұлдыз» деп атады?	
7-сынып	Қазақстан тарихы	Ы.Алтынсарин – ағартушы, жаңашыл-педагог, қоғам қайраткері.	Қазақ тілі	Зерттеу сұрағы: Ы.Алтынсариннің халық ағарту саласындағы жаңашылдығы неден байқалды?	Ы.Алтынсариннің ағарту саласына қосқан үлесін бағалайды
7-сынып	Қазақстан тарихы	Абай Құнанбайұлы – ұлы ойшыл, қазақ жазба әдебиетінің негізін салушы	Қазақ тілі	Зерттеу сұрағы: Неліктен Абай Құнанбайұлын «Хәкім Абай» деп атады?	А.Құнанбайұлының ақын, ойшыл, қоғам қайраткері ретіндегі қызметіне баға береді
7-сынып	Қазақстан тарихы	Қазақ музыкалық мәдениетінің дамуы	Музыка	Зерттеу сұрағы: Қазақ музыка өнерінің өкілдері кімдер?	Қазақ музыкалық мәдениетінің дамуын білетін болады
7-сынып	Қазақстан тарихы	Әйгілі суретшілер шығармаларындағы ұлттық контекст	Бейнелеу өнері//Технология	Зерттеу сұрағы: Қазақтың атақты суретшілерінің шығармаларында қандай ұлттық контекст көрініс тапқан?	Қазақтың атақты суретшілерінің шығармаларындағы ұлттық контексті анықтайды
8-сынып	Қазақстан тарихы	XX ғасыр басындағы Қазақстандағы өнеркәсіптің дамуы	Қазақ тілі	Зерттеу сұрағы: Қазақстанның XX ғасыр басындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайы қандай болды?	8.3.1.2 - XX ғасыр басындағы Қазақстандағы қоғамдық-саяси процестерге баға береді
8-сынып	Қазақстан тарихы	XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының ғылыми еңбектері	Қазақ тілі	Зерттеу сұрағы: Қазақ интеллигенция өкілдерінің ұлттық мүдделері қалай қорғалды?	8.1.2.1 – қазақ зиялыларының қоғамдағы рөлі мен қызметін талдайды 8.2.2.1 – қазақ зиялыларының шығармашылық мұрасын талдайды және қоғамдық санаға тигізген әсеріне баға береді Білім және ғылым саласындағы мемлекеттік саясатқа баға беруін үйренеді
8-сынып	Қазақстан тарихы	А.Байтұрсынұлы – ұлт ұстазы	Қазақ әдебиеті	Зерттеу сұрағы: А.Байтұрсынұлының ғылыми мұрасы қандай?	8.2.2.2 - А.Байтұрсынұлының қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері

					ретінде баға береді
8-сынып	Қазақстан тарихы	Кеңестік Қазақстанның мәдениеті, білім мен ғылымы		Зерттеу сұрағы: Білім мен ғылым саласының қандай жетістіктері мен кемшіліктері болды? Қаныш Сәтбаевтың феномені неде?	8.2.3.3 – XX ғ. I жартысындағы білім және ғылым саласындағы өзгерістерді талдайды 8.2.3.4 - Қаныш Сәтбаевтың Қазақстан өнеркәсібі мен ғылымын дамытудағы рөліне баға береді
8-сынып	Қазақстан тарихы	Кеңестік Қазақстанның мәдениеті: әдебиет пен өнер. XX ғасыр 20-30 жылдарында қазақ әдебиетінің дамуы	Қазақ әдебиеті	Зерттеу сұрағы: Қазақ әдебиетінде социалистік реализм қалай көрініс тапты?	8.2.2.1 – қазақ зиялыларының шығармашылық мұрасына талдау жасайды, қоғамдық санаға тигізген әсеріне баға береді
8-сынып	Қазақстан тарихы	XX ғасыр 20-30 жылдарында қазақ өнерінің дамуы Ұлы Отан соғысы жылдарындағы мәдениет. Ғылымның дамуы. Әдебиет жетістіктері	Қазақ тілі	Зерттеу сұрағы: Қазақ өнерінің жаңа белеске көтерілуі неден байқалады?	8.2.2.4 – Әміре Қашаубаев, Қажмұқан Мұңайтпасұлының қазақ халқын әлемге танытудағы рөліне баға береді 8.2.2.3 – өнер мен әдебиеттегі өзгерістерді анықтайды

«Қазақстан тарихы» пәнін «Қазақ әдебиеті» және «Қазақ тілі» пәндерімен кіріктіре оқытуда оқушылар негізгі пәннің, яғни «Қазақстан тарихы» пәнінің типтік оқу бағдарламасындағы негізгі тақырыптарды басшылыққа ала отырып, дiттеген мақсаттарға жетеді, игерілуі тиіс материалдарды толықтай игереді және сонымен қатар қазақ әдебиетінен алған білімдерін Қазақстан тарихы мәселелерін шешуде қолданады немесе, керісінше, қазақ әдебиетінде танысқан тұлғаларды тарихпен байланыстырады, соның негізінде Қазақстан тарихы өмірлік шынайы фактілерді оқытатынын, оның әдебиетпен тығыз байланысы бар екенін түсінеді. Мемлекеттік тіл ретінде қазақ тіліне басымдық беріліп көптілді білім беруді дамыту мақсатында, оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектеп оқушыларының тілдік және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыту үшін зерттеу сұрақтары қазақ тілінде беріліп, оқушылар өз ойларын қазақ тілінде жеткізуге дағдыланады.

Сол сияқты тақырып аясында ұқсас, ортақтық болған жағдайда «Қазақстан тарихы» пәнін «География» және//немесе «Экология», иә болмаса «Биология» пәндерімен кіріктіріп өткізгенде де зерттеу тақырыптарын қазақ тілінде беріп, оқушылардың қазақша жауап беруін талап етуге болады.

Ал «География» пәнін «Экология» және «Биология» пәндерімен байланыстырып немесе кіріктіріп өткізуде тиімді. Мәселен, 10-ынша және 11-сыныпта «География» мен «Экология» пәндерін кіріктіре оқытуда қандай оқу мақсаттары шешілетінін төмендегі кестеден көруге болады.

2-кесте. Оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептердің 10-11 сыныпта «География» пәні мен «Экология» пәнін кіріктіре кестесі

Сынып	Бөлім	Бөлімше	Оқу мақсаттары	Сынып	Бөлімше	Оқу мақсаттары
10-сынып	Табиғатты пайдалану және геоэкология	Табиғатты пайдалану	10.3.1.1 - табиғатты пайдаланудың қажеттілігін түсіндіріп, түрлерін (шаруашылық тұрғысынан) анықтау, графикалық түрде ұсыну; 10.3.1.2 - табиғатты пайдалану түрлерінің қоршаған ортаға тигізетін әсерін анықтап, баға беру (жергілікті/аймақтық компоненттің негізінде); 10.3.1.3 - табиғатты пайдалану түрлерінің қоршаған ортаға тигізетін кері әсерін азайтудың жолдарын ұсыну (жергілікті/аймақтық компоненттің негізінде); 10.3.1.4 - тиімді табиғатты пайдаланудың қағидаттарын анықтау; 10.3.1.5 - табиғатты пайдалану түрлерінің тиімділігін арттыру жөнінде ұсыныстар әзірлеу (жергілікті аймақтық компоненттің негізінде); 10.3.1.6 - экологиялық таза өндірістік жобаларды ұсыну(жергілікті/аймақтық компоненттің негізінде)	11-сынып	Табиғатты пайдалану және геоэкология	11.3.1.1 - шаруашылық және тұтыну салалары бойынша табиғатты пайдалануды реттеу механизмін талдау; 11.3.1.2 - табиғатты пайдалану түрлерінің заңнамалық тәртіппен бекітілген нормаларға сәйкестігін анықтау (жергілікті/аймақтық компоненттің негізінде); 11.3.1.3 - табиғатты қорғау шараларының тиімділігіне баға беру(жергілікті/аймақтық компонентті қосымша қамту негізінде); 11.3.1.4 - жеке тұлғаның табиғатты пайдаланудағы рөлін анықтап, «экологиялық ізін» есептеу; 11.3.1.5 - жеке тұлғаның табиғатты қорғауға бағытталған өмір сүру салтының басты қағидаттарын ұсыну (тұтыну тұрғысынан)
10-сынып	Табиғатты пайдалану	Геоэкологиялық зерттеу	10.3.2.1 - геоэкологиялық зерттеулердің мәнін,	11-сынып		11.3.2.1 - қоршаған ортаның антропогендік

у және геэкология	ер негіздері	<p>мазмұнын, бағыттарын графикалық түрде ұсыну;</p> <p>10.3.2.2 - геэкологияның негізгі категорияларын түсіндіру;</p> <p>10.3.2.3 - геосфералардың ластану деңгейін анықтап, себеп-салдарын зерттеу;</p> <p>10.3.2.4 - дүниежүзі аумағын ластану және табиғи ортаның бұзылу деңгейі бойынша аудандастыру;</p> <p>10.3.2.5 - табиғатқа әсер ететін антропогендік факторларды топтастыру және графикалық түрде ұсыну;</p> <p>10.3.2.6 - табиғатқа әсер ететін антропогендік факторлардың азайту жолдарын ұсыну;</p> <p>10.3.2.7 - ғаламдық экология-лық проблемалардың пайда болу механизмін түсіндіру;</p> <p>10.3.2.8 - геэкологиялық үдерістерде географиялық қабық заңдылықтарының рөлін анықтау;</p> <p>10.3.2.9 - ғаламдық экология-лық проблемаларды шешудегі әлемдік тәжірибені зерттеу;</p> <p>10.3.2.10 - экологиялық проблемаларды шешудегі инновациялық технологиялардың рөлін анықтау;</p> <p>10.3.2.11 - Қазақстан аумағын экологиялық тұрғыдан аудандастыру;</p> <p>10.3.2.12 - Қазақстандағы экологиялық проблемалардың шешу жолдарын ұсыну</p>			<p>өзгерістерін жіктеу;</p> <p>11.3.2.2 - қоршаған орта сапасының көрсеткіштерін жіктеу;</p> <p>11.3.2.3 - ластанған қоршаған ортаның адам өміріне тигізетін әсеріне баға беру (жергілікті /аймақтық компонентті қосымша қамту негізінде);</p> <p>11.3.2.4 - дүниежүзі елдерін қоршаған ортаның сапасы бойынша жіктеу;</p> <p>11.3.2.5 - қоршаған орта сапасын тәжірибелік зерттеу арқылы анықтау (жергілікті/ аймақтық компоненттің негізінде);</p> <p>11.3.2.6 - қоршаған орта сапасын арттыру жөнінде ұсыныстар әзірлеу(жергілікті/ аймақтық компоненттің негізінде);</p> <p>11.3.2.7 - қоршаған ортаның бұзылған аумақтарын қалпына келтіру жөнінде жобаларды ұсыну (жергілікті/аймақтық компоненттің негізінде)</p>
-------------------	--------------	---	--	--	--

Оқыту қазақ тілінде жүргізілетін мектептердің 10, 11-сыныптарында «География» пәнін «Экономика», «Дүниежүзі тарихы» және «Қазақстан тарихы» пәндерімен де кіріктіріп өткізу арқылы мынандай нәтижеге қол жеткізуге болады.

3-кесте. Оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептердің 10-11 сыныпта «География» пәнін «Экономика», «Дүниежүзі тарихы» және «Қазақстан тарихы» пәндерімен кіріктіре оқытуда қол жеткізетін нәтижелер

10-сынып	11-сынып
<p>Геоэкономика бағытының мақсаты мен міндеттері түсіндіріледі; геоэкономиканың негізгі категорияларын білетін болады; геоэкономика мен экономикалық география арасындағы айырмашылықтарын анықтай алады; қазақстандық компонентті қамти отырып, елдер мен аймақтардың экономикалық дамуындағы географиялық кеңістіктің рөлін анықтайды; шаруашылық салаларын орналастыруда кеңістіктік (аумақтық) факторларды талдай білетін болады; дүниежүзілік шаруашылықтың салаларын заманауи орналастыру факторларына талдау жасайды; дүниежүзі елдерінің шаруашылық құрылымына баға береді; дүниежүзі елдерін шаруашылық құрылымы бойынша жіктейді; дүниежүзі шаруашылығының аумақтық модельдерін талдайды; қазақстандық компонентті қамти отырып, дүниежүзі елдерінің экономикалық даму көрсеткіштерін салыстырады; дүниежүзі елдерін экономикалық даму деңгейі бойынша жіктей алатын болады; дүниежүзі елдерінің экономикалық даму стратегияларына баға береді (соның ішінде қазақстандық компонентті қосымша қамту негізінде); Қазақстан Республикасы үшін тиімді шаруашылықтың құрылымын, шаруашылық салаларының арақатынасын, шаруашылығының аумақтық құрылымын, экономикалық дамуындағы тиімді көрсеткіштерді анықтай біледі.</p>	<p>Қазақстан аймақтарын шаруашылығының салалық және аумақтық құрылымы мен экономикалық даму көрсеткіштері бойынша салыстырып талдайды; Қазақстан аймақтарының экономикалық дамуын теңестіру жөнінде идеяларды ұсынады; Қазақстан аймақтарының экономикалық даму әлеуетін анықтайды (өз аймағы негізінде); талдау негізінде Қазақстан аймақтарының экономикалық даму кедергілерін жою жөнінде ұсыныстар әзірлеуге үйренеді (өз аймағы мысалында); Қазақстан Республикасының аймақтарында қосымша құны жоғары өнімдер мен қызметтерді өндіру жөнінде бизнес-идеяларды ұсынады (өз аймағы негізінде); Қазақстан аймақтарын экономикалық тұрғыда дамыту жөнінде стратегиялардың жобаларды ұсынады (өз аймағы негізінде); Қазақстан өнімдерінің танымалдығын арттыру жөнінде шығармашылық идеяларды ұсынады.</p>

Бұл сыныптарда географияны тарих пәнімен байланыстыра немесе кіріктіре оқытуда геосаясаттың мақсаты мен міндеттерін, зерттеу пәнін, геосаясаттың негізгі категорияларын түсіндіру; негізгі геосаяси объектілер мен субъектілерді анықтау; геосаяси ықпал көрсетудің негізгі құралдарын зерттеу; дүниежүзінің геосаяси кеңістігін талдау; геосаясаттағы физикалық-географиялық, экономикалық, әлеуметтік, демографиялық, саяси, әскери, технологиялық факторларға баға беру; мемлекеттік аумақтың морфологиялық ерекшеліктерді талдау; мемлекеттерді аумағының морфологиялық ерекшеліктері бойынша жіктеу; Қазақстан Республикасы мемлекеттік аумағының морфологиялық ерекшеліктеріне кешенді баға беру; мемлекеттік

шекаралардың функциясын, түрлерін, анықтау және белгілеу шараларын, динамикасын талдау; Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекараларының қалыптасу үдерісін, басты көрсеткіштері мен динамикасын зерттеу; Қазақстан Республикасының шекараларын күшейту жөнінде ұсыныстар әзірлеу сияқты жұмыстар жүргізіледі.

Теориялық, ұғымдық, философиялық байланыстар және термин ортақтығы болған жағдайда «География» пәнін «Биология» немесе «Қазақ тілі» пәндерімен кіріктіріп оқытуға болатынын да айтуымыз қажет. Жоғарыда, кіріктіре оқытылатын сабақтың жалпы мақсаты болады дедік, бірақ соған қарамастан, әр пәннің мұғалімдерінің әрқайсысының алдында пәннің ерекшелігіне байланысты өз міндеттері тұрады. Мәселен, тілдік пәнде коммуникативтік, тілдік құзыреттілікті қалыптастыру міндеті басты орын алса, биология пәнінде қандай да бір өсімдіктің құрылысын оқушыға білгізіп жіберу міндеті тұруы мүмкін.

Пәнаралық байланысты тәжірибеде сәтті жүзеге асыру үшін «Биология» пәнінің мұғалімі химия, физика, география пәндерінің мұғалімдерімен ынтымақтастық орнатып, олардың ашық сабақтарына қатысқаны дұрыс. Олармен біріге отырып кіріктірілген сабақтарды жоспарлауы және сабақтың күнтізбелік жоспарын әзірлегені жөн.

Қазіргі жаһандану заманында кіріктіре оқыту көптілді білім беруде де шешуші рөл атқарады. Яғни қандай да бір тілге қоғамда басымдық беру үшін сол тілді тілдік емес пәнді оқытуда қолдану арқылы екі нәрсенің басын шешуімізге болады. Біріншіден, тілдік емес пәнді тілдік пәнмен (ағылшын немесе қазақ тілінде оқыту) кіріктіре оқыту арқылы оқушылардың сол тілде сөйлеу, сөйлесу тәжірибесін жинақтауына мол мүмкіндік туғызылады, екіншіден, оқытылып отырған материалды тереңірек білуге (егер ол пән ағылшын тілі пәнімен кіріктіріле оқытылатын болса, ағылшын тілді елдердің оқулықтарындағы, ғылыми еңбектеріндегі құнды материалдарды білуге) мүмкіндік туғызылады. Ал, Қазақстан жағдайында оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептерде қазақ тілін жетілдіру үшін бірнеше пәнді қазақ тілімен кіріктіріп оқытуға болады. Мысалы, Қазақстан тарихын қазақ әдебиеті және қазақ тілі пәндерімен кіріктіре оқыту арқылы оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектеп оқушыларының қазақ тілінде сөйлеу және тілдік дағдыларын жетілдіруге әбден болады (оларға төменде арнайы тоқталатын боламыз).

4-кесте. 7-сыныптағы қазақ тілі мен қазақ әдебиеті кіріктіріле оқыту тақырыптары

Қазақ тілі	Қазақ әдебиеті
Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі - қазақ тілін оқып-үйренеміз. Үш тілді білу – үлкен өнер.	М.Жұмабаев «Қазақ тілі» өлеңі
Уақыт – ұлы күш	Абай Құнанбаев «Сағаттың шықылдағы емес ермек»
Жердегі климаттық өзгерістер	Д.Дефо «Робинзон Крузо» романы (үзінді)
Қазақстанның ежелгі қалалары және Ұлы Жібек жолы	Б.Ұзақов «Жантаза»
Спорт және денсаулық күтімі	Т.Нұрмағанбетов «Он төрт жасар жігіт»
Ұқсатым. Сән. Талғам.	Ақан сері «Жігіт сипаты». «Қыз сипаты».

Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет	Жюль Верн «Әлемді сексен күн ішінде шарлау» романы (үзінді)
Музыка. Қазақтың киелі домбырасы.	І.Жансүгіров «Күйші» поэмасы (үзінді)
Төрт түлік мал мен егіншілік – ел берекесі	Ғ.Мұстафин «Шығанақ» романы (үзінді)
Наурыз мейрамы. Ұлыс оң болсын! Ақ мол болсын!	М.Мақатев «Наурыз»
Жастықтың оты қайдасың?	М.Жұмабаев «Мен жастарға сенемін» өлеңі
Ғылым мен техниканың соңғы жаңалықтары Майкл	Х.Харт «100 ұлы адам» атты кітабынан -«Альберт Эйнштейн»
Батыр туса – ел ырысы	Ә.Нұршайықов «Аңыз бен ақиқат» (үзінді)

Жалпы орта білім беру мектептерінде «Қазақ тілі» мен «Қазақ әдебиеті» пәндерінен негізінен бір ғана мұғалім сабақ беретіндіктен, бұл екі пәнді кіріктіре оқыту әрі мұғалім үшін, әрі оқушы үшін жеңіл болмақ. Бұл пәндерді кіріктіре оқытқанда білім алушылардың, біріншіден, тілдік құзыреттілігі қалыптастырылып, сөздік қоры мен тілдік сауаттылығы дамытылады. Екіншіден, оқушылар пәнаралық байланысты сезінеді, болашақта өздігінен ізденгенде материалдарды қайдан қарау, толықтыру керек екендігін білетін болады. Үшіншіден, тілдің қоғамдық-әлеуметтік қызметін түсінеді, көркем сөйлеу, көркем тілде жазу үшін тілді жетік білу қаншалықты маңызды екендігін аңғарады (сезінеді). Төртіншіден, тақырыпты ашу барысында олардың ойлау және танымдық қабілеттері дамиды. Және ең бастысы – мемлекеттік тіл мен қазақ халқына, қазақ мәдениетіне деген құрмет сезімі қалыптасады.

Екі немесе одан да көп пәндерді кіріктірудің өзіндік себебі мен мәні бар. Мәселен, физика, химия, биологияның пәнаралық байланысы материя, оның қозғалыс формаларын, ұйымдастыру деңгейі туралы жүйені ашады. Тарихи кезең туралы білім туындыларды (музыка, көркем өнер, әдебиет шығармаларын) неғұрлым жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Білім алушылардың шығармашылық тұрғыдан ойлауын, оқу материалдарын меңгеруін белсендіру, құбылыстарды, олардың қасиеттерін неғұрлым терең және жан-жақты қарастыру, дүниетанымын қалыптастыру негізінде білімді жүйелендіруді қамтамасыз ету пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың нәтижесі болып табылады. Мәселен, математика шамалар арасындағы тәуелділікті жалпы және дәл білдіру жолдарын береді; геометрия кеңістіктік және логикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді және т.б. [4].

Сабақ – оқу үрдісіндегі шешуші буын, оқытуды ұйымдастырудың негізі. Философтар мен педагогтер барлық уақытта оқытудың ең тиімді әдістерін іздестірумен келеді. Мысалы, Сократ эвристикалық әдістің негізін қалаушы болды, онда мұғалім оқушыға білім беріп қана қоймай, арнайы құрылған әңгіме арқылы оны өз бетінше табуға көмектеседі. Ал француз гуманисті Мишель Монтень XVI ғасырда оқытуды даралап оқыту насихаттады, табиғат құбылыстарына деген қызығушылықтарын мадақтай отырып, оларды оны өз бетінше зерттеуге шақырды. Білім беруді, оқытуды жетілдіру үшін сабақты жоспарлауда мақсатты нәтижеге қол жеткізу жолында оқытудың технологиялары мен әдіс-тәсілдерін дұрыс таңдай білу, сабақты түрлендіріп отыру қажет. Сонымен қатар сыныптағы оқушылардың жекебас ерекшеліктері,

психологиясы қатаң ескерілуі керек. Осы ретте оқушыларына терең зерттеу жүргізуші сынып жетекшісімен ынтымақтастық орнатып, әр баланың мінез-құлқын, отбасы жағдайын, жалпы тәрбиесінен хабардар болған жөн. Өйткені мұғалім тек сабақ беруді мақсат етпеуі тиіс, педагогтердің басын біріктіретін ортақ міндет – заман ағымына ілесе алатын жаңа тұлға қалыптастыру, оның бойында ізгі қасиеттерді дамыту болуы тиіс. Ал, білім алушылардың пәнге деген, сабаққа деген қызығушылықтарын арттыру үшін сабақты (оның өткізілу барысын) дұрыс жоспарлай білуіміз қажет. Сол себептен де кіріктірілген оқыту барысында тек қана пәнаралық байланыс орнатылып қоймайды, сонымен қатар жоғарыда айтқанымыздай, оқыту технологиялары мен әдістері және оқыту формасы интеграциялануы да әбден ықтимал. Бірақ та интеграциялауда оқытудың қолданыстағы оқу әрекеттерінің әр алуан тәсілдерін дұрыс үйлестіре білу керек. Сонда ғана біз жетістікке жетіп, оқыту нәтижесіне ие боламыз және білім алушылардың сабаққа деген қызығушылықтарын арттырамыз. Жалпы, ХХІ ғасыр ғылым мен техникалық прогресстің заманы. Өмірде техниканың өріс алуымен байланысты бүгінгі таңда білім беру жүйесінде де көптеген жана педагогикалық бағыттар, оқыту жүйелері, оқыту технологиялары пайда болуда. Г.К. Селевко 2005 жылы екі томнан тұратын «Энциклопедия образовательных технологий» деген еңбегінде білім беру технологиясының 500 түрі бар екенін айтады. Және дәстүрлі оқыту жүйесін жаңғырту бағыты бойынша бірнеше технологияларды жіктеп, сипаттап, оның білім беру үрдісіндегі рөлі мен маңызы туралы тамаша түсініктеме береді [5]. *(қараңыз: Энциклопедия образовательных технологий)*. Демек, қазіргі кезде білім беруде түрлі педагогикалық технологияларды қолдануға болады. Мәселен, сыни тұрғыдан ойлау; бағдарламаланған оқыту; деңгейлеп оқыту; белсенді оқу; балалардың қызығушылықтары бойынша саралап оқыту технологиясы (И.Н. Закатова); даралап оқыту технологиясы (Инге Унт, А.С. Границкая, В.Д. Шадриков); тұлғаға бағдарланған оқыту; ұжымдық оқыту тәсілі (А.Г. Ривин, В.К. Дьяченко); ерте жастан және интенсивті сауатты оқыту технологиясы (Н.А. Зайцев); топпен жұмыс істеу технологиясы; С.Н. Лысенкованың тірек сызбаны қолдана отырып оқыту; перспективалық-оза оқыту технологиясы және т.б.

Оқытудың әдістемелік технологиясы – білім берудің тиімді формаларын іздеу, табу, олардың оқушыға, білім алу деңгейіне әсерлерін ескере отырып, оқыту мен білімді игертуді жоспарлау, соны жүзеге асырудың және бағалаудың жүйесін құрайды [6, 7].

Әр оқыту технологиясын жүзеге асырудың өз жолдары, өз әдістері бар. Оқыту әдісі терминін кеңес одағы педагогы Ю.Бабанский: «Әдіс дегеніміз білім беру мен тәрбие міндетін шешу және оқу үрдісін дамыту жолындағы оқытушы мен білім алушының өзара әрекетінің жүйелі тәсілі» десе, кеңес және ресейлік педагог И.Лернер өзінің «Оқыту әдістерінің дидактикалық негізі» еңбегінде «оқушының танымдық және практикалық әрекетін ұйымдастырушы, олардың оқу мазмұнын меңгеру, яғни оқу мақсатына жетуге тапжылмай жетелеуші мұғалімнің бірізді әрекет жүйесі», - деп көрсетеді [7]. Бұдан шығатын қорытынды: әдіс терминіне әркім әр түрлі анықтама бергендерімен, ол сайып

келгенде мұғалім мен оқушының оқу мақсатына жету жолындағы әрекеті болып табылады.

Жалпы, оқыту әдістерін әр түрлі белгілеріне қарай бірнеше топқа жіктеуге болады. 1) оқу іс-әрекетінің сипатына қарай: репродуктивтік, проблемалық, зерттеу; ізденушілік, түсіндірме – көрнекілік, бөлшектеп ізденіс (эвристикалы) және т.б.; 2) педагог пен оқушының белсенділік деңгейіне байланысты: пассивті, активті, интерактивті; 3) оқу материалының көзі бойынша: сөз, көрнекілік, іс-әрекеттік (практика); 4) оқу-танымдық қызметті ұйымдастыру тәсілдері бойынша: іс-тәжірибеде білім, білік, дағдыларды қалыптастыру әдістері, жаңа білім алу тексеру және бағалау әдістері. Оқытудың технологиялары мен әдістерін ұтымды пайдалану мұғалімнің шеберлігі мен кәсібилігіне байланысты болады.

Қоғамдағы әлеуметтік, мәдени, технологиялық өзгерістермен байланысты оқыту әдістері уақыт өткен сайын өзгеріп, екшеліп, толығып отыруы заңды құбылыс. Мәселен, әуел баста сауатты оқуға, сауатты жазуға үйрету әдістері кең таралса, бүгінде компьютер, интернеттің пайда болуымен, дамуымен байланысты ақпараттық-коммуникациялық технологияның күн сайын әр түрлі әдіс-тәсілдері пайда болуда. «Оқытудың жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларын меңгеру – қазіргі заман талабы. ХХІ ғасыр – ақпараттық технология ғасыры. АКТ-ны қолдану сабақты қызықты өткізуге мүмкіндік береді. Мұндай сабақ оқушылардың танымдық белсенділігін, оқу іс-әрекетінің мотивациясын, қабілеті мен пәнге деген қызығушылығын арттырады. Оқушылар АКТ-мен жұмыс істегенді ұнатады, оларды үйрену қызықты және жеңіл болады, білім алушылар тақырыпты оңай меңгереді. АКТ көмегімен мұғалім материалды көрнекі түрде ұсынады, мазмұнның көлемі мен жылдамдығын реттейді, оқушылардың шығармашылығын жетілдіреді. Оқушы сабақта үлкен көлемдегі ақпаратты игереді, ойлауды, есте сақтауды, зейінді, қабылдауды дамытады, сабаққа белсенді қатысады» [6, 61]. Сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың жеке, жұппен, тіпті шағын топпен жұмыс істеуін ұйымдастыруға болады. Компьютер немесе гаджеттер түрлі шығармашылық тапсырмаларды орындатуға, оқушылардың білім-білік дағдыларын толықтай бақылауға, аз уақыттың ішінде қажетті ақпаратты табуға, мол білім игерулеріне, оқушылардың дүниетанымын кеңейтуге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта оқу үрдісін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін *Kundelik.kz.*, *Bilimland.kz.*, *Daryn.online*, *Opiq.kz.* тәрізді қазақстандық білім беру платформалары бар. Бұлардан тыс қазіргі уақытта көпшілікке таныс *Google Classroom*, *Zoom*, *Skype*, *Moodle*, *Class Dojo* платформалармен жұмыс істеу мүмкіндігі жоғары. Компьютерлік технологиялар, соның ішінде сандық технологиялар оқытудың қосымша құралы болып қана қоймай, білім беру үдерісінің ажырамас, тиімді бөлігі болып отыр. Күн озған сайын қарқынды дамып келе жатқан ақпараттық технологиялар білім беру процесі үшін дәстүрлі оқытуды тиімді толықтыратын жаңа құралдарды ұсынуда. Мәселен, «*Flippity*» платформасы, «*Liveworksheet*» платформасы, *Learning Apps*, *Quizlet*, *Wizer.Me*, *OnlineTestPad*, *Padlet.com*, *CoreApp* сияқты

платформалар, «*Triventy*» бағдарламасының мүмкіндіктері, wordwall.net ресурстары педагогтің оқу үрдісін тиімді ұйымдастыруына өз септігін тигізуде. Олай дейтін себебіміз сабақ үдерісін үздіксіз ақпараттандыру еліміздің саналы ұрпағының бәсекеге қабілеттілігін арттыра түсері сөзсіз. Жалпы орта білім беру ұйымдарында қағаз-қалам, тақта-бор, оқулықпен жұмыс істеу қазір Z-ұрпақ үшін қызықсыз, олар жаттығуларды дәптерге ойланбастан қайта жазуға және оқулықтың соңында сұрақтарға жауап беруге қызығушылық танытпайды. Әрине, біз материалды ескі әдіс бойынша кітаптан сұрақтар қою, терминдерді, заңдылықтар мен ережелерді жаттату, оны тәжірибеде қолдану арқылы меңгерте аламыз. Бірақ мұндай оқытудың мәні бола ма? Біздің шәкірттеріміз, жоғарыда айтқанымыздай, жаңа буын, олар іс жүзінде қолында смартфондар мен планшеттермен дүниеге келген, сондықтан олар ақпаратты басқаша игереді, олардың зейіні тұрақсыз болғандықтан, сабаққа деген қызығушылығын, мотивацияларын тудыру мақсатында ақпараттық-коммуникативтік, сандық технологиялар көмегімен әртүрлі тапсырмаларды орындатқан жөн.

Осындай электронды оқу ресурстарының біразына тоқталып өтейік. Мәселен, *Plickers* қосымшасы. Бұл қосымша сабақта оқушылардың білімін жылдам бағалауға арналған ыңғайлы бағдарлама. Мұғалім бүкіл сыныпқа жарты минут ішінде сауалнама жүргізе алады. Сыныптағы әр оқушы үшін басып шығарылған парақшалар және телефон немесе планшет қажет. *Kahoot* – кез-келген оқу пәніне және кез-келген жасқа сәйкес келетін ойын түрінде тегін оқыту алаңы. Құралды пайдалану сыныптағы кері байланыс жүйесі үшін басқару құралдарының тамаша алмастырушысы болып табылады. Ол үшін тек компьютер, проектор және сыныптағы балаларда смартфондардың болуы қажет. Түсінуді тексеру процесі немесе қандай да бір мәселені талқылау, сөйлеу дағдысын жетілдіру үшін ыңғайлы. *Flash карталар* және әртүрлі *Quiz тапсырмалар* жаңа материалды таныстыру, өткен материалды қайталау, басқа пәндерден алған білімдерін бекіту және тексеру үшін тамаша құрал болып табылады. *Learning Apps* – білімді тексеру үшін интерактивті жаттығулар жасауға мүмкіндік беретін тегін онлайн-сервис. Бұл әр түрлі жаттығулар, ойындар мен іс-әрекеттердің конструкторы, сіз өз пәніңіз бойынша тек мәтіндік компонентті (мысалы, термин мен анықтама, сұрақтар мен жауаптарды енгізу немесе белгілі тұлғалар мен олардың өмір жылдары туралы ақпараттарды) енгізу арқылы оқушылардың білімін тексеру үшін түрлі жаттығулар жасай аласыз. Сервис сіз үшін ойын форматтарын да ұсына алады.

Жалпы алғанда білім берудің барлық қызмет кезеңі мен оқытудың барлық түрлерінде (онлайн оқыту, офлайн оқыту, аралас оқыту) АКТ, цифрлық құрылғылар оқу үрдісін ұйымдастыруда мұғалімге жеңілдіктер туғызады, уақытты үнемдеуге: аз уақыт ішінде көп ақпарат алуға немесе көп тапсырма орындауға мүмкіндік береді. Алайда мұғалім ұсынылған ресурстардың ішінен оқушылардың денсаулықтарын сақтау факторының сақталуын ұмытпай, олардың қызығушылықтары мен жас ерекшеліктеріне сәйкес келетінін таңдап алуы және оны сабақтың құрылымында білім алу дәйектілігін жобалай білуі, қандай нәтиже беретінін шамалауы қажет.

Сандық технологияларды, компьютер, смартфон, интернет мүмкіндіктерін білім алушылардың мотивациясын тудыру, білім беру сапасын арттыру, уақытты үнемдеу, әмбебап дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік беру мақсатында қолданамыз. Олардың көмегімен оқушылар өздері үйренген формада әр түрлі қызықты тапсырмаларды орындайды, кез келген үздік (танымдық және тәрбиелік мәні жоғары, өмірде қолдануға қажетті) материалдарды алуға және оларды көбейтуге, сыныптастарына (мұғалімдер әріптестеріне жіберуге, яғни алынған ақпаратпен бөлісуге қол жеткізеді, инклюзивті, ерекшеліктері бар балалардың үйде отырып оқуда өздігінен немесе мұғалімнің жетекшілігімен (нұсқаулығымен) білімін толықтыруға мүмкіндік алады және оқуға, білімін кеңейтуге қызығушылықтары артады [8]. Ал Google форум арқылы оқушылардан сауалнама алып, кіріктірілген сабақтардың жағымды-жағымсыз жақтарын анықтауға болады. Google форумның жақсы жағы – ол сауалнамаға кіретін сұрақтар мен ұсынылатын жауаптарды реттеп білім алушыларға бірден жіберуге және оқушылардың сауалнамаға кез келген уақытта, кез келген жерде жауап берулеріне және сауалнама нәтижелерін бірден көруге мүмкіндік беруінде. Google форум диаграмманы да өзі жасап береді. Сондықтан да сауалнама нәтижесі бойынша ғылыми немесе оқу-әдістемелік мақала жазуда деректерді қолдану жеңіл болады.

Сонымен қатар, мұғалім қай пәнді оқытуда болмасын келесі мәселелерге назар аударғаны жөн: оқушылардың жеке пікірін тыңдай білу; білім алушыларды сыни ойлауға жетелеу; өзіндік пікір қалыптастыру; командамен жұмыс істей алу; алған білімдерін тәжірибеде қолдана білу дағдыларын қалыптастыру маңызды. Оқушылардың білімдері, біліктері мен дағдыларын одан әрі дамыту мақсатында алған білімдерін қолданудың маңыздылығын құптау отырған дұрыс. Мүқият іріктелген тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы білім алушылардың оқу және жеке бас қасиеттерін дамытуға мүмкіндік аламыз. Жеке, шағын топпен және топпен жұмыс түрлерін ұйымдастыру арқылы өздігінен ойлануға және өзгелермен тіл табыса білуіне, коммуникативтік дағдыларын дамытамыз.

Математиканы оқытуда практикалық және шығармашылық жұмыстар жүргізу арқалы ермексаз, шыны, ағаш, түрлі геометриялық модельдердің конструкторы сияқты материалдармен жұмыс істеуге үйретуге; жартылай ізденіс әдісі арқылы оқушылардың өздігінен ізденуін қалыптастырып, қосымша материал қолдануды қажет ететін есептерді шешуге жетелеуге болады.

«География» пәнінің оқу бағдарламасына сай негізінен зерттеу тақырыптарына сәйкес географиялық мониторинг, салыстыру, сандық және географиялық сараптама әдістерін қолданғанда жақсы нәтижеге жетуге мүмкіндік аламыз. География пәні мен информатика пәнін интеграциялай отырып статистикалық деректерді талдау нәтижелері бойынша картограмма және картодиаграммалар жасатуға және ақпараттық-коммуникативтік технологияның графикалық редакторын қолдана отырып тақырыптық картосызбалар жасату, сонымен қатар электронды картографиялық ресурстардың мүмкіндіктерін пайдалану, атап айтсақ, цифрлық карталарды оқу, оларды қолдана отырып географиялық нысандар мен аумақтардың орналасуын,

сандық және сапалық көрсеткіштерін анықтату, сипаттау және талдату арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттыруға болады. Бұл орта мектептегі профилизация, яғни кәсіби бейіндеу мәселесін де шешеді. Кәсіби бейіні бар сыныптарда компьютерлік бағдарламаларды қолдану арқылы тақырыпқа сәйкес географиялық деректер базасын құрастырту, тақырыптық картасызбалар жасату арқылы білім нәтижесінің тиімділігіне мүмкіндік аламыз. Сол сияқты кәсіби бейіні бар сыныптарда геоақпараттық әдістер мен геоақпараттық жүйелер технологияларының ерекшеліктерді, басқа ғылымдармен және өндіріс салаларымен байланыстарды түсіндіру арқылы олардың мамандық таңдаудағы оң көзқарасын қалыптастыруға болады.

Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру үшін кіріктірілген сабақтарды конференция-сабақ, баспасөз конференциясы, (тарихи жағдайларға байланысты) өткенге саяхат, әдебиет әлеміне саяхат, семинар-сабақ, викторина-сабақ, сынақ-сабақ, кеңес беру сабағы, практикум-сабақ, ақпараттық портал сабағы, тарихқа тағзым, театрландырылған қойылым, деректер мен фактілер сабағы түрінде өткізуге болады. Сондай-ақ, кіріктірілген сабақтарда әр алуан әдіс-тәсілдерді қолдануға мүмкіндік бар. Мәселен, көпшілік алдында сөйлеу, шешендік өнерді дамыту мақсатында «Аукцион», «Бенефис», «Митинг», «Панорама» әдістерін қолдануға болады. Және оқушылардың әр түрлі пәндерден білімін бақылау және бағалау мақсатында «Кім жылдам?», «Блумның алты қалпағы», «Қар үйіндісі», «Мен саған, сен оған», «КТК (көңілді-тапқырлар клубы)», «Білгіштер клубы», «Ғажайыптар өрісі (Полечудес)» және т.б. әдістерді қолдану және зерттеу, өнертабыс, бастапқы дереккөздерді талдау, түсініктеме (комментарий) беру, миға шабуыл, интервью, репортаж, шолу жасау, пікір беру (рецензирование) жұмыстарын жүргізу сабақты қызықты өткізуге және игерілетін материалдардың тиімділігін арттыруға септігін тигізеді.

Пәндер бойынша мазмұны ұқсас тақырыптарды кіріктіру оңай болғанымен, сол тақырыптардың мазмұнын ашатын тапсырмалар таңдау және оны орындап, нәтижелі ету үшін қолданатын тиімді әдіс-тәсілдерді тапсырмаға сай жоспарлау ең маңызды. Кіріктірілген сабақты өткізудің тиімді әдіс-тәсілдерін таңдау, әрі қолдана білу, білім берудің формалары мен сабақтың түрлерін өзгертіп отырудың өзі мұғалімнен кәсіби шеберлік пен ізденімпаздылықты талап етеді.

Кіріктірілген сабақта әр түрлі тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың табиғатқа диалектикалық-материалистік көзқарастарын, оның тұтастығы мен дамуы туралы заманауи идеяларын қалыптастыруға болады. Оқушыларға пәнаралық байланысты сездіру және сабаққа деген қызығушылығын арттыру үшін жұмысты (оқу жұмысының формаларын) түрлендіріп отырған жөн. Мәселен, тарих пен әдебиет пәндері кіріктіріле өткізілгенде шағын топтық жұмыста бір топты зерттеуші-ғалымдар немесе археологтар, екінші топтағыларды жазушылар немесе ақындар, үшінші топтағыларды суретшілер немесе архитекторлар, төртінші топты сарапшылар тобы етіп жіктеуге болады. Зерттеуші-ғалымдар тобы тақырыпқа қатысты тарихи құжаттарды қарастырып, ондағы тарихи деректермен қалған топтағыларды таныстыруы қажет. Ал

жазушылар тобындағыларға сол тақырып аясында кімнің қандай шығармалары бар екенін және ондағы кейіпкердің немесе кейіпкерлердің тарихи оқиғаға қандай қатысы бар екендігін дәлелдеу табысталады. Үшінші топтағылар сол тарихи кезеңде қандай кесенелер немесе басқа да сәулет өнерінің туындылары болғанын айтады. Мұндай сабақта сарапшыларға зерттеуші-ғалымдардың тарихи деректерді жинақтауы мен көркем шығарма кейіпкерінің арасындағы байланысты қалай айқындай алғанын және архитекторлардың сол дәуірдің тұрғын үйлері жайлы баяндауларын бағалатуға болады. Тарих, архитектура және әдебиет пәндерінің арасындағы байланысты көрсететін келесі бір сабақтарда оқушылардан тұратын топтардың рөлін ауыстырған дұрыс. Сонда сыныптағы оқушылар ішінде кейбіреулері өзінің қандай да бір салаға деген қызығушылығының басымдығын аңғарып, болашақ мамандығын айқындауына да мүмкіндік тудыруымыз мүмкін. Тарих пен әдебиет сабақтарын кіріктіре оқытқанда оқушылар болған оқиғалар мен құбылыстардың себеп-салдарлық байланысын және тарихи-әдеби процестердің арасындағы заңдылықтарды айқындауға және түсінуге мүмкіндік алады. Және оқушылар зерттеу жұмысын жүргізуге әрі өз әрекеттерін ғана емес қоғамдағы болып жатқан мәселелерді жан-жақты қарастыруға болатынын және ол мәселелерді сын тұрғысынан қарастырып, өзіндік көзқарасын қалыптастыруға және сол мәселені шынайы бағалауға үйренетін болады. Сыныппен осындай жұмыстарда белсенділік танытқан оқушыларға ғылыми-зерттеу жобаларының тақырыптарын таңдау да жеңіл болатынын айтуымыз керек.

Кіріктірілген сабақ несімен жақсы, оның ерекшелігі неде? Біріншіден, кіріктірілген сабақ оқушылардың оқу еңбегінің жүктемесін жеңілдетуге, уақытын үнемдеуге; екіншіден, әртүрлі пәндерде сабақ материалдарының қайталануын болдырмауға мүмкіндік береді. Үшіншіден, оқушының белгілі бір тақырыпты жан-жақты меңгеруіне, таным көкжиегінің кеңеюіне ықпал етеді. Соның негізінде оқушылар әлемді (пәндерді) жеке-дара емес, біртұтас үйлесімді дүние (бірлік) ретінде қабылдайтын болады және ондағы адамның орны туралы түсінік қалыптасады. Атап айтсақ, оқу бағдарламаларында пәнаралық байланыстардың болуы орта мектеп оқушыларында ұғымдар жүйесі мен әмбебап заңдар туралы түсінік қалыптастыруға, ал жоғары сынып оқушылары үшін жалпы теориялар мен күрделі мәселелерді ашуға мүмкіндік береді.

Кіріктіру, интеграциялау арқылы оқушыларға екі пәнде оқытылатын мәтіндердегі фактілердің ұқсастығын анықтату қажет. Олардың жеке құбылыстар, процестер және зерттеу объектілері туралы білімдерін жалпылау мақсатында оқушыларды ортақ фактілерді пайдалануға үйрету керек. Пәндік ұғымдардың белгілерін кеңейту және тереңдету арқылы байланысты объектілерге (жалпы пәндерге) ортақ ұғымдарды қалыптастыруға мүмкіндік аламыз. Оқушы өмірдегі кез келген заттардың арасында байланыс барын ұғынады, бұл, әсіресе, болашақта зерттеу жұмысымен айналысамын деген тұлғалар үшін өте пайдалы. Ол зерттелетін затты/құбылысты/әрекетті бір жақты ғана қарастырмау керектігін, әр түрлі аспектіде зерттеу керектігін түсінетін болады.

Жоғарыда айтқанымыздай, кіріктіре оқыту мемлекеттік маңызды мәселелердің бірі – қазақ тілін мемлекеттік тілдің мәртебесіне көтерудің жақсы тетігі. Оқыту орыс тілінде жүргізілетін мектептерде оқу пәндерінің біразын қазақ тілімен кіріктіре өткізген дұрыс. Енді тілдік емес пәндерді тілдік пәндермен кіріктіре оқыту мәселесіне келетін болсақ, тілді жетік меңгеруде оның берері мол. Алайда, ол ең алдымен, сол сабақты беретін мұғалімдердің дайындығы мен кәсіби шеберлігіне және сол сабақты беруде қолданылатын ресурстарға (электронды платформалар, цифрлық құрылғылар, электронды кітапханалар) және технологиялар мен әдіс-тәсілдерге байланысты. Мәселен, *Padlet онлайн тақтасы* шығарма немесе эссе жазуға дайындық үшін қолдану өте ыңғайлы. Алайда тақтаны мұғалім алдын ала дайындауы және сілтемесін оқушыларға жіберуі керек. Тақтаға түрлі құралдарда жасалған тапсырмаларды, аудио және видео материалдарды енгізуге, гиперсілтемелері, анимациялары, диктордың сөйлеуі, интерактивті тапсырмалары, мультимедиялық эффектілері бар электрондық оқулықтар мен электрондық сабақ жазбаларын пайдалануға болады. Онлайн тақтаны сабақ үстінде сұрақ-жауап, пікірталас ұйымдастыру үшін пайдалану өте тиімді. *Learning Apps* ресурсы материалды жіктеу, жұмбақтар, тесттер, хабарлама тақталары, бейне мазмұны бар жаттығулар, ойындар, хронологиялық сызғыш, күнтізбелер, чаттар сияқты интерактивті модульдердің алуан түрін ұсынады. Бағдарламада тіл пәндері бойынша тапсырмалардың арнайы тиімді және көрнекі дайын шаблондары да ұсынылған. *CoreApp* – білім беру материалдарын жобалау мен оқушылардың білімін тексерудің бейімделген онлайн платформасы. Бағдарламада жұмыс істей отырып, оқушылар жаңа тақырыптарды меңгеріп, бекіту жаттығуларын орындай алады, сондай-ақ алған білімдерін өздері тексеру үшін бақылау тестін тапсыруға да болады. Платформаның жақсы жағы мұғалім оқушылардың қайсысы әлі де жаңа материалды оқып жатқанын және жаттығуларды кім орындап жатқанын көре алады. бұл, әсіресе, қашықтан (онлайн) оқығанда өте ыңғайлы. Сонымен қатар, осы платформаның үлкен артықшылығы – кейбір тапсырмалар автоматты түрде тексеріледі. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда қолданған тиімді.

Оқушыларға жаңа білімді меңгертуде бұрын алған біліммен өзара байланыстыра отырып, оқушылардың ойлау қабілетін дамыту мақсатында мұғалім, ең алдымен, цифрлық мазмұнды оқушылардың жас ерекшеліктеріне, олардың қызығушылықтарына сәйкес келетін және өткен тақырыптың жаңасымен байланысын болжайтын етіп таңдауы керек.

Сабақтың әрбір белгілі бір кезеңі үшін сандық онлайн ресурстарды таңдау мүмкіндігі маңызды. Мысалы, сабақтың басында «Миға шабуыл» әдісі арқылы оқушылардың сөйлеу тәжірибесін белсендіру жұмысын жүргізуде сабақтың басында балаларға 2-3 минуттан аспайтын аутентикалық бейнеролик көрсетіп (аутентикалық бейнероликтерді www.wingclips.com сайтынан алуға болады), содан кейін бейнеролик мазмұны бойынша сұрақтар қоюға болады. Егер олардың берген жауаптарын тақтаға жазып отырсақ, жинақталған жауаптардың негізінде оқушылар сабақ тақырыбын айқындап, сабақ мақсаттарын өздері белгілей алады.

Компьютерлік техникамен жақсы жабдықталған кезде көркем мәтіндерді сабақта поэтикалық немесе прозалық мәтіндерді талдау, эпизодтарды талдау үшін қолдануға болады. Оқушылар компьютердің мүмкіндіктерін қолдана отырып, тақырыпты бөліп көрсетеді, көркем жолдар мен синтаксистік фигураларды тауып, баса көрсетеді, рифманы, өлшемді және көркемдегіш құралдарды, т.б. анықтайды.

Сандық ресурстар мұғалімге үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу де көмектеседі. Қарапайым интерактивті тапсырмаларды таңдау жаңа тақырыпты игеру процесін жеңілдетеді, қызықты етеді және оқушыға білімді бекіту үшін тапсырманы қайта орындауға мүмкіндік береді.

АКТ-ны қолдану арқылы өткізілетін сабақ алдымен көрнекі, түрлі-түсті, мол ақпарат беруші, интерактивті тапсырмалары бар сабақ.

АКТ, цифрлық құрылғылар, интернет-платформалар, сайттардың мүмкіндігі:

- білім беру процесін жетілдіреді;
- мұғалім мен оқушының уақытын үнемдейді;
- білім беру сапасын арттырады;
- бірыңғай білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді;
- білім беру ресурстарын жинақтайды;
- оқушыға өз қарқынымен жұмыс істеуге мүмкіндік береді;
- мұғалімге оқушымен сараланған және жеке жұмыс істеуге мүмкіндік береді;
- әр түрлі пәндік салаларды біріктіре алады;
- пәндік оқытудың дәстүрлі жүйесін жаңғыртады;
- оқу нәтижелерін жедел бақылауға және бағалауға мүмкіндік береді;
- мұғалімге қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды игеруге септігін тигізеді;
- мұғалім мен оқушы арасындағы, мұғалімдер арасындағы шығармашылық өзара алмасуларды орнатады.

Тілдік емес пәндерді ағылшын тілінде оқытуда тиімді әдістердің бірі «Content and Language Integrated Learning (CLIL)» деп аталатынын және ол әдісті алғашқылардың бірі болып тәжірибеге енгізген Дэвид Марш атты лингвист, еуропалық профессор екенін бәріміз білеміз. Бұл әдістің ерекшелігі CLIL – физика, математика, биология, география, информатика сияқты пәндерге қолдану арқылы тілді үйретудің өте тиімді жолы болуында. Ғалымдар әдістің ерекшелігі тілді жай екінші тіл ретінде мақсатсыз оқудан гөрі белгілі материалды игеру мақсатында оқу айтарлықтай нәтиже беретіндігін дәлелдеген. Бұл үйренушіге мақсаттылық және мотивация, материалды игеруге қызығушылық береді [9]. Кіріктіріп оқыту дегенде ең алдымен сабақта пәнаралық байланыстарды дамытуды қарастыру маңызды екені ескеріледі. Тіл мен пәнді пәнаралық байланысты жүзеге асырып оқыту танымдық міндеттерді, ұсыныстар жасауды, оқушының шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруға көп жағдай жасалады [10].

Пәндік-тілдік интеграциялауда сабақтар жаңартылған білім беру стандарттарына бағыттала отырып, толықтай МЖМБС (мемлекеттік жалпыға міндетті білім стандарты) талаптарына сәйкес келуі керек. Ол келесі құзыреттерді қалыптастыруға бағытталуы тиіс:

Пәндік: сөйлемдерді дұрыс құру; тілдік және қарым-қатынас құзыреттіліктерін қалыптастыру; айтылым, тыңдалым, жазылым дағдыларын дамыту.

Мета-пәндік: білім алушылардың танымдық белсенділігін дамытуға және тілдік, лингвистикалық және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал ету.

Өз іс-әрекетін рефлексиялау қабілетін жаттықтыру.

Реттеуші: танымдық объектілерді талдай білу; сабақтың әр кезеңінің оқу міндеттерін анықтау; практикалық тапсырмаларды орындау үшін ең ұтымды әрекеттер тізбегін таңдай білу; өз әрекетінің нәтижелерін материалды сәтті игерумен байланыстыру, сыныптастарының жетістіктерімен салыстыру.

Танымдық: ақпаратты алудың, өңдеудің және түрлендірудің ең ұтымды тәсілдерін таңдау, салыстырмалы талдау жүргізу дағдысы.

Коммуникативті: жұпта, шағын топта және топта жұмыс істей білу, мұғаліммен ынтымақтастық жасай білу, жанжалды жағдайларды шешу, бірлескен жұмыс барысында сыныптастарына құрметпен қарайды. Ағылшын тілінің грамматикалық және синтаксистік нормаларына сәйкес сөйлеудің диалогтік формасын меңгеру

Тұлғалық: өзінің оқу іс-әрекетін және сыныптастарының әрекетін бағалай білу; қойылған міндеттерді жоспарлау және орындау, өз пікірін басқаларға жеткізе білу; ынтымақтастыққа дайын болу.

Сабақта оқытудың қол жетімділік; оқытудың міндеттерді кешенді шешуге бағытталу принциптері іске асырылуы тиіс. Мұғалімнің сөйлеуін тез әрі дұрыс қабылдау және оқушылардың монологтық және диалогтық сөйлеу дағдыларын дамыту үшін көрнекіліктің әр түрін қолданған жөн. Білімді, дағдылар мен дағдыларды қалыптастырудың жүйелілігі мен дәйектілігі принципі дұрыс сақталуы, қарапайым тапсырмалардан күрделі тапсырмаларға дұрыс көше білу қажет. Сабақтың мазмұны, сабақтың жабдықтары, сабақтың барлық кезеңдерінде оқушылардың белсенді ойлау қызметін ұйымдастыру, оқушылардың оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың жеке, топтық және фронтальды формалары, ауызша, визуалды әдістерді қолдану, оқулықпен жұмыс, презентация сабақтың нәтижелігін арттырары сөзсіз. Сабақтың білім беру мақсаттарына қол жеткізуге ықпал етіп, оқушылардың танымдық қызығушылықтарын ынталандыра білу қажет.

Тілдік емес пәндерді ағылшын немесе қазақ тілінде оқыту үшін ол пәннің оқу бағдарламасының мазмұны тілдік пәннің оқу бағдарламаларымен сәйкес келуі керек. Бұл екі пәннің (тілдік емес және тілдік пәннің) тақырыптарының мазмұны бірыңғай болған жағдайда материалды игеру едәуір жеңіл болады. Бұл ғылыми немесе танымдық жаңалықтарды бір уақытта орыс және ағылшын немесе қазақ тілінде оқуға, танысуға мүмкіндік береді. Тілдік емес пәндерді

тілдік пәнмен кіріктіре оқытуда ортақ лексикалық минимумды алдын ала әзірлеп алған жөн. Алдын ала дайындық жұмыстары жүргізілгенде лексикалық сөздік оңай меңгеріледі.

Тілдік емес пәндерді ағылшын немесе қазақ тілінде оқытудың өзіндік жағымды және жағымсыз жақтары болады. Ол көбінесе сыныптағы оқушылардың тілді білу деңгейіне байланысты болмақ. Педагог сабақ мақсаты мен бағалау критерийлерін айтқан кезде әңгімелесуге белсенді және еркін қатысыңыздар деп ескерткенмен, егер оқушының тілдік кедергісі, яғни тілді жетік білмесе, оқушылар сөйлесім әрекетінде жұпта, шағын топта және бүкіл сыныпта ақпарат алмасу кезінде сөйлемдер мен дискурс деңгейінде мағынаны нақты жеткізуде қиналары анық. Сол себепті, БИЛ тәжірибесіне сүйеніп, 7-сыныптан бастап пәндерді ағылшын тілін оқыту үшін оқушылар алдын ала ағылшын тілін қарқынды түрде оқып, дайындықтан өтуі тиіс.

CLIL әдісін сабақта пайдалануда ұстаз үшін де, оқушылар үшін де бірқатар кедергілер кездеседі. Бұл көбінесе сынып сипаттамасына байланысты болады. Мәселен, сыныптағы оқушылар өзін-өзі тез ұйымдастыра алады, жұпта, топта жұмыс істей алады, жалпы шығармашылық тапсырмаларды, мұғалімнің талаптары мен өтініштерін әрдайым уақытында орындайды, бірақ оқушылардың ағылшын тілін меңгеру деңгейі әр түрлі болып келуі қиындық тудырады. Демек кедергілердің бірқатарын атайтын болсақ, бұл:

- Тілдік кедергі
- Психологиялық кедергі
- Оқу материалдарының күрделілігі
- Оқу ресурстарының азшылығы

Кедергілердің бұл түрлері оқушы үшін де, педагог үшін де қиындық келтіреді. Және бұл кедергілер бірінен-бірі туындап отыруы әбден ықтимал. Мәселен, тілді (ағылшын тілін) жетік білмегендіктен, оқушы өзін жайсыз сезінуі, соның салдарынан аудиторияда жұмыс істеу белсенділігі төмендеп, мұғалімнен не сыныптастарынан ескерту алып, жуас болса, тұйықталып қалуы, ашушаң болса, жүйке жүйесі әлсіз болса, сөз қайтаруы әбден мүмкін. Яғни, тілдік кедергіден психологиялық кедергі туындап, тақырыпты меңгеруіне немесе сабақты өткізуге кедергі болары, және/немесе пәнге деген қызығушылығы жоғалуы ықтимал. Дәл сол сияқты оқу материалдарының күрделілігі, оқу ресурстарының жеткіліксіздігі психологиялық кедергіге алып келері анық.

Сыныпта кейбір оқушылардың басқаларға қарағанда ақыл-ой әрекетінің баяу болуы және зейінінің тұрақсыз, шашыраңқылығы да оқу және сабақ мақсатына жетуге кедергі болары сөзсіз. Жалпы, сыныптың тәртіп деңгейі орташа немесе орташа деңгейден төмен болса, бұл – үлкен кедергі.

Ал енді пәнді жүргізуші педагог мәселесіне келетін болсақ, ол жерде де өзіндік кедергілер жоқ емес. Ең алдымен, CLIL әдісін пайдалану ұстаздан тіл және контентті игерту мақсатында алдын ала дайындықты талап етеді. Осы орайда CLIL әдісі бойынша сабақ беретін ұстаз қандай болу керек деген сұрақ туындайды. «Сабақ өткізу тілін игерген, яғни ағылшын тілінде өткізетін болса, ағылшын тілін кем дегенде интермедиа деңгейде білетін, сол тілде еркін сөйлеп

оқушылармен қарым-қатынас жасай алатын кәсіби маман болуы тиіс» [11]. Оқыту процесінде туындайтын мәселелерді білу мақсатымен пән мұғалімдерінен құрылған фокус топтардың мүшелері әр түрлі жауап берді, оларды жинақтай келгенде мынандай ортақ негізгі мәселелерді атауға болады:

1. Тілдік кедергі
2. Психологиялық кедергі
3. Жас кедергісі
4. Оқу материалдарының күрделілігі
5. Тілдік емес пәндер бойынша ағылшын тілінде жазылған әдебиеттерінің аз болуы.

Таратып айтар болсақ: тілдік кедергінің болу себебі, біріншіден, пән мұғалімінің жоғары оқу орнында сол пәнді ағылшын тілінде оқымауынан. Осыған орай, өзі беретін пәнге қатысты терминдерді білмеуі қиындық келтіреді және/немесе сабаққа дайындалуға көп уақыт жұмсайды. Осы ретте фокус топ мүшелері ағылшын тілінде биология бойынша қайта даярлау немесе біліктілікті арттыру курстарының болмауына байланысты мұғалімнің қиындыққа душар болатынын атап көрсеткенін де айтуымыз керек. Екінші бір себеп – әдістемелік жақтан педагогикалық тәжірибенің аздығы.

Психологиялық кедергі көбінесе мұғалімнен гөрі оқушылардың ағылшын тілін жоғары деңгейде меңгеруімен байланысты болатынын айтуымыз қажет. Кейде сыныпта ағылшын тілін жетік білетін оқушылар мұғалімнің қателерін (екпінді дұрыс қоймауын, жалғауды дұрыс қолданбауын, сөйлем құрылысындағы қателіктерді) түзетіп отырады. Ал егер бұл жиі-жиі қайталана беретін болса, мұғалім сол сыныпта сабақ беруден бас тартуы, немесе оқу жылының тез аяқталуын күтіп өзін жайсыз сезініп, сыныпқа кіргісі келмеуі анық.

Тілдік емес пәндерді жүргізетін мұғалімдердің көбі 20-25 жылдан астам жұмыс істейді. Олар ағылшын тілін меңгеруде қиналатыны жасырын емес. Ал егер жас мөлшері 50-ден асып кеткен мұғалімдер болса, ағылшын сөздерін еске сақтамауы да ықтимал. Жас кедергісі деп отырғанымыз осы.

Тілдік емес пәндерді кейде оқушылар ана тілінде оқығанда да бірден түсіне алмай жатады. Ал ол пәнді ағылшын тілінде оқу және оқу материалдарын меңгеру оқушыға 2 есе қиындық тудыруы мүмкін. Осы орайда оқушылардан тұратын фокус топтың 9-11 сыныптардағы биология сабақтарында оқылатын материал деңгейінің күрделі екенін айтқандығын атап өтуіміз керек.

Тілдік емес пәндер бойынша ағылшын тілінде жазылған әдебиеттер аз. Әсіресе, жаңартылған мазмұн бағдарламаларына бейімделген ағылшын тіліндегі биология, география пәндері бойынша әдебиеттер аз.

CLIL әдісі бойынша сабақ беретін ұстаз қандай болуы керек деген мәселенің де басын ашып алғанымыз жөн. Ең алдымен, CLIL әдісі бойынша сабақ беретін ұстаз – ағылшын тілін (қазақ тілін) жетік білуі шарт. Өз пәніне қатысты еңбектерді еш кедергісіз оқып, мазмұнын толық түсінетін болуы қажет. Ал егер ол мектепте тілдік емес пәнді (өзі жүргізетін пәнді) ағылшын тілінде жүргізетін өзінен басқа мұғалім болмаған жағдайда сыныпқа өзінің ағылшын//қазақ тілін жетік білмейтінін жасырмай айтып, оқушылардан қолдау күтетінін айтқан

дұрыс. Екіншіден, егер педагогтің тілдік емес пәнді ағылшын тілінде жүргізуде тәжірибесі болмаса, оны да оқушыларға жасырмай айтқаны жөн. Олай дейтініміз, мұғалімдер құрамынан тұратын фокус топтың мүшесі «Ұстаз барлығын идеалды түрде білуге, басқа тілдің қыр-сырын ана тілімен тең деңгейде білуге міндетті болып есептелмейді. Өз тәжірибемде көргендей, оқушыға түсінікті қиын емес сөйлемдер мен сөз тіркестерін ұтымды пайдаланып пәнді оқыту маңызды», - дейді.

Төменде қарастырып отырған тақырыпты ашу мақсатымен өзіміз еліміздің белгілі бір мектебінде сабаққа қатысқан сабақтың қысқы мерзімді жоспары мен сабақ талдамасын ұсынамыз:

Short term plan

Unit of a long term plan: Unit 7 Music and film		School:	
Date:		Teachername:	
Grade: 9		Number present: 16	absent:
Lesson title	Johnny Depp and his images in films		
Learning objectives	9.1.8.1 develop intercultural awareness through reading and discussion 9.2.7.1 recognize typical features at word, sentence and text level of a wide range of spoken genres; 9.4.2.1 understand specific information and detail in texts on a range of familiar general and curricular topics, including some extended texts; 9.3.7.1 use appropriate subject-specific vocabulary and syntax to talk about an increased range of general and curricular topics		
Lesson objectives (Assessment criteria)	<ul style="list-style-type: none"> - cultivate intercultural attitudes, which include being tolerant, curious, and empathetic towards other opinions, avoiding bias - concentrate on the word choice, sentence and grammar structure - identify and use function of grammar structure in the text (Present, Past, Future simple Passive) - identify synonyms and antonyms in the text – using contextual clues, select, compile, and synthesize information from the reading passage for an oral presentation. - use synonyms, antonyms, collocations while speaking about images of Johnny Depp - identify and select relevant and specific collocations and phrasal verbs to support ideas while working in groups and presenting reviews of films - respond to a presentation using interpretive, evaluative and creative thinking skills. 		

Stages / Time	Teacher's actions	Students' actions	Assessment	Resources
Beginning 10 min	T. greets students, asks them to choose a token and take a seat with the same colour, asks about day, Datec.	Ss greet the teacher. Follow the teacher's instruction, divide into groups.		
2 min Warmup	The teacher sets the lesson objectives, letting students know what to anticipate from the lesson. Gives the self-evaluating cards, gives instructions	Ss answer the teacher's questions,		

<p>Main Activities 4 min</p>	<p>T. demonstrates the screen with four pictures asks to deduce the topic of the lesson. T. gives involves students into free talk about Johnny Depp, his films and his appearance</p> <p>Listening. Let's listen to the information about Johnny Depp's life and do the task "Gap filling" <i>individually</i>. Listen again and check. Write your score in evaluating cards</p> <p>Post listening Before we discuss the topic we need some lexis and grammar revision, you will work <i>in pairs</i>, do the task "Synonym match" and "Phrase match" OR "Scrambled sentences". You can choose. "Synonym match" is compulsory. The teacher gives the keys to the tasks on the sheets. Check your answers and write your score on the cards.</p>	<p>Ss look at the pictures, deduce the topic of the lesson</p> <p>Listen to audio file, do the task Gap filling <i>individually</i>. Listen again and check. Write their score in evaluating cards</p> <p>Work in pairs in the sheets. Do the task "Synonym match" and choose the task "Phrase match" OR "Scrambled sentences".</p> <p>Assess the work of each other, write their score in the evaluating cards</p>	<p>Cultivate intercultural attitudes, which include being tolerant, curious, and empathetic towards other cultures, avoiding bias</p> <p>Concentrate on the word choice, sentence structure <u>Self assessment</u> Descriptors: Fill in the gaps</p> <p>Descriptors: 1. Match the synonyms 2. Match phrases (Put the words in the sentence in the correct order</p> <p><u>Peerassessment</u></p>	<p><i>PPT</i></p> <p>Audio and tasks retrieved from https://famouspeople.com/j/johnnydepp.html</p>
	<p>Reading Read the text to find some more information about clothes in films. While reading put the verbs in brackets into the right form: Past, Present, Future Passive forms. Discuss the answers in groups. T. gives keys on the board. Check your partners work and the results should be written on the evaluation cards.</p> <p>You see that Jonny Depp is quite handsome person but he never chose films because of the nice</p>	<p>Read the text, do the tasks: use the verbs in appropriate verb form</p>	<p>Identify and use function of grammar structure in the text (Present, Past, Future simple Passive), use the verbs in the correct form</p>	<p>Student Book "English Plus", Ben Wetz, Oxford University</p>

	<p>appearance of the characters, as he said, he had chosen films if they were personally interesting. What films did he star in?</p> <p>Work in groups of four. You can find an envelope on your desks, look into. You have to read a review of a film on the sheet, do the tasks after the reading</p>	<p>Answer the questions. Name the films</p> <p>Work ingroups Find a text and a picture in the envelope, read the text, do the tasks in the sheets</p>	<p><u>Peerassessment</u></p> <p>Identify synonyms and antonyms in the text – using contextual clues, select, compile, and synthesize information from the reading passage for an oral presentation. Descriptor: A learner: selects an appropriate answer. completes the task.</p>	<p>Press p.85</p> <p>PPT</p> <p>Slide Pictures, texts in envelopes</p>
	<p>Speaking Preparation: Work in groups. Discuss your review and present your classmates. For more information, surf the internet in your phones. Find information about a film, Johnny Depp's role and clothes he wore in that film. Make 2 minutes oral presentation. Persuade your listeners to watch this film. Choose a speaker (speakers) to present your classmates</p> <p>Oral presentation Take your token, make a new group with tokens of different colours, each student has 2 minutes to present the film of your group. You have the assessment criteria. Evaluate the speakers according to the criteria.</p>	<p>Discuss the reviews. Prepare an oral presentation of the film</p> <p>Present the films to the classmates Students think critically, exploring, developing, evaluating and making</p>	<p>- use synonyms, antonyms, collocations while speaking about images of Johnny Depp in films - identify and select relevant and specific collocations, idioms and phrases - use appropriate verbs and nouns - work in groups - respond to a presentation</p>	

	Keep the time, then give your feedback to the groups (1min).	choices about their own and others' ideas Givepeerfeedback	using interpretive, evaluative and creative thinking skills. <u>Criteria Assessment</u> Descriptor: uses appropriate subject-specific vocabulary while speaking. discusses questions and answers the questions within the group.	

Differentiation – how do you plan to give more support? How do you plan to challenge the more able learners?	Assessment – how are you planning to check learners' learning?	Critical thinking
Differentiation can be achieved through the selection of activities, identification of learning outcomes for a certain student, provision of individual support to learners, selection of learning materials and resources based on the individual abilities of learners.	Assessment criteria: Identify the main idea in extended talks with little support. Apply topic related vocabulary in speech appropriately arranging words and phrases into well-formed sentences. Demonstrate the ability to participate in a conversation. Descriptor: A learner: <ul style="list-style-type: none"> • selects an appropriate answer. • completes the task. • uses appropriate subject-specific vocabulary while speaking. 	Students think critically, exploring, developing, evaluating and making choices about their own and others' ideas

	<ul style="list-style-type: none"> discusses questions and answers the questions within the group. Observation Feedback on the work Peer-assessment 	
--	---	--

APPLICATION 1

SELF EVALUATION CARD (Don't forget to fill in, please) Name _____

	Activities	max	Your score
1	Listening. Gap fill (individual)	5	
2	Use of English: (in pairs) Synonym match Phrase match OR scrambled sentences (Your choice)	5 5	
3	Reading: Student's book p. 85 ex 3 Test	5	
4	Project work: (in groups) Read (Find) information and make an oral presentation Present the review of the film	5 5	
	Result	30	

Your score: **25- 30 - Well done!**

Your score: **20- 24 - Good job!**

Your score: **15- 19 - Satisfactory. Try again!**

Task for Listening

Gap fill:

Johnny Depp was born in 1963. He had _____ and often harmed himself _____ shyness. He said his scars and tattoos mean his body is _____ his life. His mother bought him a guitar when he was 12. He had several unsuccessful _____ becoming a rock star. Years later, he played guitar on an Oasis song.

In 1983 he married Lori Allison, a Hollywood make-up artist. She introduced _____ Nicolas Cage, who encouraged him _____. His break came the following year with a role in "A Nightmare on Elm Street". This _____ many successful films _____ Depp one of Hollywood's top earners. Depp's marriage ended in divorce in 1985. He became romantically _____ including actress Winona Ryder and supermodel Kate Moss. He finally _____ with French singer Vanessa Paradis. The couple have two children who Depp says have given him everything in life, _____. He lives with his family and makes wine in France.

Depp has appeared in _____ memorable movies of the past two decades. All _____ been extremely different. He played J.M. Barrie (the creator of Peter Pan), Willie Wonka, _____ Jack Sparrow in "Pirates of the Caribbean". He said he only chooses films that he finds personally interesting and not _____ a commercial success.

Reading. Text for Group 1

Text retrieved from: <https://vocal.media/geeks/edward-scissorhands-1990>

Peter Travers of Rolling Stone Magazine stated the following:

"Burton's richly entertaining update of the Frankenstein story is the year's most comic, romantic and haunting film fantasy...Depp artfully expresses the fierce longing in gentle Edward; it's a terrific performance."

With Variety magazine stating the following as well:

"Director [Burton] takes a character as wildly unlikely as a boy whose arms end in pruning shears, and makes him the centre of a delightful and delicate comic fable."

Marc Lee (Daily Telegraph):

"Burton's modern fairytale has an almost palpably personal feel: it is told gently, subtly and with infinite sympathy for an outsider who charms the locals but then inadvertently arouses their baser instincts." He also praised Depp as being "sensational in the lead role, summoning anxiety, melancholy and innocence with heartbreaking conviction. And it's all in the eyes: his dialogue is cut-to-the-bone minimal."

Reading. Text for Group 2

Rotten Tomatoes gathered favourable reviews from its writers with the general consensus saying that: *"The first collaboration between Johnny Depp and Tim Burton, Edward Scissorhands is a magical modern fairy tale with gothic overtones and a sweet centre."*

Owen Gleiberman (Entertainment Weekly):

"Burton's surreal portrait of himself as an artist: a wounded child converting his private darkness into outlandish pop visions...Burton's purest achievement as a director so far...Depp may not be doing that much acting beneath his neo-Kabuki makeup, but what he does is tremulous and affecting."

It initially only had a limited release, but at the point of its wide release, there was a massive audience for the film and the New York Times even commented on the film, giving the chemistry between the characters a brilliant review and approves of how this film drew in the younger audiences and their interest in more serious, more human and passionate dramatic films.

Мақсатты түрде пәнаралық байланысты жүзеге асыру жолында оқу үрдісін осылайша қайта құру сабақтың, жалпы білім берудің нәтижелігіне оң ықпал етері сөзсіз. Мұндай жағдайда берілетін білім жүйелі сапаға ие болады, меңгерілетін дағды кешенді, яғни жалпылық сипатқа ие болады. Оқушылардың танымдық қызығушылықтарының дүниетанымдық бағыты күшейеді, қандай да бір затты/құбылысты/әрекетті неғұрлым тиімді дәлелдеу машығына ие болады. Соның негізінде жан-жақты дамыған жекебас (тұлға) қалыптастырылады.

Сонымен қатар, тәжірибе көрсеткендей, пәнаралық байланыс принципін жүзеге асыру барысында мұғалім бірқатар қиындықтармен бетпе-бет келуі әбден мүмкін. Ол қандай қиындықтар? Солардың кейбіреулеріне төменде тоқталып өтейік:

- пәнаралық байланысты жүзеге асыру бойынша оқу және әдістемелік материалдардың аздығы;
- пәнаралық интеграция аясында оқыту мен бағалауды ұйымдастыру бойынша арнайы әдістемелік нұсқаулықтардың болмауы;
- кіріктіре оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдардың болмауы (дұрысына келгенде, әр сынып бойынша кіріктіріп оқытылатын пәндердің әдістемелік нұсқаулық (бұдан әрі – ӘН) не әдістемелік ұсыным болғаны жөн. Мысалы, 5-сыныпта «Қазақ тілі» мен «Қазақ әдебиеті» пәндерін кіріктіре оқыту бойынша ӘН; 7-сыныпта «Биология» мен «География» пәндерін кіріктіре оқыту бойынша ӘН; 10-сыныпта «Қазақстан тарихы» мен «Қазақ әдебиеті» пәнімен кіріктіре оқыту бойынша ӘН; 11-сыныпта «Алгебра» мен «Информатика» пәндерін кіріктіре оқыту бойынша ӘН);
- пәнаралық байланыс қағидатын жүзеге асыру барысында тәжірибенің жетіспеушілігі;
- пәнаралық байланыс іске асыруға қатысатын бірінші пән мұғалімінің екінші пәннің оқу мазмұнын, оқыту ерекшеліктерін жетік білмеуі;
- ұқсас (кіріктірілетін) пәндердің оқу жылдары бойынша оқу мазмұндарының әртүрлі болуы, әр алуан бөлшектенуі;

- –оқу бағдарламаларының кіріктірілетін пән бағдарламалары мазмұнымен сәйкес келмеуі;
- кіріктіре оқыту немесе командалық оқытуға дайындықтың қосымша уақытты қажет етуі (пән мұғалімдері тақырыпты анықтап, сәйкестендіріп, бір мақсат қоюға, сабақ жоспарын жасауда қай тапсырмадан кейін қай тапсырманы орындағанда жақсы нәтиже алатынын ойластыруда көп уақыт жұмсауы мүмкін);
- педагогтер арасында келіспеушіліктің туындауы (қай пәннің негізгі пән ретінде, қайсысының қосалқы пән ретінде жүруін шешкенде пән мұғалімдерінің ойлары бір жерден шықпауы мүмкін);
- оқу нысанын дұрыс анықтай алмау;
- сабақ мазмұнын мұқият таңдай білмеу;
- оқыту үрдісінде пәнаралық байланысты қолдануға дайындық барысында педагогтердің өз әрекеттерін оңтайлы жоспарламауы;
- сабақтың барлық кезеңдерінде оқушылардың ойлау қызметін жандандыру, белсендіру үшін проблемалық оқыту әдістерін дұрыс қолдана білмеулері;
- мұғалімдердің өзінің әлсіз және күшті жақтарын біле бермеулері;
- жұмыстың жеке және топтық формаларын ойластырған кезде үйлесімділікті сақтамауы;
- бір тоқсан ішіндегі ұқсас тақырыптардың орнын ауыстыруға болғанмен, басқа тоқсан тақырыптарын (тоқсанаралық) бір-бірімен алмастыруға болмайтындығы.

Кроме того, на практике можно встретить разобщенность учителей естественно-научного цикла, что, в свою очередь, затрудняет возможности для применения межпредметных связей в процессе обучения [12].

Пәнаралық байланыс бойынша кіріктірілген сабақтарды жоспарлағанда міндетті түрде білім алушылардың жас ерекшеліктерін есепке алынуы шарт. Пәнаралық байланыс қағидаты бойынша кіріктіре оқыту командалық жұмысты қажет етеді. Командада жұмыс істейтін мұғалімдер бір-біріне маман ретінде өзара құрмет көрсетулері; ынтымақтастыққа ұмтылулары; бір-бірімен келіссөздерді дұрыс жүргізіп, проблемаларды талқылай және өз іс-әрекеттерін үйлестіре білулері; келіспеушіліктерді ашық талқылаулары; оқытудың өзіндік тәсілдерін өзгертуге дайын болулары және олардың әрекеттері үшін жауап бере білулері қажет.

Пәнаралық байланыс принципін қолдана отырып, кіріктіре өткізілетін сабақтарды жоспарлауда ұшырасатын қиындықтар мен кемшіліктерді жою мақсатында пәнаралық байланысты жүзеге асыру бойынша оқу-әдістемелік материалдар; пәнаралық интеграция аясында оқыту мен бағалауды ұйымдастыру бойынша арнайы әдістемелік нұсқаулықтар; әр сынып бойынша кіріктіріп оқытылатын пәндердің әдістемелік нұсқаулықтары; оқу бағдарламаларының кіріктірілетін пән бағдарламалары мазмұнымен сәйкестендіріп арнайы (кіріктіру) оқу бағдарламасы әзірленуі керек. Ол әдістемелік құралдарда әр пәннің оқыту ерекшеліктері, қай пәннің негізгі пән ретінде, қайсысының қосалқы пән ретінде жүретіні нақтыланып, оқу нысаны дұрыс анықталуы, педагогтердің

өз әрекеттерін оңтайлы жоспарлау жолдары, жеке және топтық формаларының үйлесімділігі, әр пәннің ұқсас тақырыптарын бір мезгілге (бір тоқсанға) топтау, кіріктірілетін пәндердің оқу жылдары бойынша оқу мазмұндарының сәйкестігі, әр пәннен берілетін оқу тапсырмаларын үйлестіру мәселелері ескерілуі тиіс. Сонда біз пәнаралық байланысты іске асыруға қатысатын бір пән мұғалімі екінші пәннің оқу мазмұнын біліп отыруына мүмкіндік туғызып, пән мұғалімдерінің тақырыпты анықтап, сәйкестендіріп, бір мақсат қоюына ықпал етеміз және сабақ жоспарын жасауда қай тапсырмадан кейін қай тапсырманы орындағанда жақсы нәтиже алатынын ойластыруда ол әдістемелік еңбек көп көрім жеңілдік туғызары сөзсіз. Сонда пән мұғалімдерінің ойлары бір жерден шығып, педагогтер арасында келіспеушіліктің туындамасы анық.

Сонымен қорытындылай келгенде, интеграциялау үрдісі дегеніміз жүйені немесе жүйенің жеке бөлшектерін (элементтерін) сапалы түрлендіру үрдісі болып табылады. Интеграция пәнаралық байланыстың бірден-бір көзі. Пәнаралық байланыстар – бұл оқытудың мазмұны, формалары мен әдістерінде көрініс тапқан және олардың бірлігінде білім беру, тәрбиелеу, дамыту функцияларын орындайтын объектілер мен нақты шындық құбылыстары арасындағы синтездейтін интегративті процестерді белгілеуге арналған педагогикалық категория. Ғылыми еңбектерде пәнаралық байланыстың үш кезеңі көрсетіледі. Бірінші кезең – репродуктивті – пәнаралық білімді беру қабілетін қалыптастыру (бастауыш мектепте қолдануға болады). Мұғалімнің басты мақсаты – әртүрлі пәндер бойынша білімді қолдануға үйрету. Орта мектепте өз пәнінің ұғымдарын зерделеу кезінде сабақтас пәндермен байланысты ұғымдар қарастырылады. Екінші кезең – білімді пайдалану – басқа пәннен алынған ақпарат пен білімді өз бетінше қолдану. Интеграцияланған сабақтардың мақсатының өзі – оқушыларға жаңа мәселелер мен міндеттерді шешуде әртүрлі пәндерден алған білімдерін өз бетінше қолдану дағдыларын үйрету. Үшінші кезең – жалпылау. Мұғалімнің міндеті – сабақта оқытылатын құбылыстарды түсіндіру үшін диалектиканың жалпы заңдылықтарын қолдана отырып, оқушыларды әлемнің бірлігін бейнелеу үшін білімді, фактілерді, ұғымдарды, заңдар мен теорияларды қолдануға үйрету. Сөйтіп, пәнаралық байланыстардың негізінде оқушылардың жүйелік және шығармашылық ойлауы дамытылады, танымдық белсенділігі артады.

Сабақты кіріктірілген формада оқытудың тиімділігі және күтілетін нәтижелер:

- оқытылатын тақырыптардың әр түрлі пәндерде қайталануы жойылады;
- пәнаралық байланыс нығаяды;
- сабақта ақпараттық сыйымдылық орнайды;
- уақыт үнемделеді;
- оқушылардың оқу әрекетіне деген уәжі жоғарылайды;
- оқуға деген қызығушылықтары артады;
- практикалық білім алуға көп көңіл бөлінеді;
- оқудың жалпы дағдылары мен машықтары жүзеге асады;

- оқушылардың қалыптасқан оқу әрекеті тәсілдерінің жағымды динамикасы орын алады;
- білім берушілік, дамытушылық, танымдық мақсат үш бірлікті дидактикалық мақсат ретінде жүзеге асырылады;
- оқу нәтижелігі тұрақты түрде артады;
- білім алушылардың әр түрлі шараларға, конференцияларға, сайыстарға, әлеуметтік және ғылыми жобаларға қатысу динамикасы артады;
- оқушылардың шығармашылық ойлауы дамиды;
- оқу үрдісінің білім беру, тәрбиелеу, дамыту қызметтерінің тұтастығы қамтамасыз етіледі;
- қандай болмасын проблеманы тұтастай, жан-жақты, басқа салалармен байланыста қарау керектігін түсінеді;
- пәнаралық байланыстың бар екенін түсінеді және біледі;
- бір пәннен алған білім, білік, дағдыларын екінші немесе үшінші бір пәнде немесе ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысқанда ептілікпен, іскерлікпен қолдана алатын болады;
- жаңа білім алу жолдарын бағалай білетін болады;
- оқушылардың біржақты емес, жан-жақты ойлануларын дамытады;
- өздігінен сыни тұрғыдан ойлануға, проблеманы шешу дағдыларын қалыптастыруға жағдай жасайды;
- бір тақырыпты әр қырынан қарастыра отырып, оқушылар пәнаралық байланыстар орнатып, меңгеріліп отырған тақырыптың өзекті екендігін көре алады және болашақта біршама кең тұрғыда қарастыра алады;
- пәнаралық байланыс негізінде алған білімдерін тәжірибеде (өмірде) қолдана білу дағдылары қалыптастырылады;
- пәндер және олардың құрылымдық бөлшектері арасындағы байланыс сақтала отырып, жаңа сапалы білім меңгеріледі, даму үрдісі жүреді;
- шынайы өмірдің күрделі проблемаларын кешенді түрде қарастырудың іргетасы қаланады.

Пәнаралық байланыс, жоғарыда айтқанымыздай, оқу үрдісінің білім беру, тәрбиелеу, дамыту қызметтерінің тұтастығын қамтамасыз ете отырып, оқушының тұлға ретінде қалыптасуына жан-жақты ықпал етеді. Кіріктіре оқыту арқылы бір мәселені жан-жақты қарастыра алатын шығармашыл, ізденгіш, сыни тұрғыдан ойлай алатын өзіндік көзқарасы бар белсенді тұлға қалыптасады. Бірақ та мұғалім оқушыға сабақтың басынан және оқу үрдісі бойы сенім артатынын және олардың әр әрекетіне құрметпен қарайтынын көрсеткенде, оқушыларға топ болып және жеке өзіндік мақсат пен міндеттерді қоюда көмектескенде, оқушылардың оқуға деген ішкі уәжінің бар екеніне көз жеткізгенде және оны қолдаған жағдайда, оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырғанда (бұл оларға әр түрлі ақпараттық көздермен жұмыс істеуде қиындықтарды жеңуге көмектеседі), оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытқанда, өз әрекеттерінің нәтижелері мен қаншалықты күш жұмсағандарын өлшей білу

дағдыларын дамытқанда пәнаралық байланысты интеграциялау анағұрлым сәтті, табысты болады.

Демек, пәнаралық байланыс заманауи оқыту үрдісін және оқушылардың танымдық әрекетін дамытудың маңызды факторы болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Пәнаралық байланыс аясында оқыту мен бағалауды ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсыным мұғалімдер үшін құнды дереккөз болып табылады. Бұл әдістемелік ұсынымда білім берудегі интеграциялау мәселесі сөз болып, сабақты кіріктірілген формада оқытудың тиімділігі және күтілетін нәтижелері, пәнаралық байланыс қағидаты бойынша кіріктіре оқытуда ұшырасатын қиындықтар мен кемшіліктерді жою жолдары бойынша ұсыныстар берілді.

Оқытудың ағымдағы тәсілдері көрсетіле отырып, білім берудегі қазіргі тенденциялар ескерілді және тілдік дағдыларды тиімді дамытуға ықпал ететін нақты құралдар мен әдістер ұсынылды. Оқытудың заманауи әдістері мен технологияларын қолдануда күтілетін нәтижелер көрсетілді.

Әр түрлі оқу пәндерін пәнаралық байланыс қағидатын ұстана отырып оқыту білім беру үдерісінде кіріктірілген оқу ортасын құруға мүмкіндік беретіндігі дәлелденді. Жалпы орта білім беру жүйесінде қай сыныпта қандай пәнді қандай пәндермен кіріктіруге болатындығы және әр түрлі пәндерді кіріктіру қандай нәтиже беретіндігі, қандай мақсаттар орындалатындығы көрсетілді.

Пәнаралық байланыс қағидаты бойынша тілдік емес пәндерді тілдік пәндермен кіріктіре оқытудың маңызы. Оның қазақстандық көптілді білім беру мен қазақ тілін мемлекеттік тілдің тиісті дәрежесіне көтеру мәселесін шешудің таптырмас тетігі, құралы болатындығы жайында айтылды. Пәнаралық байланыс қағидаты бойынша тілдік емес пәндерді тілдік пәндермен кіріктіре оқыту тілді тереңірек меңгеруге және сонымен қатар пәнаралық байланысты дамытуға ықпал етеді, бұл күрделі ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді және білім алушылардың тілдік дағдыларын әртүрлі жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді.

Еңбекте пәнаралық байланыс қағидатын ұстана отырып бірнеше пәнді кіріктіре оқыту білім беру үдерісінде заманауи технологияларды пайдалануға да көңіл бөлінген. Интерактивті оқыту платформалары, онлайн ресурстар, мультимедиялық материалдар және басқа да құралдар білім алушылардың қызығушылығын арттыруда, олардың ынтасын арттыруда және оқу нәтижелерін жақсартуда маңызды рөл атқарады. Осы технологияларды тиімді пайдалану заманауи әдістемелерді қолданумен біріктіріліп, тілдік дағдыларды белсенді түрде меңгеруге ықпал ететін динамикалық және интерактивті оқыту ортасын жасайды.

Жалпы, пәнаралық байланыс аясында тіл үйретудің заманауи әдіс-тәсілдері мен технологияларын қолдану бойынша әдістемелік ұсыным мұғалімдердің жұмыс тиімділігін арттырып, оқушылардың сапалы білім алуын қамтамасыз ететін құнды құрал болып табылады. Бұл ұсыныстарды қолдану тілдік дағдыларды дамытуға, алған білімдерін белсенді түрде қолдануға және оқушылардың ынтасын арттыруға, олардың тұлғалық және кәсіби дамуына жаңа мүмкіндіктер ашуға ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Медведева О.И. «Межпредметная интеграция – необходимое условие современного образования»//<https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/dlya-kompleksov-detskii-sad-nachalnaya-shkola/2020/11/14/mezhpredmetnaya> 14.11.2020
2. «Междисциплинарное обучение и интеграция в школе»<https://multiurok.ru/index.php/files/miezhdistsiplinarnoie-obuchieniie-i-intieghratsiia.html>
3. Межпредметная интеграция как средство повышения качества обучения//Инфоурок. 12.01.2022
4. Мартынова М.В. Интегрированное обучение. Педагогические технологии. Типы и формы интегрированных уроков. Методические рекомендации. <http://ido.tsu.ru/ss/?unit=199>
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. - Москва: «Народное образование», 2005.
6. Калиева М.М. Қазақ тілін оқыту технологиясы//«Тілдерді оқытудағы олқылықтар және оларды шешу жолдары» атты республикалық ғылыми-әдістемелік семинар материалдары. - Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. - 217 б.
7. Педагогика. Под редакцией Ю. К. Бабанского. – Москва: «Просвещение», 1983.
8. «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тілі мен әдебиеті» (5-11-сыныптарда), «Орыс тілі», «Орыс әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Геометрия», «Информатика», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» оқу пәндерін (10-11-сыныптарда) оқытудың әдістемесі мен технологиялары бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, Ы.Алтынсарин атын. ҰБА, 2021.
9. Анализ и планирование урока иностранного языка в общеобразовательной школе. <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=464865>
10. Бабич И.М. «Дидактические материалы на английском языке» №3 (63), 2015 г.
11. Баймуханова К.Д. География пәнін ағылшын тілінде оқытуда CLIL әдісін қолданудың тиімділігі мен артықшылықтары //BILIMGER7 - 30 қазан, 2017.<https://bilimger.kz/author/bilimger/>
12. Типовая учебная программа по предмету «География» для 10-11 классов уровня основного среднего образования. <http://nao.kz/>
13. География оқу пәнінен жаңартылан мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

МАЗМҰНЫ

Кіріспе		3
1	Пәндік интеграциялық оқытудың заманауи әдістері	4
2	Пәндік интеграциялық оқытуды қолданудың әлемдік тәжірибесі	22
3	Пәнаралық интеграция аясында оқыту мен бағалауды ұйымдастырудың ерекшеліктері	28
Қорытынды		67
Пайдаланылған әдебиеттер		68